Univerzita Pardubice
Filozofická fakulta

Barbora Markéta Eliášová: Nippon druhým domovem.

Ženské cestování v 19. a na počátku 20. století.

Bc. Bohumila Jamborová

Diplomová práce
2008

University of Pardubice
Faculty of Philosophy

Barbora Markéta Eliášová: Nippon as a second home

Women's traveling in 19th and in begining of 20th century.

Bc. Bohumila Jamborová

Diploma paper
2008

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Katedra historických věd
Akademický rok: **2006/2007**

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bohumila JAMBOROVÁ**

Studijní program: **N7105 Historické vědy**

Studijní obor: **Kulturní dějiny**

Název tématu: **Barbora Markéta Eliášová: Nippon druhým domovem. Ženské cestování a naše první samostatná cestovatelka.**

Zásady pro vypracování:

Stručná osnova:
1. zhodnocení pramenů – výpověď dobových časopisů a cestopisů, pramenů osobní povahy (deníky a korespondence)
2. ženské cestování v minulosti – středověk a raný novověk
3. postihnutí vývoje ženy, cestující s rodiči nebo jen jako doprovod manžela, k ženě samostatné cestovatelce
4. každodennost na cestách – zaměření na dopravu, ubytování, či různé nástrahy číhající na ženu na cestách
5. první samostatná cestovatelka – Barbora Markéta Eliášová – její životopis, výpověď cestovních deníků a cestopisné literatury

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury: **viz příloha**

Vedoucí diplomové práce: **prof. PhDr. Milena Lenderová, CSc.**
Katedra historických věd

Datum zadání diplomové práce: **30. dubna 2007**

Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2008**

L.S.

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

Tomáš Jiránek

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2007

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně. Veškeré prameny a literatura, které jsem využila, jsou uvedeny v seznamu pramenů a literatury.

Byla jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 12 1/2000 Sb., autorský zákon, zejména ze skutečnosti, že Univerzita Pardubice má právo na uzavřeni licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. I autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užiti této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mě požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvořeni díla vynaložila, a to podle okolnosti až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně Univerzity Pardubice.

Ráda bych tímto poděkovala prof. Mileně Lenderové CSc. za odbornou pomoc i osobní podporu při psaní mé diplomové práce. Velmi nápomocné mi při bádádní v pozůstalosti Barbory Markéty Eliášové byly také dr. Hana Popelová CSc. z knihovny Náprstkova muzea a Mgr. Martina Krajíčková z Muzea ve Šlapanicích, i jim tedy patří můj dík. Také bych nerada opoměla své blízké, kteří měli pochopení a byli mi oporou.

Shrnutí

Ve své diplomové práci se věnuji ženskému cestování na přelomu 19. a 20. století a první české samostatné cestovatelce Barboře Markétě Eliášové.

V první části se zabývám ženským cestováním obecně, vymezeným cestami žen mimo Rakouskou monarchii. Jeho vývojem od středověku přes raný novověk až po jeho rozkvět v 19. století. Pro období 19. a počátku 20. století jsem nastínila možné typizace ženských cestovatelek a snažila se odpovědět na otázky kdy, kam a s kým ženy nejčastěji cestovaly. Dále se věnuji také každodennosti na cestách, tedy přípravě na cestu, dopravě i ubytování a stravování.

Druhá část práce je věnována Barboře Markétě Eliášové. Tato učitelka se v roce 1912 neváhala sama vydat za štěstím až do dalekého Japonska, které se nakonec stalo jejím druhým domovem. Její záliba v cestování ji přivedla také do Spojených států Amerických, na Jávu či do Austrálie. Své zážitky z cest vložila do několika cestopisů, psala články do novin a přednášela. Ke konci života se věnovala již jen beletrii, psala literaturu pro mládež, zasazenou často do zajímavého prostředí jí navštívených zemí.

Summary

My diploma paper is dedicated to women’s traveling in between 19th and 20th century and the first Czech traveller Barbora Marketa Eliášová.

The first part concerns women's traveling from the general point of view, talking about traveling within the Austrian-Hungary Monarchy. Moreover I do describe the traveling from the Middle Ages across the Modern Period and finishing in 19th century in the traveling' “golden age”. I’ve tried to make a kind of women travellers sorting for the 19th and 20th century and I wanted to discover where and whom women mostly traveled with. Next aim is dedicated to everyday-life during the journeys that means all the preparations for traveling, means of transports, accommodation and different ways of boarding.

The second part is dedicated to Barbora Markéta Eliášová. She, as a teacher, has tried to find the luck and went to Japan that became a second house of hers. She undertook different journeys to the USA, Java and Australia as well. She wrote most of her experiences to the travel-books and newspapers. She also wrote belles-lettres for the youth at the end of her life.

Klíčová slova

1. Barbora Markéta Eliášová
2. Ženské cestování v 19. a na počátku 20. století
3. Ženské cestování ve středověku a v raném novověku
4. Každodennost na cestách
5. Cestovní deníky
6. Japonsko na počátku 20. století
7. Cestopisy
8. Literatura pro mládež
9. Růžena Holubová

Obsah

Úvod.....s.1

1. Zhodnocení pramenů a literatury.....s.2

I. Ženy na cestách.....s.12

1. Středověk.....s.13
2. Ranný novověk.....s.17
3. 19. století až počátek 20. století – Vývoj samostatné cestovatelky.....s.20
   3. 1. Cestovní deníky a literatura o cestování pro ženy.....s.21
   3. 2. Ženy a jejich doprovod na cestách.....s.25
   3. 2. 1. Šlechtické cestovatelky.....s.26
   3. 2. 2. Ženy z měšťanských vrstev a manželky cestovatelů.....s.28
   3. 2. 3. Emancipované cestovatelky.....s.34
   3. 3. Každodennost na cestách.....s.38
   3. 3. 1. Příprava na cestu.....s.39
   3. 3: 2. Doprava.....s.42
   3. 3. 3. Ubytování a strava.....s.46

II. Barbora Markéta Eliášová – první samostatná cestovatelka.....s.49

1. Životopis.....s.50
   1. 1. Dětství.....s.50
   1. 2. Cesta za vysněným zaměstnáním.....s.52
   1. 3. První cesta do Japonska.....s.55
   1. 4. Krušné časy na českém velvyslanectví v Tokiu.....s.56
   1. 5. Další cesty kolem světa.....s.58
   1. 6. Osamělé stáří.....s.61
2. Literární dílo Barbory Markéty Eliášové.....s.63
   2. 1. Cestopisy.....s.63
   2. 2. Beletrie a překlady.....s.84
3. Výpověď cestovního deníku.....s.91

Závěr.....s.98

Cizojazyčné resume.....s.101

Seznam pramenů a použité literatury.....s.102

Seznam příloh.....s.107

Přílohy.....s.111

Úvod

Cestování je jedním z mých koníčků a provází mě v osobním, i v tom univerzitním životě. Vždy mě lákalo objevování nových koutů, zatím jen evropských, a seznamování se s odlišnostmi jiných zemí. V dnešní době samozřejmě již ty odlišnosti nejsou tak markantní a na první pohled je někdy obtížné zjistit, co je pro kterou zemi typické. Existuje samozřejmě mnoho klišé, tradujících se o tom kterém národu, pokud však chceme proniknout hlouběji a sami si udělat úsudek o tom, co mají obyvatelé navštívené země společné a co je pro ně typické, je potřeba s nimi nějaký čas žít a být v každodenním kontaktu. Čím exotičtější země, tím může být toto objevování zajímavější a více obohacující náš život.

Ve své bakalářské práci jsem se zabývala specifickou částí cestování, turismem, který u nás vyklíčil na konci 19. století a jehož představitelem u nás byl Klub českých turistů. Při pročítání periodika tohoto klubu, Časopisu turistů, mi přišlo zvláštní, že až do začátku 1. světové války v něm nejsou žádné články od cestujících žen. Jen sem tam se objevila zmínka o cestující společnosti, ve které byly také ženy. A protože jsem se v magisterském studiu chtěla zabývat dějinami žen, přímo se mi nabízela možnost zaměřit se na problematiku ženského cestování, která mi přišla do té doby trochu opomíjená. Zcela náhodně jsme poté objevila v jednom populárním časopise, zaměřeném na cestování, zmínku o Barboře Markétě Eliášové. Zdálo se mi zvláštní, že já ani nikdo v mém okolí, nikdy o této naší prokazatelně první samostatné cestovatelce neslyšel. Mým cílem se tedy stalo seznámit sebe i své okolí s jejím životním osudem.

Zároveň se mi zdálo nezbytné zasadit její příběh do kontextu ženského cestování obecně. Tato cestovatelka se narodila v 70. letech 19. století, patří tedy do mladší generace žen snažících se o ženskou emancipaci Její životní příběh je příkladem houževnatosti a píle, kterou ženy byly schopné vyvinout, aby dosáhly svých cílů, například vysněného povolání. Její hlavní cestovní aktivity se rozprostírají mezi lety 1912 až 1929, kdy se vrátila ze své poslední cesty. Nadále se, až do své smrti, věnovala literární činnosti.

Dvacátými léty 20. století tedy končí i můj přehled ženského cestování. Pojem cestování jako takový, jsem si vymezila cestami mimo Rakouskou monarchii a zaměřila jsem se na ženy českého původu. Pro období středověku a raného novověku jsem pátrala po obecných aspektech cestování a po roli žen, kterou v něm mohly hrát, jakým způsobem se do něj mohly zapojit. V 19. století již můžeme mluvit o rozkvětu ženského cestování, mým cílem

tedy bylo postihnutí základních znaků. Hledala jsem odpovědi na otázky kdo cestoval, s kým, kam a za jakým účelem. Jak mohlo cestování obohatit životy žen, jak reflektovaly své zážitky a kam se nejraději vydávaly. Také jaké překážky a předsudky musely překonat, ať už samy v sobě či ty z jejich okolí. K tomu patří samozřejmě také obecný přehled o každodennosti cestování, tedy o dopravě a ubytování i důležité přípravě na cestu. Jak zasáhla například železnice a celkové zlevnění dopravy právě do rozvoje ženského cestování na konci 19. století. Mým cílem tedy bylo postihnout změny, které se udály v ženském cestování v návaznosti na změny společenské.

V druhé části práce se věnuji již přímo osobě Barbory Markéty Eliášové, jako konkrétnímu příkladu ženského cestování na počátku 20. století. A to příkladu ne zcela obvyklému, protože tako cestovatelka se nejen jako jedna z prvních vydala sama na cesty, ale jako první se vydala na cestu dalekou, až do Japonska. Jako literárně činná osoba nám zanechala ze svých cest nejen několik cestopisů, ale v její pozůstalosti se zachovaly také její cestovní deníky, které jsou velmi zajímavým pramenem. Nejlépe nám mohou odkrýt osobu pisatelky, která jinak, ať už ve svém vlastním životopise či cestopisech a beletrii, podléhala jisté stylizaci. Proto jsem se rozhodla pro rozbor cestovních deníků z poslední cesty do Japonska, které se přímo nabízejí pro srovnání jejích názorů na Japonsko a Japonce, jak se postupně od roku 1912 změnily.

1. Zhodnocení pramenů a literatury

V první části své diplomové práce jsem se pokusila o jakési shrnutí ženského cestování, které dosud v naší literatuře chybělo. Zatím žádný z našich historiků se nepodíval na fenomén ženského cestování v průběhu staletí a nepokusil se najít více informací o ženách na cestách ve středověku a raném novověku. Pro 19. století již bádání započalo a zdárně pokračuje, hlavně na půdě Jihočeské univerzity a Univerzity Pardubice pod záštitou paní profesorky Mileny Lenderové. Pátrá se po pramenech, cestovních denících nejčastěji, a vycházejí jejich edice, i jedna obsáhlejší práce věnovaná ženským deníkům, čerpající ze široké pramenné základny, je již na obzoru. Některým ženám, které našly zálibu v cestování, byly vydány monografie, zaměřující se však na jiné jejich činnosti, jiné zajímavé ženy-cestovatelky upadly téměř v zapomění. Jedny z málo využívaným pramenů, ač velmi bohatých, jsou ženské časopisy konce 19. století. Rozhodla jsem se i v nich pátrat po zmínkách o cestujících ženách, které se na jejich stránkách podělily o zážitky se čtenářkami, a snaha se vyplatila.

Pro období středověku se žádné prameny, které by se zmiňovaly přímo o ženách na cestách z českého prostředí, nemáme, i literatury zatím mlčí. Je tedy potřeba využít pramenů a literatury celoevropské. Prameny, hovořící o ženách během staletí, edičně zpracovala Annette Kuhn[1] v díle *Die Chronik der Frauen*, kde nalezneme i několik zmínek o ženách na cestách, v těchto případech náboženských poutích. Jeden článek hovoří o Margery Kempe, známé anglické mystičce, která svoje zážitky z putování do Svaté země a na poutní místa v Evropě nechala jako první sepsat. Historik středověku Norbert Ohler se přímo cestování zabývá v jedné ze svých knih[2], jsem využila pro obecný pohled na cestování ve středověku, ženám zvlášť se v ní však bohužel nevěnuje. Až v knize *Náboženské poutě ve středověku*[3] nalezneme více informací k tomuto tématu. V kronikách autor nalezl zmínky o putujících ženách a nebezpečích, které jim na cestách hrozily, dokazuje tak vysoký poměr žen (až 40 %) mezi náboženskými poutníky.

Pro raný novověk jsem využila české literatury, o ženách v ní však nezjistíme téměř nic. Pouze obecné informace k cestování, které se v tomto období začíná rozmáhat mezi šlechtou, nalezneme v pracech Josefa Pánka[4], přímo fenoménu kavalírských cest se věnuje Zdeněk Hojda[5]. Však také v knize věnované přímo ženám v renesančních Čechách z pera Janáčka[6], autor výslovně píše, že ženy v tomto období do zahraničí necestovaly, pokud se nejednalo například po svatbě o cestu do vlasti manžela, jako v případě Evy z Rožmberka. Jedinou, v pramenech zatím nalezenou zmínku o manželce, cestující s manželem až do Nizozemí, zanechal Kryštof Václav z Nostic ve svém cestovním deníku, jenž vydal a rozsáhlou odbornou statí opatřil Jiří Kubeš[7].

Jak jsem uvedla výše, 19. století je již na prameny bohatší, stále ještě nalézáme, převážně ve šlechtických archivech, ale i jinde cestovní deníky mladých slečen i starších dam, které se této zálibě věnovaly i nadále. Objevuje se také proskriptivní literatura určená ženám na cestách. Informace o těch nejznámějších dílech jsem čerpala z diplomové práce Jitky Kotalové[8] z Jihočeské univerzity, pro počátek 20. století tu byl ke srovnání článek Duchoslava Panýrka[9] oslovující přímo ženy a nabádající je k překonání předsudků vůči

[1] KUHN, Annette (ed.). *Die Chronik der Frauen*. Wien,1993.
[2] OHLER, Norbert.*Cestování ve středověku.* Praha, 2003.
[3] OHLER, Norbert. *Náboženské poutě ve středověku a novověku.* Praha 2002.
[4] PÁNEK, Jaroslav. *Čeští cestovatelé v renesanční Evropě,* ČČH 88, 1990
[5] HOJDA, Zdeněk . "Kavalírské cesty" v 17. století a zájem české šlechty o Itálii. in: *Itálie, Čechy a střední Evropa*, Praha, 1986, s. 216-239.
[6] JANÁČEK, Josef. *Ženy české renesance.* 3. vydání. Praha, 1996.
[7] KUBEŠ, Jiří (ed.). *Kryštof Václav z Nostic: Deník z cesty do Nizozemí v roce 1705*. Praha, 2004.
[8] KOTALOVÁ, Jitka. *Reflexe jinakosti? Šlechtičny na cestách v první polovině 19. století.* Diplomová práce Filozofické fakulty Jihočeské Univerzity, České Budějovice, 2007.
[9] PANÝREK, D. Ženy a cestování. In. *Zlatá kniha české ženy.* Praha, 1909.

cestování. Velmi nápomocná mi byla zatím nevydaná kniha Mileny Lenderové[10], zabývající se přímo ženskými deníky 19. století a přinášející první jejich zevrubnější přehled, ve kterém samozřejmě nechybí ani deníky cestovní. Nalezneme zde snad všechny dosud známé cestovní deníky z pera šlechtičen i žen z měšťanského prostředí a přehled informací, které je z nich možné vyčíst, ať už o účelu cesty, každodennosti na cestách či osobnímu názoru pisatelky na zahraniční zkušenost. Kniha shrnuje několikaleté bádání autorky v této oblasti, z kterého již vyšlo například ediční zpracování cestovního deníku Gabriely ze Schwarzenbergu[11].

Pro podkapitolu zabývající se přímo manželkami známých cestovatelů jsme využila nejvíce knihy Vladimíra Rozhoně[12]. Je zde možné nalézt snad veškeré informace o našich nejznámějších cestovatelích, ať už vědcích či dobrodruzích, kteří se v druhé polovině 19. století podívali téměř do všech koutů světa. A čerpala jsem zde i informace Růženě Holubové, která se neohroženě vydala se svým manželem na cestu do Afriky. O manželkách jiných cestovatelů, mnoho jich však ženatých nebylo, jsou v literatuře k dohledání jen velmi kusé informace. V encyklopedické knize *Kdo byl kdo. Naši cestovatelé a geografové*[13] autoři uvádějí pouze zda manželka doprovázela cestovatele na některé z jeho cest. Více informací by snad bylo možné získat z pozůstalostních fondů dotyčných cestovatelů, povětšinou jsou uloženy v archivu knihovny Náprstkova muzea[14].

Jména dalších žen-cestovatelek jsem nalezla v časopisech *Ženské listy* a *Ženský svět.* Zaměřila jsem se na vydání od počátku existence časopisů po počátek 20. století, kdy cestování do zahraničí nebylo pro ženy ještě zdaleka zcela obyčejnou věcí. Pro seznámení s časopisy samotnými jsme využila knihy Marie Neudorflové[15], která je základní literaturou pro seznámení se s ženskou otázkou vůbec. Jména autorek cestopisných článků se rekrutovala převážně z řad známých emancipovaných žen, spisovatelek, učitelek apod., činných v ženském hnutí. Byly to ženy se zajímavými osudy, které v mnoha případech ještě čekají na podrobnější odkrytí a zpracování. Jen osobě Anny Řehákové, cestující spisovatelky a učitelky, již byla věnována obsáhlejší odborná práce v podobě diplomové práce studentky etnologie Univerzity Karlovy Magdaleny Potměšilové[16]. Jména jako Josefa Humpál-

[10] LENDEROVÁ, Milena. *„A ptáš se, knížko má…“. Ženské deníky 19. století.* Praha, 2008. (v tisku)
[11] LENDEROVÁ, Milena – PLÍŠKOVÁ, Jarmila. (ed.) *Gabriela ze Schwarzenberga: Krátká cesta životem a Evropou.* Praha, 2006.
[12] ROZHOŇ, Vladimír. *Čeští cestovatelé a obraz zámoří v české společnosti.*Praha, 2005.
[13] MARTÍNEK, Jiří – MARTÍNEK, Miloslav. *Kdo byl kdo. Naši cestovatelé a geografové.* Praha, 1998.
[14] Jsou tu například celé pozůstalosti, nebo jen zlomky, cestovatelů Alberta Vojtěcha Friče, Emila Holuba, Bedřicha Hrozného, Josefa Kořenského, Aloise Musila, Otakara Pertolda, Antonína Steckera, Enriqua St. Vráze, Joe Hlouchy.
[15] NEUDORFLOVÁ, Marie. *České ženy v 19. století. Úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci.* Praha, 1999.
[16] POTMĚŠILOVÁ, Magdalena. *Spisovatelka, učitelka, turistka Anna Řeháková a její doba*. Diplomová práce

Zemanová či Dora Hanušová zatím čekají na užší seznámení s odbornou i laickou veřejností.

Tématu každodennosti na cestách celkově zatím nebyla věnována větší pozornost. Máme tu samozřejmě práci Milana Hlavačka *Cestování v éře dostavníku*[17], která mi poskytla dostatek informací ke konci 18. a počátku 19. století a rozvoji dostavníkové dopravy, bohužel však končí s příchodem železnice v polovině 19. století. A práce, která by zde navazovala a provedla nás každodenností na železnici zatím bohužel chybí. Práce věnované počátkům železnice se zaměřují spíše na její budování a rozšiřování či technické záležitosti. Pro shrnutí počátků železniční dopravy jsem tedy použila práce Josefa Honce[18] věnované olomoucko-pražské dráze. Ženy necestovaly jen kočárem nebo po železnici, ale také lodí či na hřbetech jiných zvířat, o tom už je nutné hledat informace v jejich cestovních denících. Využila jsem zde opět práce Mileny Lenderové a jejích poznatků o každodennosti na cestách, vyčtených z dochovaných cestovních deníků. Dále jsem použila také poznatky získané ze článků z ženských časopisů a z cestopisů Barbory Markéty Eliášové.

Rozhodla jsem se věnovat pozornost také samotné přípravě na cestu, která obsahovala vyřízení potřebných cestovních náležitostí, pasem počínaje a výbavou na cesty konče. Jan Rychlík[19] se ve své stati zabývá cestováním do ciziny v rakouské monarchii i v Československu, poskytl mi tedy dostatek informací pro srovnání relativní cestovní svobody v 2. polovině 19. století a zpřísněním pravidel za 1. republiky.

Srovnání se mi nabízelo i v případě výbavy na cestu. Využila jsem pro něj zprávy z cestovních apodemik z konce 18. století, zpracované v již zmíněné knize Milana Hlavačky, a rady zkušené cestovatelky pod pseudonymem Milena, obsažené ve spisku *Šťastnou cestu*[20] z roku 1927.

Druhá část mé práce je tedy věnována naší první samostatné cestovatelce. Od jejího úmrtí uběhlo již 51 let, během nichž upadla téměř v zapomění. Až z konce 90. let 20. století a z počátku toho nynějšího tu máme opět více zmínek o ní v nejrůznějších časopisech apod. Čerpala jsem tedy z této literatury a podrobovala ji kritice pomocí pramenů zachovaných v její pozůstalosti i jiných.

Ústavu etnologie UK, Praha, 2003.

[17] HLAVAČKA, Milan. *Cestování v éře dostavníku*. Praha, 1996.

[18] HONS, Josef. *Velká cesta. Čtení o dráze olomoucko-pražské.* 2. vydání. Praha, 2007.

[19] RYCHLÍK, Jan. *Cestování do ciziny v habsburské monarchii a v Československu. Pasová, vízová a vystěhovalecká politika 1848-1989.* Praha, 2007.

[20] HOFFMEISTER, Adolf a kol.. *Šťastnou cestu.* Praha, 1927.

Barbora Markéta Eliášová byla hlavně cestovatelkou a svoji pozůstalost tedy odkázala, jako většina našich cestovatelů, Náprstkovu muzeu. Již za svého života přispívala různými předměty z cest a po její smrti sem byly převezeny téměř veškeré písemnosti a uloženy do archivu cestovatelů Náprstkova muzea. Její fond zde čítá 9 krabic.[21]

První karton obsahuje její osobní věci, doklady, korespondence přijatá i odeslaná, verše a rukopisy. Najdeme zde například její vysvědčení ze zkoušky německého jazyka na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy z roku 1906 nebo domovský list z období Protektorátu.[22] Můžeme zde také porovnat její pasy z roku 1906 a 1923. Z dopisů se dozvíme například o přátelství s doktorkou Eliškou Vozábovou, jinak se nevyskytuje více dopisů určených jednomu adresátovi.

Druhý karton zpracovává její literární odkaz. Jsou zde hlavně cestopisné črty a texty přednášek, například *Jak žijí ženy v různých světa končinách*. Dále strojopisy jejího prvního cestopisu *Rok života mezi Japonci a kolem zeměkoule*, dramatu z japonského prostředí *Zlomený květ* a její vlastní nikdy nevydaný životopis *Na vlnách osudu*. Také je připojen seznam věcí *Co shořelo v Jokohamě.*

Ve třetím kartonu jsou shromážděny její deníky cestovní i jiné. Je zde asi třináct malých zápisníků s poznámkami z cest, čtyři zápisníčky s dodatečně zapsanými vzpomínkami na cesty.[23] Deníky z období mezi cestami zastoupeny nejsou, jen mezi kalendáři, nejrůznějšími zápisníčky a bloky, kterých je v kartonu zhruba devatenáct, jsou i ty ze zápisy z let 1911, 1937, 1938 a 1939. Kromě toho z roku 1911 však obsahují jen velmi málo informací, povětšinou jen pár poznámek, výpisy z dopisů, citáty a básně, adresy, cizojazyčné poznámky. Ty cestovní obsahují navíc údaje o teplotě, ujetých dnech a kilometrech, slovníčky cizích slov (počty, dny v týdnu apod.) a poznámky o výdajích. Dále jsou v kartonu účty a mapky vztahující se k jejím cestám. Také překlady japonské poezie a strojopisy v anglickém jazyce *Graphology* a *Knowthyself* pod pseudonymem Elma, který s největší pravděpodobností patřil B. M. Eliášové.

Čtvrtý karton obsahuje vydanou literaturu. Její cestopisy, beletrii a cvičebnici angličtiny z roku 1909 a také průvodce po jižní Africe, Batávii, Bali a knihy jiných autorů. Většina knih se vztahuje k cestování nebo literatuře, dvě knihy můžeme zařadit k sentimentální literatuře, také jsou zde anglické verše a jí přeložená kniha Paula Nyssense *Cesta ke štěstí a životnímu úspěchu.*

[21] Archív knihovny Náprstkova muzea, pozůstalost Barbory Markéty Eliášové.
[22] Viz příloha č. 1.
[23] Příklady stránek z deníků pro ilustraci vzhledu a porovnání rukopisu. Viz příloha č. 2.

V pátém kartonu jsou shromážděny novinové výstřižky s recenzemi na její knihy a přednášky, s jejími články a s články pro ní důležitými, jako například ty z března roku 1948 o úmrtí Jana Masaryka. Také články, které o ní vyšly v cizích zemích. Jsou zde i dva dopisy z roku 1925 dokumentující získání finančního stipendia od Ministerstva školství a národní osvěty a České akademie věd a umění na cestovní účely a dokončení studia ikebany.

Kartony šest, osm a devět obsahují trojrozměrné předměty a fotogarfie. Jsou zde různé upomínové předměty jako jídelní tyčinky, vějíř a dřevěný lampion, její fotoaparát, fotografie, negativy, diapozitivy k přednáškám a pohlednice, leporela či turistická alba reprodukcí s celého světa

Sedmý karton patří osobě Evženie Plíhalové, jsou zde hlavně koncepty jejích přednášek o B. M. Eliášové, korespondence vztahující se k B. M. Eliášové, například s Muzeem ve Šlapanicích a kondolence.

Část pozůstalosti Barbory Markéty Eliášové je také uložena v literárním archivu Památníku národního písemnictví čítá však pouze jeden karton.[24] Ten obsahuje část přijaté korespondence, vlastních rukopisů a tisků z let 1905-1958. Osobní fond je zpracován ve 2. stupni evidence a inventář zatím publikován nebyl. Některé písemnosti jsou totožné s těmi ve fondu Náprstkova muzea, přijatá korespondence je však většinou originálního původu a nejčastěji se vztahuje k její literární činnosti.

Z této korespondence se dovídáme také několik zajímavých informací, které pomohou dokreslit celkový obraz autorky a to nejen v literární oblasti. Uvítali bychom zajisté nalezení ucelenějšího souboru korespondence, například s nějakou přítelkyní apod, která by pomohla odhalit více ze soukromého života. Bylo by potom možní konfrontovat její vlastní životopis, ale hlavně získat více informací o pozdějších letech jejího života (od 30. let), kde máme minimum informací osobní povahy. Bohužel, v tomto nám není přáno. Jedná se zde většinou o dopisy od institucí, nakladatelství apod. Osobnější povahy jsou jen dopisy od Aloise Jiráska a Gabriely Preissové, stálý písemný styk ale s těmito spisovateli neudržovala. Jirásek jí pouze děkuje za zprostředkování styku s přítelem Karlem Heroldem, který mu po ní poslal fotografii z New Yorku. Dopis od Gabriely Preissové se váže k počátkům literární činnosti B. M. Eliášové. Zaslala Preissové svoji povídku k posouzení, ta radí hledat hlubší poetický tón, celkově však povzbuzuje k dalšímu psaní. Jejich kontakt pravděpodobně neustal, dále je přiložen lístek vyzívající k návštěvě Preissové z roku 1927. Dále jsou zde dva dopisy od jejích

[24]Literární archív památníku národního písemnictví(dále jen PNP), fond Barbora Markéta Eliášová.

žákyň, ilustrující její oblibu a ocenění učitelské činnosti, ve kterých na ni vzpomínají, přejí úspěchy na cestách a zvou ji například na Mikulášskou zábavu.

Více je zde dopisů souvisejících přímo s její literární činností. Jsou zde dopisy od Měsíčníku dorostu Červeného kříže, nakladatelství Hejda a Zbroj z Maldé Boleslavy, Státního nakladatelství Praha a časopisu Šťastný život. Většinou žádají o příspěvek, zaslání rukopisu či rukopis vracejí.

Dopisy od institucí zastupují děkovné dopisy od škol, kterým B. M. Eliášová zaslala knižní dary, jednalo se pravděpodobně o její knihy pro mládež. Vzpoměla si tímto také na svoji školu v Jiříkovicích. Dále je tu například dopis od Masarykovy akademie práce, jejíž Ústav pro hospodářské styky emigrační a kolonizační ji zvolil členkou a po návratu z její poslední cesty ji žádal o přednášku. Žádostí o přednášku či poté děkovných dopisů je tu více, například od Pražského přednáškového svazu či Sdružení agrárních akademiků.

V rukopisech jsou obsaženy jen výňatky z několika jejích děl a její životopis Na vlnách osudu. Hojně jsou zde zastoupeny tisky a to převážně novinové výstřižky s recenzemi na její knihy a přednášky, pozvánky na přednášky a články o ní vydané v cizojazyčném tisku. Dále je zde články o jejím životě z pera Síny Lvové či Evženie Plíhalové vydané posmrtně a jeden maličký nekrolog z Lidových novin. V neposlední řadě je tu také pár fotografií B. M. Eliášové a jejích přátel z domova i z cest.

V Muzeu ve Šlapanicích, které spadá pod Muzeum Brněnska, najdeme dvě krabice věcí z pozůstalosti patřících Barboře Markétě Eliášové[25]. Jsou to převážně ty věci, které Evženie Plíhalová věnovala muzeu pro výstavu, konanou v roce 1958. Bohužel již ne všechny, mnoho věcí bylo z tohoto muzea v minulosti odstěhováno a opět se tam navrací, dohledání některým předmětů může být tedy náročné. V jedné z krabic jsou také popisky vystavených předmětů, pravděpodobně se jedná o výstvu z roku 1958, samotné přeměty bohužel již zde nejsou. Jde hlavně o starožitný šperk, stříbrný s diamanty ve tvaru Scarab, který si přivezla B. M. Eliášová z Holandské Indie, dále holandský vějíř, japonské popelníčky, japonský stříbrný příbor a jídelní tyčinky, javanský motiv-malba na dřevě vayang a javanský vějíř. Není vyloučeno, že byly předměty vráceny E. Plíhalové, avšak v její korespondenci s muzeem se výslovně píše o darování předmětů a nenacházejí se ani v pozůstalosti v Náprstkově muzeu.

[25] Muzeum Brněnska, Muzeum ve Šlapanicích, fond Barbora Markéta Eliášová, nezpracováno.

Nejvíce jsou v tomto fondu zastoupeny footgrafie a pohlednice z cest, dále různé tiskoviny, knihy a noviny, letáky apod, z předmětů již zbylo jen málo.

Mezi fotografiemi je nejvíce těch přímo od B. M. Eliášové a to hlavně z její čtvrté cesty po Jávě, Bali a Austrálii. Dále také fotografie z Japonska, na nichž je cestovatelka s přáteli, a pár jejích portrétů.[26] Z těch je nejznámější ten z roku 1913, kdy se nechala zvětšnit v japonských šatech.[27]

Mezi tiskovinami jsou zastoupeny její vlastní knihy, E. Plíhalová věnovala muzeu poslední výtisky, které jí zůstaly. Další tiskoviny se již vztahují k jejím cestám, je zde průvodce po Borobuduru, mapa střední Jávy či informační knížečka o Ženské univerzitě v Tokiu. Je tu také několik časopisů, zaměřených na Japonsko, ať už vydaným přímo tam či například v USA, jako „travel magazine“. Vyskytují se zde i jedny noviny celé v japonštině. Zájem B. M. Eliášové o hudbu dokládají dvě skladby na notovém papíře, z čehož ke druhé, Hlas Lásky od F. J. Khodla, napsala sama text. Dále už jsou zde jen tři letáky k jejím přednáškám.

Z darovaných předmětů zde bohužel zbyl jen japonský vějíř v dřevěném pouzdře a zarámovaný diplom z kursu ikebany.

Podrobnější soupis pozůstalosti jsem zařadila do přílohy.[28]

Z tohoto výčtu se dozvídáme, co obsahuje pozůstalost po cestovatelce a spisovatelce B. M. Eliášové a z čeho je tedy možné čerpat při rekostrukci jejího života. Informace zde nalezené je však potřeba mnohdy dále konfrontovat s jinými prameny, samotnou pozůstalost lze brát za subjektivní pramen. Je to soubor věcí, které po sobě pravděpodobně chtěla zanechat a v tomto případě byl tento výčet ještě upraven vykonavatelkou poslední vůle, Evženií Plíhalovou. Bohužel není vyloučeno, že právě paní Plíhalová zasahovala do obsahu pozůstalosti, ve snaze zachovat důstojný obraz své milované učitelky.

Pro období jejího dětství jsem ke konfrontaci jejího vlastního životopisu *Na vlnách osudu*[29] využila zápisů z kronik obce Jiříkovice[30], které mi byly poskytnuty v elektronické podobě na místním Obecním úřadě, pro kontrolu data narození[31] a údajů o jejích rodičích

[26] Viz příloha č. 3.
[27] Viz příloha č. 4.
[28] Viz příloha č. 5.
[29] Archív knihovny Náprstkova muzea(dále jen AkNm), sign. 2/9, životopis Na vlnách osudu.
[30] Originály jsou uloženy ve Státním okresním archívu Brno-Venkov(dále jen SOkA) v Rajhradě.
[31] Zpočátku se zdálo problematické určit rok narození B. M. Eliášové. V některých článcích je uveden rok 1885,

jsem nahlédla do matriky šlapanické farnosti pro roky 1871-1887, která je uložena v Moravském zemském archívu[32].

Informace o jejím pobytu v Roztokách u Prahy jsem získala od Mgr. Marcely Šášínkové, historičky ze Středočeského muzea v Roztokách u Prahy.

Zmínky o B. M. Eliášové v literatuře nalezneme převážně ve formě článků v nejrůznějších periodikách. Pomineme-li články a přednášky Evženie Plíhalové, vyšel na sklonku jejího života pouze článek Heleny Mertlové[33] ve Večerní Praze, která se odvolává na osobní kontakt s cestovatelkou. Osobní zkušenost s ní měla také Sína Lvová[34], ve svém článku pro časopis *Lidé a země* z roku 1958 ji bohužel nijak blíže nereflektovala, větší část článku zabírá úryvek z knihy *V Japonsku v dobách dobrých i zlých* o zemětřesení, jenž zde autorka prožila.

V 60. letech se B. M. Eliášová dostala jako jediná žena do souborného díla Josefa Kunského[35] *Čeští cestovatelé.* Zde však veškeré zmínky o ní končí. Následující doba příliš nepřála samostatnému cestování a tedy ani zmínkám o cestovatelých.

A na konci 90. let je Barbora Markéta Eliášová opět objevena. Nejprve spolu s ostatními cestovateli a geografy v encyklopedické knize *Kdo je kdo. Naš cestovatelé a geografové* Jiřího a Miloslava Martínka[36], kteří se zaměřili na cestovatelskou část jejího života, poté v obsáhlém článku Aleny Kraemerové[37] v časopise *Nový Orient*. Je znát, že autorka, zaměstnankyně Náprstkova muzea, byla hlouběji obeznámena s obsahem pozůstalosti B. M. Eliášové, drobnou nesrovnalostí je jen chybné umístění obce Jiříkovice k Novému městu na Moravě.

Přínosem pro osvětlení situace kolem Perglerovi aféry a jejím působení na vyslanectví

---

rok 1884 nebo 1874. Rok 1885 najdeme i na občanské knížce B. M. Eliášové. Srov. AkNm, fond Barbora Markéta Eliášová, karton 1, spis 3. Vysvětlení poté podává její dopis, adresovaný obvodnímu výboru v Praze 14, referátu práce a sociální péče z roku 1951. Roku 1912 si nechala poslat od strýce domovský list z rodných Jiříkovic. Na něm již bylo špatné datum 1885, na zaslání nového už ale nebyl čas. Úředník, i přes její snahu o nápravu, opsal tuto mylnou informaci a ona později již tuto záležitost neřešila. Záleží tedy, z jakého pramene čerpali autoři článků a jak ho podrobili kritice. Srov. AkNm, sign 1/19-8, dopis obvodnímu výboru v Praze 14,1951.

[32] Moravský zemský archiv, fond E67, matriky farnosti Šlapanice, č. Mikrofilmu 1849, 1871-1887 – Narození

[33] MERTLOVÁ, Helena. Pětkrát kolem světa. In: *Večerní Praha.* 10. 5. 1956, Praha.

[34] LVOVÁ, Sína. Za spisovatelkou B. M. Eliášovou. in. *Lidé a země*, 1958. č. 1, s. 15-21.

[35] KUNSKÝ Josef. *Čeští cestovatelé, I. Díl*. Praha, 1961.

[36] MARTÍNEK, Jiří – MARTÍNEK, Miloslav. *Kdo byl kdo. Naši cestovatelé a geografové.* Praha, 1998.

[37] KRAEMEROVÁ, Alice. Na vlnách osudu. in. *Nový Orient*, 1999, č. 6, s. 227-233.

v Tokiu, kdy její spisek *Pod Karlem Perglerem*[38] nám předkládá pouze jednostrannou verzi, je článek Josepha Rostinského[39] o diplomatické enklávě Čechů v Japonsku z časopisu *Estetika.*

V nedávné době se povědomí o B. M. Eliášové poměrně rozšiřuje, zmínky o ní nacházíme i v laických časopisech jako *Koktejl*, rozsáhlejší článek od Pavlíny Formánkové[40], či *Dobrodruh*, jehož autor Jaroslav Monte Kvasnica[41] se jako zřejmě jediný sám vypravil do Jiříkovic a využil jako jeden z prvních místní kroniky pro doplnění informací k jejímu dětství, je tedy škoda, že i on udává nesprávný rok narození 1884. Ostatní články k tomuto období využívají převážně jejího životopisu. V roce 2003 vydala sama obec Jiříkovice[42] ku příležitosti odhalení pamětní desky rodačky Barbory Markéty Eliášové jí věnovaný sborník.

Autoři některých článků se úžeji specializovali za určitou část její činnosti, jejího života. Helena Heroldov[43]á tak učinila v anotaci *Narativní metody v díle Barbory Markéty Eliášové, cestovatelky po Japonsku a jihovýchodní Asii ve dvacátých letech 20. století* pro Centrum gendrových studií FF Univerzity Karlovy, její obsáhlejší článek naleneme v časopise *Dějiny a současnost*[44] z roku 2005. Lenka Bobíková[45] se zase v článku pro *Magazín Práva* zaměřila na její krátkou diplomatickou kariéru.

Obsáhlejší vědeckou práci věnovanou B. M. Eliášové nalezneme pouze na Ústavu etnologie Univerzity Karlovy, je jí diplomová práce z roku 2000 s názvem *Barbora Markéta Eliášová: Život a dílo české spisovatelky* od Dagmar Horské[46]. Jak je z názvu a zaměření ústavu patrné, hlavní oblastní bádání autorky se stalo literární dílo B. M. Eliášové. Vědecká práce zaměřená na její cestovatelskou činnost zatím chybí, stejně tak by si zasloužila obsáhlejší popularizační práci přibližující její životní osudy širší veřejnosti.

---

[38] ELIÁŠOVÁ, Barbora Markéta. *Pod Karlem Perglerem. Rok života na československém velvyslanectví v Japonsku.* Praha, 1929.
[39] ROSTINSKÝ, Joseph N. Diplomatická enkláva Čechů v Japonsku. In. *Estetika* 36, 1999, č. 1-3, s.36-39.
[40] FORMÁNKOVÁ, Pavlína**.** Sny se mohou i plnit, in. *Koktejl* 15, 2006, č. 1, s. 93-97.
[41] KVASNICA, Jaroslav Monte. Česká samurajka z Jiříkovic. in. *Dobrodruh* 6, 2002, č. 1, s. 4.
[42] *Barbora Markéta Eliášová*. Jiříkovice, 2003.
[43] HEROLDOVÁ, Hana. *Narativní metody v díle Barbory Markéty Eliášové, cestovatelky po Japonsku a jihovýchodní Asii ve dvacátých letech 20. století.* [Cit. 2007-05-15]
URL: <http://gender.ff.cuni.cz/anotace_heroldova.htm>
[44] HEROLDOVÁ, Helena. Česká žena na cestě do Orientu. Životní příběh cestovatelky Barbory Markéty Eliášové. in. *Dějiny a současnost*, 2005, č. 12, s. 14-17.
[45] BOBÍKOVÁ, Lenka. Cestovatelka mezi diplomaty.in. *Magazín Práva*. 12. 8. 2006,s. 24-26.

[46] HORSKÁ, Dagmar. *Barbora Markéta Eliášová: Život a dílo české spisovatelky*. Diplomová práce Ústavu etnologie UK. Praha, 2000.

I. Ženy na cestách

„Cestování je významným nástrojem společenské a mezinárodní integrace. Jeho důsledkem je ztráta apriorního strachu z „cizího“, ale také utváření odmítavého či nadřazeného stanoviska podle vlastních představ. Doprovází je snaha porozumět i vydělit se. Dále umožňuje výměnu hodnot duchovní a hmotné kultury.“ [47]

Pod pojmem cestování si představujme přemísťování na delší vzdálenosti, ke kterému jsou lidé nejen nuceni okolnostmi, ale které také sami vyhledávají. V dobách středověku ještě příliš o „dobrovolnosti“ cestování hovořit nemůžeme, jelikož bylo bráno za činnost spíše znepříjemňující život. V pozdějších dobách si již lidé díky různým vynálezům cestování dokázali zpříjemnit a radovat se tak z krásných okamžiků a zážitků, jež jim mohlo přinést. V dnešní době se nám pod pojmem cestování vybaví činnost veskrze příjemná, která velmi obohacuje náš život a rozšiřuje obzory.

Cestování je také oblast, ve které se můžeme setkat s genderovými stereotypy. Více samozřejmě v době minulé, ale i dnes najdeme řadu důkazů pro toto tvrzení. Důkazů, které nás přesvědčí o tom, že žena jako cestovatelka byl jev velmi dlouho zcela neznámý, a že i v dnešní době se v některých částech světa na ženu daleko od domova a bez doprovodu dívají krajně podezřívavě, i když muže v této situaci by si ani nevšimli.

[47] LENDEROVÁ, Milena, JIRÁNEK, Tomáš, Doušová, Hana. *Dějiny každodennosti "dlouhého" 19. století.I. díl: Dějiny hmotné kultury.* Pardubice, 2001, s. 104.

1. Středověk

Dnešní člověk cestuje i na velké vzdálenosti rychle a pohodlně. Osobní znalost cizích krajin se stále více rozšiřuje a prohlubuje. A úměrně k poměrné snadnosti dnešního cestování se ovšem neobyčejně zvýšil i počet lidí cestujících z jedné země do druhé, z jednoho kontinentu na druhý, z jedné polokoule na druhou – a nepokládá se to již za nějakou zvláštní událost nebo senzací.

Dříve byly poznatky o cizích zemích získávány velmi klopotně, se zlými potížemi a často s osobním nebezpečím cestovatelů.[48] *„ Lze tedy konstatovat, že cestování znamenalo po dlouhá staletí opustit důvěrně známý domov, vyrazit na delší cestu do ciziny, spojenou s jistými riziky.“*[49]

Ve středověku a ještě hluboko v novověku, cestovali lidé převážně pěšky, jen málokdo si mohl dovolit koně. Dnes jsou daleké pěší cesty pokládány za obdivuhodný sportovní výkon, tehdy to byla věc běžná. Cestovní vůz se objevuje až s postupným zlepšováním komunikací v pozdním středověku.[50] Nejprve se užíval jen pro ženy, staré a nemocné osoby a zločince. Cesta v něm však byla značně nepohodlná. Cestování bylo celkově velmi pomalé, pomalejší než v antice, a cesta k pokroku nebyla rychlejší.[51] Až v pozdním středověku a raném novověku se rychlost cestování zvyšuje z důvodu vyšlechtění výkonnějších koní, zřízení přepřahacích stanic, stavby silnic a mostů, pravidelné obsluhy přívozů, lepší zásobení lidí a zvířat po cestě.[52]

Jen národy žijící u moře nebo u poříčí velkých splavných řek měly styk se vzdálenými končinami usnadněn plavbou, jenž byla rychlejším a pohodlnějším způsobem dopravy, i když byla více závislá na přírodních podmínkách.[53]

Člověk na cestách byl soustavně vystaven přírodnímu nebezpečí a cítil stálý pocit ohrožení například zvířaty či nevyzpytatelným počasím, ale i nechtěnou lidskou společností. Cestovatel se vlastně stává cizincem a je vydělen od svého okolí. Proto zde byla snaha cestovat s někým, kdo měl aspoň společný jazyk či víru, nebo nocovat v hostincích vedených přistěhovalci ze známé země. A také snaha cestovat ve skupinách, aby se dalo lépe čelit nebezpečí přepadení lupiči nebo okradení v hostincích.

[48] KUNSKÝ, Josef. *Čeští cestovatelé. I. Díl*. Praha, 1961, s. 9.
[49] OHLER, Norbert. *Cestování ve středověk.* Jinočany, 2003, str. 11.
[50] Byly známy už v antice, ale jejich užívání přetrvalo pouze v Byzanci. Tamtéž, s. 12.
[51] Tamtéž, s. 14.
[52] Tamtéž. s. 161.
[53] KUNSKÝ, Josef. *Čeští cestovatelé. I. Díl*. Praha, 1961, s. 10.

Pokud se člověk rozhodl opustit svou domovinu, bylo to zpravidla kvůli vidině lepších životních podmínek a naději na zisk, spásu či dobrodružství. Většinou však zde byl i úmysl vrátit se zpět do vlasti. Byli tu ale také lidé kočující trvale, jako nomádi, pastevci, lidé na útěku před pomstou nebo poutníci dobrovolně žijící v bídě.

V tomto období se lidé vydávali na cesty spíš proto, že museli než chtěli. Jistě se ale mezi nimi našli i takoví, co v cestování viděli spojení užitečného s příjemným a s praktickou možností dostat se do světa byla ukájena i jejich touha po dálkách, přirozený cestovatelský sklon, touha po poznání dalekého, cizího, nového světa. Byli mezi nimi ve větší míře také účastníci vojenských tažení a bojovníci v cizích službách, ale hlavně to byli obchodníci a řemeslníci, členové politických a jiných poselstev, kněží, mniši[54] a poutníci[55], různí běženci a dobrodruzi a také velký počet studentů, které přitahovaly biskupské školy (9. – 10. století) a od 11. století cizí univerzity.[56]

Žena se ve středověkých dobách na veřejnosti sama příliš neobjevovala. Pokud ano, byla brána za krajně podezřelou a podle toho se s ní také nakládalo. Jít ven bez doprovodu bylo pro ženu krajně neslušné. Musíme ale samozřejmě vyjmout ženy nižších vrstev, které se například živily prodejem na trhu a pobyt venku byl pro ně nezbytností. Žena byla pod trvalým dohledem otce a později manžela, jejím působištěm byl dům, o který se měla starat. Její cesty, delší než pochůzka po nákupech, by se daly spočítat na prstech jedné ruky. Mohla to být například po svatbě cesta do domu manžela, pozdější návštěvy rodičů či poutní cesta. Dámy z vyšší společnosti se na cesty vydávaly více, například na návštěvu vládce země se svým vysoce postaveným manželem, ale častěji byly zanechány na domácím sídle se starostmi o rodinu a hospodářství. Možná zde postrádaly svého manžela, společnost a zábavu, či nejnovější novinky od dvora, ale po samotném cestování se jim zajisté nestýskalo. Nejen že bylo krajně nepohodlné, ale mohlo být také velmi nebezpečné, a to i když dotyčná dáma cestovala s početným doprovodem.

Poutní cesty však byly ve středověku fenoménem, který není možné opomenout.

[54] Mezi nimi také kněží zbaveni svého úřadu, mniši, kteří opustili svůj klášter kvůli provinění nebo kvůli hledání lepšího řádu, nesnášenliví heretičtí kazatelé. DARKEVIČ, Vladislav Petrovič. *Argonauti středověku.* Praha, 1984, s. 22.

[55] Křesťané toužili spatřit památná místa Starého i Nového zákona, místa působení Krista, apoštolů a křesťanských mučedníků. A to hlavně proto, aby si zde například vyprosili uzdravení či se káli ze svých hříchů. BLÁHOVÁ, Marie. Možnosti formy cestování ve středověkých Čechách a jejich odraz v soudobé historiografii. In: *Cesty a cestování v životě společnosti. Sborník příspěvků z konference konané 6.-8. září 1994 v Ústí nad Labem.* Ústí nad Labem, 1997, s. 43 – 44.

[56] KUNSKÝ, Josef. *Čeští cestovatelé. I. Díl.* Praha, 1961, s. 10.

S cestováním žen ve středověku souvisí nejúžeji, protože samy ženy tvořily téměř polovinu všech poutníků. A to nejen v případě návštěv poutních míst v nejbližším okolí či zemi, ale také v případě putování do daleké Svaté země[57], Říma či do Santiaga de Compostela. Pro poutní cestu měly vážné důvody, v bezvýchodných situacích činily poutní slib častěji než muži. Na jejich bedrech totiž ležela hlavní tíha výchovy dětí a ty velmi často podléhaly nemocem nebo se stávaly obětí nejrůznějších nehod. Také za manželovo uzdravení orodovaly u světce často samy ženy a vydávaly se na prosebnou pouť na svatá místa, někdy i s nemocným manželem či dítětem.[58]

Poutníci cestovali povětšinou ve skupinách. Většinou se domluvilo více lidí z jednoho města či kraje, potkávali se také cestou a hledali větší bezpečí a příjemnější cestování ve společenství. Pro ženy bylo zajisté bezpečnější cestování s více lidmi, nebylo to však pravidlem. Některé putovaly bez doprovodu, zde můžeme uvést příklad pozdější světice Marie Egyptské a mystičky Margery Kempe[59]. Tato mystička putovala například do Svaté země, Říma a Santiaga de Compostela, navštívila ale také Norsko a Svatou říši římskou. Svoji cestu započala sama, postupně se k ní však připojovali její stoupenci. Když se roku 1431 vrátila zpátky domů, nadiktovala svoje vzpomínky, zážitky a vize svým pomocníkům.[60] Marie Egyptská se rozhodla vykonat pouť z Egypta do Jeruzaléma po moři. Neměla však čím zaplatit cestu na lodi, nabídla tedy své tělo po dobu plavby místo peněz.[61] Mnoho jiných žen čekal tento osud nedobrovolně. Legenda z britských ostrovů vypráví o poutní cestě dcery britského krále Uršuly do Říma v doprovodu 11 tisíc panen, jež byly na zpáteční cestě umučeny. Mnoho jeptišek z britských ostrovů, které následovaly jejího příkladu, končilo

[57] Jistá Egeria z Galie se vypravila na systematickou pouť po všech v bibli zmíněných místech v letech 415-418 n. l. , která o svém putování podávala zprávy svým sestrám ve víře. Jako první však do Svaté země cestovala jistá Helena, jejíhož příkladu poté následovaly movité vdovy z Říma. Srov. KUHN, Annette (ed.). *Die Chronik der Frauen*. Wien, 1993, s. 139.

[58] OHLER, Norbert. *Náboženské poutě ve středověku a novověku.* Praha 2002, s. 45.

[59] Marie Egyptská – narodila se ve 4. století v Egyptě. Velmi mladá odešla od rodičů do Alexandrie, kde žila nemravným způsobem života. Ten ji přivedl i na loď s poutníky do Jeruzaléma. S nimi chtěla vstoupit i do Božího hrobu, ale podařilo se jí to až poté co si uvědomila svou hříšnost a všeho litovala. Plných čtyřicet sedm let žila na poušti a kála se. Na konci života ji navštívil mnich Zosimus a podal jí svaté přijímání. Za rok Marie zemřela a byla spasena. Je patronkou nevěstek, kajícnic, zkroušených hříšnic a modlitby k ní ochraňují při horečkách. Srov. (cit. 2008-04-06) URL: http://catholica.cz/?id=917, URL: http://www.libri.cz/databaze/jmena/den.php?m=4&d=2.

Margery Kempe (kolem 1373 – po 1438) – byla dcerou obchodníka z Norfolku, ve 20ti letech se provdala a porodila 14 dětí. Již po porodu prvního dítěte měla vize, plně se však oddala spirituálnímu životu až později. Po domluvě s manželem se vyvázala z manželského života a vydala se na cesty. Putovala nejen na poutní místa (Jeruzalém a Řím – 1413-1415, Santiago de Compostela- 1417), ale navštěvovala i významné církevní osobnosti Anglie (1413-1420), roku 1430 se vydala do Norska a Svaté říše římské. *The Book of Margery Kempe* je jednou z prvních anglických autobiografií. Srov. (cit. 2008-04-06) URL: <http://www.luminarium.org/medlit/margery.htm>

[60] KUHN, Annette (ed.). *Die Chronik der Frauen*. Wien,1993, s. 200.

[61] Tamtéž, s. 80.

v nevěstincích. Přepadení a znásilnění hrozilo každé putující ženě, což bylo jeden z hlavních argumentů pozdějších kritiků poutních cest.[62] Ubytování na cestách nacházely ženy nejčastěji v klášterech, nejlépe ve dvojkláštěřích, kde bylo možné oddělené ubytování, v hospicích a špitálech. V domovních řádech špitálů se počítalo také s těhotnými a matkami novorozeňat. Mnohdy žena až po týdnech putování zjistila své těhotenství, neubránila se potom například porodu na širém moři apod.[63]

V cíli čekala na poutníky noc bdění na modlidbách v chrámu světce. Každý chtěl být ostatkům světce co nejblíže, aby byly jeho modlitby vyslyšeny a mohl zde uložit dary, díky kterým byl poté i po odchodu přítomen. Lidé se snažili dotknout posvátného místa, hlínou z okolí si potírali rány. Sténání a pláč se uzývali všude. Bedlivě byly sledovány jakékoliv známky zázraků, které byly poté pečlivě zaprotokolovány. Tlačenice byla veliká, mnoho lidí bylo nemocných a nemohoucích, ženy často omdlévaly v davu a ani smrt ušlapáním nebo udušením zde nebyla vzácná. Noční pobyt v kostele byl však ve 13. století církevním shromážděním zakázán. Často se totiž bdění na modlitbách po posilnění alkoholem zvrhávalo k násilnostem či nevhodným radovánkám. Další dny se poutníci zpravidla porozhlédli po místě a vyřídily nákupy. Všude panovala radostná atmosféra, všichni byli rádi, že doputovali k cíli a doufali v milost světce. Podle významu a obliby toho kterého svatého bylo poutní místo veliké a připravené na přijetí mnoha poutníků (nejvíce jich přicházelo samozřejmě o svátcích). [64]

Od 15. století se začala zvedat kritika poutních cest, které představovaly určitou svobodu pohybu pro všechny věřící. Poukazovalo se na všudypřítomnost Boha a reformovaná církev zavrhla uctívání svatých celkově. Mužským poutníkům se předhazovalo, že zanedbávají své povolání a povinnosti manželů, poněvadž v jejich nepřítomnosti jsou jejich manželky vystaveny svádění nemravných mužů. Poutnicím bylo vyčítáno dobrovolné vystavování se nebezpečí znásilnění a dětem hrozilo prodání do otroctví. Souhrnem se říkalo, že pouť byla dobrá pro povaleče a verbež, stranící se světla a práce.[65]

S příchodem novověku převážila tendence udržovat obyvatele na jejich místě, poddané na panství a věřící u jejich rodné farnosti. Pohyb obyvatel, myslíme tím lidové masy, se značně omezil.

[62] OHLER, Norbert. *Náboženské poutě ve středověku a novověku.* Praha, 2002, s. 45.
[63] Tamtéž, s. 46.
[64] Tamtéž, s. 169-174.
[65] Tamtéž, s. 34.

2. Raný novověk

V době raného novověku už bylo na cestách cestovatelů více, hlavně těch z aristokratického prostředí, ale žen mezi nimi stále poskrovnu, spíše ještě méně než v předcházející etapě. Mohla za to kritika a následný pokles poutních cest ke vzdálenějším svatým místům. Ty byly nahrazeny regionálními poutěmi a křížovými cestami, které měly věřící udržet v jejich farnosti.

Cestovní ruch od počátku 16. století reflektoval proměnu mezinárodních vztahů, vyjádřenou budováním sítě evropských obchodně finančních, diplomatických, poštovních a zpravodajských kontaktů. Významnější evropská střediska byla postupně propojena pravidelným poštovním spojením i pevnými vztahy mezi finančními centrálami a pobočkami velkých obchodních domů. Vytvořil se tak vyspělý informační systém a v hlavních městech států zakotvila diplomatická zastupitelstva. To vše samozřejmě zvyšovalo potřebu častěji cestovat a také se tím celkově zlepšily předpoklady pro cestování.[66]

Cestování se od dob středověku změnilo z mučení na potěšení. Lákalo k úniku z každodenního stereotypu a vedle poznání nabízelo také určité pohodlí a příjemné zážitky. Jeho význam se přesunul z pouhého prostředku k dosažení cíle k samostatné smysluplné činnosti. Stalo se postupně neodlučitelnou součástí životního stylu těch vrstev, které si je mohly dovolit, a jejichž příslušníkům získaný rozhled sliboval další společenský postup. S nimi se na cesty vydávali i příslušníci nemajetných vrstev v úloze preceptorů, dvořanů, služebníků či ozbrojených ochránců.[67] Jedním aspektem rozvoje cestování bylo i to, že šlechta kladla od 2. poloviny 16. století větší důraz na vyšší vzdělání, jenž bylo průpravou k zastávání vyšších úřadů a k dvorské službě.

A tak se v 17. století naplno rozvíjí fenomén kavalírské cesty (Kavalierreise, le Grand tour) jako cesty za vzděláním, zaměřené na osvojení určitých společenských dovedností a výrazně se odlišujících od studentské peregrinace humanistického typu. Klade se důraz na vzdělávací funkci cestování, na poznávání cizích národů, jejich politických zřízení, zvyků a jazyka. Univerzitní studium spíše ustupuje do pozadí.[68]

Tyto kavalírské cesty se však týkaly jen mladých kavalírů a šlechtické dcerky

[66] PÁNEK, Jaroslav. *Čeští cestovatelé v renesanční Evropě.* ČČH 88, 1990, č. 5, s. 661.
[67] Tamtéž, s. 674.
[68] HOJDA, Zdeněk . "Kavalírské cesty" v 17. století a zájem české šlechty o Itálii. in: *Itálie, Čechy a střední Evropa*. Praha, 1986, s. 216-239.

zůstávaly doma. Jejich cestování se omezovalo na střídání pobytů na různých rodinných sídlech, řízené střídáním ročních období. Zima představovala pobyt ve městě, léto na venkovském sídle a podzim patřil příhodné honební oblasti. Jen některé dívky z předních šlechtických rodin se podívaly do světa s fraucimorem královen a královských dcer, jiné překročily hranice českých zemí jako nevěsty, ale jen v řídkých případech se vdaly dále než do Rakouska, Uherska, Německa či Polska. Jednou z výjimek je případ Evy z Rožmberka, sestry Viléma a Petra Voka z Rožmberka. Již její první sňatek s Mikulášem Zrinským ji odvedl na jeho statky do Chorvatska a při druhém sňatku se rozhodla následovat hlas srdce a vdát se za italského šlechtice hraběte Gasoldiho, se kterým poté žila několik let u dvora v italské Mantově. Několikrát s manželem cestovali do Čech a zpět do Itálie, jejich finanční situace nebyla příliš dobrá a tak doufali v pomoc od jejích bratrů.[69]

O vzdálenějších krajích se mohly šlechtické dcery dozvědět jen od domácích učitelů při výuce. Manželství představovalo změnu spíše jen ve střídání sídel manželovy rodiny. I to nebyl lehký úkol, protože spolu se šlechtickými manžely se stěhovalo velké množství lidí z jejich doprovodu, věcí každodenní potřeby a celá organizace byla náročná. I manželky diplomatů, kteří pobývali v cizině delší dobu, zůstávaly převážně na rodinných sídlech doma. Až v pozdější době začaly své manžely doprovázet, plnit reprezentační povinnosti v cizině po jeho boku a poznávat tak vzdálenější kraje a jejich kulturu přímo.

Hovoříme ale stále jen o oblasti Evropy, vzdálenější kraje byly pro tyto ženy stále nebezpečné a život v nich neodpovídal běžným standardům. Ženy se zámořských výprav neúčastnily, ostatně přežití takové cesty nebylo samozřejmostí. Několika měsíční pobyt na lodi a s ním spojené nemoci přežili jen nejhouževnatější námořníci, nebezpečné bylo také setkání s domorodci v cíli cesty. V nově založených osadách v zámoří se začaly ženy objevovat až později, nejdříve pravděpodobně v Severní Americe s přílivem puritánů z Anglie.

Informace o cestujících ženách či přímo od cestujících žen nejsou pro oblast Českých zemí k dispozici. Mužských cestopisů a cestovních deníků již máme v tomto období dostatek, z nich můžeme však jen okrajově vyčíst informace o spolucestující manželce apod. Většina deníků byla vedena mladými šlechtici během kavalírské cesty, byl to jeden z prostředků

[69] JANÁČEK, Josef. *Ženy české renesance.* 2. vydání. Praha, 1987, s. 44.

k výchově kavalíra a vést jej byla téměř nezbytnost.[70] V dospělém věku u vedení osobního deníku zůstalo již méně šlechticů, cestovních deníků se již mnoho nedochovalo. Jednalo se většinou o cesty s diplomatickým či úředním posláním v zájmu císaře, cesty vojenské nebo naopak ozdravné a náboženské, ale také cesty s převážně zábavným cílem – „Lustreise".[71]

A právě deník z cesty, která měla i diplomatický důvod, ale byla také zaměřena na pobavení cestovatele, Kryštofa Václava z Kounic[72], nám podává jediný důkaz o tom, že s manžely cestovaly někdy také jejich šlechtické manželky. Bohužel nelze z jedné zmínky vyhodnotit, zda byl toto ojedinělý úkaz nebo běžná praxe. Pisatel deníku se ostatně o svých spolucestujících zmiňuje pouze na začátku cestovního deníku. *„Já, Kryštof Václav hrabě z Nostic, jsem vyrazil na cestu v 56., resp. v 57 roce svého života spolu se svou milou manželkou Marií Julianou, rozenou hraběnkou Metychovou, a slečnou Alžbětou ze Schönau. Vyjeli jsme 11. července roku 1705 z Neulandu a zpět jsme se tam zase vrátili 19. října (Všemohoucímu buď chvála a dík) šťastni a zdrávi."*[73] V dalších poznámkách ženy nijak nespecifikuje, užívá kolektivního ozančení „my" pro celý svůj doprovod. Za zmínku snad stojí jen to, že spolucestující slečna ze Schönau se po smrti Marie Juliany stala jeho druhou manželkou.

Na konci 18. století již můžeme opět hovořit o větším rozvoji cestování žen. Osvícenství mělo za následek kladení většího důrazu na vzdělání žen, hlavně tedy těch ze šlechtických rodin. Nejranější zmínky, v podobě cestovních deníků či přímo apodemik určených ženám, nalezneme ve francouzském a německém prostředí, ale i v českém prostředí postupně nalézáme zmínky o mladých šlechtičnách, které své vzdělání završily zahraniční cestou, nejčastěji do Paříže.[74] Tento fenomén však podle mně více souvisí až s 19. století,

[70] Například cestovní deníky Ladislava Velena ze Žerotína, Lva Viléma z Kounic, Adama Františka z Valdštejna. Srov. KUBEŠ, Jiří (ed.). *Kryštof Václav z Nostic: Deník z cesty do Nizozemí v roce 1705*. Praha, 2004, s. 13.

[71] Například deník Heřmana Černína z Chudenic z cesty do Turecka (1644), Prospera Antonína Berchtolda z Uherčic z cesty od tamtéž (1740), Jana Václava Gallase z Anglie (1707-1709), Maxmiliána Oldřicha z Kounic z Říma (1740). Srov.. KUBEŠ, Jiří (ed.). *Kryštof Václav z Nostic: Deník z cesty do Nizozemí v roce 1705*. Praha, 2004 , s. 14.

[72] Kryštof Václav z Nostic se vypravil na cestu ze své rezidence v dnešní Niwnici 11. července a vrátil se nazpět 19. října. Jeho cílem byl nizozemský Haag. Diplomatickým cílem cesty bylo jednání s Anglií o podporu císaře ve válce o španělské dědictví. Při cestě tam i zpět se zdržel nejdéle v Berlíně, jinak navštívili také Hamburg, Hannover, Osnabrück a cestou zpět Münster a Magdeburg. Příliš nespěchal, cestou odbočoval z poštovních tras kvůli návštěvám zajímavých rezidencí v okolí. Čistopis jeho cestovního deníku se bohužel dochoval pouze do data 9. srpna. Srov. Tamtéž, s. 23-38.

[73] Tamtéž, s. 119.

[74] LENDEROVÁ, Milena – PLÍŠKOVÁ, Jarmila. (ed.) *Gabriela ze Schwarzenberga: Krátká cesta životem a Evropou*. Praha, 2006, s. 52.

vztahuje se k němu i psaní cestovních deníků, a proto tyto příklady zahrnu do následující kapitoly.

3. 19. století až počátek 20. století. Vývoj samostatné cestovatelky.

Více si ženy začaly užívat cestování až v 19. století. Již na počátku století spatřujeme tendence k rozšiřování účelů cestování, spojené samozřejmě i s rozvojem dopravy a sociálními změnami ve společnosti. Dále se rozšiřuje sociální složení cestovatelů i jejich počet. Celkově dochází k dalšímu posunu úlohy cestování v životě lidí. Prohlubuje se zájem o přírodu a její krásy, procházkám je věnováno více prostoru ve volném čase. Lze to zdůvodnit postupným odcizováním člověka přírodě v industriální společnosti.[75]

Doprava byla celkově zdokonalena, i když železnice byla ještě v plenkách. Zlepšila se síť silnic a také podpůrná síť zájezdních hostinců a hotelů. Lidem se celkově rozšířily obzory. Zajímalo je nejen co se děje v Evropě, ale také na jiných kontinentech. Dobrodruzi, kteří navštěvovali daleké kraje se těšili všeobecné vážnosti. A s některými z těchto známých cestovatelů se podívaly do cizích zemí i jejich manželky.

Cestování také přestává být výsadou aristokracie a stále častěji se stává koníčkem středních vrstev. Aristokratické rodiny se začínají pohybovat po Evropě zcela samozřejmě, doklad o tom můžeme najít například v denících šlechtičen, které si zapisovaly zajímavé zážitky z poznávání cizích krajů. Jsou vydávány obsáhlé bedekry, v nichž jsou popsána navštíveníhodná místa, která nelze vynechat. Často se cestuje za zdravím do hojně navštěvovaných evropských lázní či za vzduchem a sluncem jižní Evropy. Při těchto poznávacích cestách, které mladé slečny absolvují nejčastěji s rodiči či příbuznými, nabírají nové zkušenosti a poznávají novou společnost a hlavně si do paměti ukládají vzpomínky. Ty se jim budou hodit při debatách s přítelkyněmi či v salonech a rády si je budou vyvolávat v paměti v letech manželství a rodičovství. Ženy z měšťanské společnosti se při návštěvě cizích zemí nezajímaly jen o tamější módu a společnost, památky a galerie, ale také o životní situaci tamních lidí. Rády se také nechaly inspirovat, jako například paní Riegrová po návštěvě Paříže k založení mateřských školek.[76] Cestování po nových krajích bylo inspirací také pro ženy s uměleckými sklony, ať literárními či výtvarnými. Vznikly tak knihy opěvující

[75] ENGLOVÁ, Jana. Proměny cestování na počátku 19. století ve světle zpráv cestovatelů ze Saska do Čech, in: *Cesty a cestování v životě společnosti. Sborník příspěvků z konference konané 6.-8. září 1994 v Ústí nad Labem*. Ústí nad Labem ,1997, s. 359 – 364.

[76] NEUDORFLOVÁ, Marie. *České ženy v 19. století: Úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci.* Praha, 1999.

krásu Alp od Anny Řehákové či obrazy Zdenky Braunerové inspirované její cestou po Itálii.[77] Z nejrůznějších koutů Evropy i celého světa informovaly členky Amerického klubu dam nebo například Ženského výrobního spolku svoje družky doma o tamních krásách a snažily se jim zprostředkovat své zážitky. Manželky Emila Holuba či Jiřího Viktora Daneše provázejí své muže po celém světě, velkého uznání se jim jako cestovatelkám však nedostává. Stále ještě nikde nepotkáme ženu cestující o samotě, ale spíše jako součást větší cestující společnosti.

Na dalších stranách mé práce uvedu několik příkladů mladých žen, cestujících s rodiči nebo vychovateli a manželek doprovázejících své chotě do dalekých krajin. Postupně dospěji až k příkladům samostaných cestovatelek, z nichž je pro tuto práci nejdůležitější osobnost Barbory Markéty Eliášové. Té bude tedy poté věnována samostatná kapitola.

3. 1. Cestovní deníky a literatura o cestování pro ženy

V předchozích kapitolách zabývajících se cestováním žen ve středověku a novověku, jsem mohla čerpat informace pouze z pramenů a literatury, která se o tomto tématu jen okrajově zmiňuje. Ve středověkých kronikách apod. se dovídáme povětšinou jen o katastrofických scénářích, jenž nastaly nebo mohly nastat, pokud se žena vydala, ať už sama či s doprovodem na cesty. V pramenech raně novověkých máme těchto informací ještě méně. Cestující kavalíři nám již zanechali osobní výpovědi, o něžném pohlaví na cestách se však nezmiňují. Pokud byla manželka nucena cestovat s manželem, máme na mysli přesuny na větší vzdálenosti než například z Prahy do Vídně, je její doprovod zmíněn jen okrajově. Pro 19. století však již máme k dispozici prameny osobní povahy, které nám podávají přímé informace o cestujících šlechtičnách a později i měšťankách – deníky, cestovní i jiné.

Psaní deníků se začíná rozvíjet v období po Francouzské revoluci a stává se záhy módní záležitostí. Tyto deníky mívají většinou podobu diaristik, převládají popisy a hlubší úvahy či reflexe se povětšinou nevyskytují. Deník si měla vést každá dívka z „dobré rodiny“, existovaly vydané deníky, k jejichž vzoru se měla přiblížit. Byla v nich patrná jistá snaha o sebekontrolu a sebedisciplínu, vedení deníku mělo pomáhat při zkoumání svědomí i k náboženským úvahám. Bezprostřední zážitky pisatele nejsou v popředí zájmu, není snadné se jich v mnoha případech dopátrat. [78]

Cestovní deníky byly, dá se říci, také diktovány módou, podléhaly jisté normě. Od

[77] Např. ŘEHÁKOVÁ, Anna. *Na Sicilii.* Louny,1912. O Zdence Braunerové více LENDEROVÁ, Milena. *Zdenka Braunerová*. Praha, 2000.

[78] KOTALOVÁ, Jitka. *Reflexe jinakosti? Šlechtičny na cestách v první polovině 19. století.* Diplomová práce Filozofické fakulty Jihočeské Univerzity, České Budějovice, 2007, s. 21-23.

osobních deníků se zpravidla liší menší mírou reflexe prožitého, popisné pasáže dalece převažují nad úvahovými. Zároveň však při srovnání s deníky raně novověkými se cestovní deníky z 19.století, a více ženské než mužské, zabývají každodenností, ne jen významnými zážitky. Ženy věnují mnohem více pozornosti kvalitě dopravy, ubytování a stravování, popis společenských událostí, jako návštěv divadla či muzea, je neodmyslitelnou součástí, stejně tak cesty po nákupech. Také vykreslení přírodních krás v deníku nechybí, v nich dávají ženy najevo svoji citlivost a smysl pro krásu.[79]

Před cestou bylo důležité se informovat nejen o cíly cesty, ale také získat užitečné rady pro cestování samotné. Cestovní apodemika[80] byla k dispozici již v raném novověku a na počátku 18. století se k nim přidalo jedno věnované přímo ženám. Napsala jej Sidonie Hedwig Zäuermann[81]. Bylo velmi úspěšné, dočkalo se mnoha vydání, roku 1737 už šestého, a ženy 19. století se jím nechávaly inspirovat, jistě ale použily i apodemika psaná muži.

Hojně využívaný a ceněný byl také cestovní deník spisovatelky a cestovatelky Sophie La Roche[82] z cest po Švýcarsku, který k této destinaci přilákal mnoho žen. Najdeme v něm nejen výčet přírodních a kulturních pamětihodností, ale také vytyčuje postavení ženy na cestách. Nevybočuje však ze zavedeného genderového rozdělení sfér vlivu a ponechává ženu jen ve sféře privátní. Žena může podle ní cestovat, ale jen kvůli zušlechtění sebe samé a osvojení potřebných ctností pro úspěšné vedení domácnosti. K tomu ji však může přivést i jen přečtení tohoto naučného deníku.[83]

O specifikách ženského cestování se zmiňuje také cestovní příručka určená pro

[79] LENDEROVÁ, Milena. *„A ptáš se, knížko má…“. Ženské deníky 19. století.* Praha, 2008. (v tisku)

[80] *Ars apodemika* se vyvíjí v raném novověku s celkovým rozšiřováním cestování a vědeckých objevů. Autoři apodemik se zaměřují na vědecké, filozofické i morální úvahy o cestování samotném, o jeho prospěšnosti či škodlivosti, na rady a pravidla pro cestovatele. Jedná se o odbornou literaturu, až po vymizení filozofických úvah z textu a celkové odlehčení se z nich stávají cestovní průvodce a beadekry, zaměřující se více na výčet a popis památek. Srov. KOTALOVÁ, Jitka. *Reflexe jinakosti? Šlechtičny na cestách v první polovině 19. století.* Diplomová práce Filozofické fakulty Jihočeské Univerzity, České Budějovice, 2007, s. 26-27.

[81] ZÄUNEMANN, Sidonie Hedwig. *Curieuser und immer waehren astronomisch-meteorologisch-oekonomisch-frauenzimmer Reise und Hand- Kalende... mit einer Vorrede von Mademoiselle Sidonia Hedwig Zäunemann*. Erfurt, 1737. Citováno dle: KOTALOVÁ, Jitka. *Reflexe jinakosti? Šlechtičny na cestách v první polovině 19. století.* Diplomová práce Filozofické fakulty Jihočeské Univerzity, České Budějovice, 2007.

[82] Sophie La Roche (1730-1807)-německá spisovatelka románů pro ženy. V 53 letech, poté co její poslední dítě opustilo domov se rozhodla cestovat. Navštívila Švýcarsko, Holandskoca Anglii v doprovodu svého syna a přítelkyně. Cestou si psala deník formou dopisů svým dcerám: *Tagebuch einer Reise durch die Schweitz, von Verfasserin von Rosaliens Briefen.* Altenburg, 1787. Srov. SCHUTTE WATT, Helga. *Woman's progress: Sofie La Roche's Travelogues 1787-1788.* [Cit. 2008-04-20] URL: <http://www.questia.com/googleScholar.qst;jsessionid=LLwhJP4TLZxXFrlynk4hn2QQQJFzhbXQyGzTVhJ9bLv1177FgjBw!-1087522356?docId=97940362>

[83] KOTALOVÁ, Jitka. *Reflexe jinakosti? Šlechtičny na cestách v první polovině 19. století.* Diplomová práce Filozofické fakulty Jihočeské Univerzity, České Budějovice, 2007, s. 44.

emigranty z Francie z pera Stéphanie-Félicité Du Crest Genlis[84]. Je psána formou rozhovorů a dopisů, zaměřuje se především na praktické otázky cestování a asimilace v novém prostředí. Z ženských záležitostí se například zabývá problematikou ubytovávání žen a dětí v zájezdních hostincích. Pro nás je také pramenem k poznání francouzské a německé každodennosti a jejich rozdílností a cestovních návyků.[85]

Jedním z apodemik, které aspoň okrajově zmiňuje ženské cestování je dílo Franze Posselta[86]. Ten se pokouší podat ucelený návod, jak smysluplně, pohodlně a účelně cestovat, aby cesta spnila svůj účel a vzdělala a zušlechtila člověka. O ženách se zmiňuje jen okrajově a stručně, hledá odpověď na otázku, zda by ženy vůbec měly cestovat. Nachází spíše zápornou odpověď, ženy jsou podle něj už svojí nesamostatnou povahou a nepevným charakterem pro cesty nedobře vybaveny. Pokud už se na cesty vydají, nesmí se odklonit od svého údělu manželky, matky a správkyně domácnosti, nikdy se nesmí objevit bez doprovodu. Na cestách se mají pohybovat hlavně ve společnosti žen, jenž jim mohou pomoci vytříbit jejich vkus, ušlechtilost a intelekt, ale také dopomoci svým příkladem k lepšímu vedení domácnosti a výchovy dětí. Cestování má posílit ženě sebevědomí a učinit ji rozumější, ctnostnější a chápavější, to však pouze pro upevnění její gendrové role v rodině a domácnosti.[87]

V 19. století apodemika nahrazují spíše cestovní průvodce a bedekry. Mizí filozofické úvahy o funkci a cílech cestování, přibývá výčet navštíveníhodných pamětihodností a jejich popisů. Za všechny můžeme zmínit ty z pera Heinricha A. Ottokara Reicharda, Adolfa von Schaden či přímo Karla Beadekra.

Pro české prostředí bohužel žádné podobné apodemikum či průvodce, který by se přímo zabýval ženským cestováním, nemáme. Však také stále převládal názor, že žena patří spíše do domácnosti a cestování pro ni není. Až na počátku 20.století nalézáme v naší literatuře první zmínku, vyjádření k cestování žen, z pera muže.

---

[84]Stéphanie-Félicité Du Crest Genlis (1746-1830) – francouzská autorka a učitelka, vychovatelka synů krále Ludvíka Filipa. Psala výchovné komedie pro děti, později historické a sociální romány. Příručka pro emigranty z Francie: GENLIS, Stéphanie-Félicité Du Crest. *Manuel du voyageur, ou Recueil de dialogues, de lettres, etc. Suivi d'un itinéraire raisonné, à l'usage des François en Allemagne et des Allemands en France, par Madame de Genlis. Avec la traduction allemande par S.-H. Catel*. Berlin, 1799. Citováno dle: KOTALOVÁ, Jitka. *Reflexe jinakosti? Šlechtičny na cestách v první polovině 19. století.* Diplomová práce Filozofické fakulty Jihočeské Univerzity, České Budějovice, 2007, s. 133.

[85]Tamtéž, s. 29.

[86] POSSELT, Franz. *Apodemik oder die Kunst zu reisen*. Leipzig, 1795. Citováno dle: KOTALOVÁ, Jitka. *Reflexe jinakosti? Šlechtičny na cestách v první polovině 19. století.* Diplomová práce Filozofické fakulty Jihočeské Univerzity, České Budějovice, 2007, s. 134.

[87] Tamtéž, s. 45-47.

Ve *Zlaté knize české ženy* z roku 1909 vyšel článek Duchoslava Panýrka[88] *Ženy a cestování,* který shrnuje postoje samotných žen k cestování a jejich příčiny, přidává také několik užitečných rad.

Žena je podle něj už od své přirozennosti a fyziognomie konzervativní a vyhovuje jí tedy spíše život domácký, nepodnikavý. Avšak cestování se stalo módní záležitostí, není již tolik nákladné a nepohodlné, také probíhající emancipace v Českých zemích nabádá ženy k využití těchto možností. Panýrek přičítá velký díl také napodobovacímu pudu a řevnivosti žen, jenž nechtějí být ve společnosti zastíněny zcestovalými lidmi. Snaží se ale vyzdvihnout osvětový a vzdělávací duch cestování, který pomalu překonává staré předsudky samotných žen. *„Je prý drahé, nepohodlné, namáhavé, není času na ně atd. – předsudky vesměs nepodstatné nebo přehnané.“* [89]

Dívky by měly být již od mládí vedeny k cestování, stejně jako chlapcům by jim mělo být umožněno poznat jiné kraje, neměly by být jen připoutávány k domácnosti. Spoluvinu přiznává také neznalosti cizích jazyků. Základní znalost němčiny se předpokládá, francouština je pěstována jen v měšťanských rodinách a spíše kvůli literatuře a flirtování než pro výhody s cestováním spojené. Nadáním a pílí se podle Panýrka může naučit cizím jazykům dívka stejně jako chlapec.

Za největší předsudek žen proti cestování označuje ten, že je příliš drahé. Vyvrací jej příkladem cestujících učitelek, které v páru či menších skupinách, držící se skromnosti a zdrženlivosti ve výdajích, mohou absolvovat každé prázdniny cestu do cizích krajů.

K otázce doprovodu se staví jednoznačně. Nejlépe se samozřejmě cestuje ženě s rodiči či sourozenci a poté s manželem. Jak se má ale zachovat dáma, která je sama nebo jejímu manželovi práce či nechuť v cestování brání? ***„Dáma sama cestovati nemůže****. Neobtěžují se sice v cizině dámu, která chodí sama (...) za dne hejna dotěravců krok za krokem jako u nás. Ale na cestách vyskytuje se v hotelu, na lodích, v obchodech, v muzeích, divadlech, na výletech do kraje nejednou tolikeré a tak složité nespravedlnosti, jechž život doma neskýtá, že čeliti všem těm obtížím vyžaduje časem neohroženost, rozhodnost, sebevědomí a osobní statečnost, kterou žena-jednotlivec nemá (ani mnohý muž). (...) Proto bude třeba, aby dáma, jež chce cestovati, zvolila si společnici.“*[90] Je potřeba vybírati pečlivě, nikde nevznikají tak snadno spory jako při cestování, tři cestující jsou tak akorát.

---

[88] Duchoslav Panýrek (1867-1940) – lékař a publicista, používal pseudonym Jan Květ.
Z díla: *Vizity: řada prostonárodních článků z lékařství*, Praha 1894., *Lékařské epištoly I.,II*., Hradec Králové 1908., *Ženy a cestování, in: Zlatá kniha české ženy*, Praha 1909., (ed.) *Život muže a ženy v lásce a manželství*, Praha 1932.

[89] PANÝREK, Duchoslav. Ženy a cestování, in*: Zlatá kniha české žen.*, Praha, 1909, s. 69.

[90] PANÝREK, Duchoslav. Ženy a cestování, in*: Zlatá kniha české žen.*, Praha, 1909, s. 70.

Ani pokud cestuje žena s mužem, manželem, není vše bez problémů. *„Každý zkušený turista vám řekne, že cestování s dámou, jakožto cestování ve dvou, nestojí dvakráte tolik, jako cesta jednotlivcem podniknutá, nýbrž z pravidla třikráte i vícekráte tolik.“*[91] Dr. Panýrek doporučuje držet se počtu jednoho zavazadla pro jednoho, pečlivě vážit, co bude na cestě potřeba. Více zavazadel znamená více výdajů a ztrácí se také pohodlnost cestování. Marnivost vůbec by měla nechat turistka doma. Není potřeba navštěvovat nejpřednější restaurace a nakupovat nepotřebné tretky. Člověk by měl vystačit se stejným obnosem jako v každodenním životě doma, jen na dopravu je potřeba výdajů navíc.

Z celkového vyznění článku vyvstává, že tím hlavním, co brání ženám cestovat, jsou ženy samotné a jejich předsudky.

Dále se tedy podíváme na příklady žen, které těmto předsudkům nepodlehly a vydaly se na cesty. V případě šlechtičen to byla běžná praxe a součást jejich společenského vzdělání, podíl jejich vlastní touhy po poznávání cizích zemí se můžeme snažit vyčíst mezi řádky jejich cestovních zápisků. V případě žen z měšťanské společnosti je tato touha již patrná, vynaložení jistě nemalých finančních prostředků tímto způsobem hovoří za vše.

3. 2. Ženy a jejich doprovod na cestách

Pro období 19. století, kterému se v této kapitole věnujeme, je nezbytné zabývat se ženami na cestách a jejich doprovodem, poněvadž samostatně ženy ještě zpravidla necestovaly. I na počátku 20. století to nebylo častým a žádoucím jevem, jak bylo uvedeno ve dříve zmíněném článku dr. Panýrka. Na počátku této kapitoly jsem již také nastínila, o jaký doprovod se nejčastěji jednalo a jakým typům těchto cestovatelek bych se chtěla věnovat podrobněji. Nejprve se zaměřím na příklady cestujících mladých šlechtičen, poté na manželky známých cestovatelů, o nichž máme aspoň nějaké bližší zprávy, a nakonec na emancipované ženy-cestovatelky, nejčastěji z řad učitelek.

3. 2. 1. Šlechtické cestovatelky

V případě mladých šlechtičen nám jsou k dispozici jejich cestovní deníky, jejichž reedicemi se začaly v poslední době zabývat hlavně mladé gender historičky z okruhu Mileny

[91] Tamtéž.

Lenderové. O formě těchto deníků jsem se již zmínila dříve, okruh informací, které je z nich možné vyčerpat je omezený, přesto jsou však nezastupitelně jedním z nejužitečnějších pramenů pro nahlédnutí do každodennosti cestování šlechtičen. Ostatně pramenů jiné provenience je poskrovnu.

Cesty šlechtičen do zahraničí, čímž myslíme země mimo Rakouskou monarchii, můžeme rozdělit orientačně do tří oblastí. Cesty s diplomatickým účelem, na které doprovázely manžela či otce, cesty za zdravím do lázní, k moři apod. a cesty s poznávacím, vzdělávacím účelem. Samozřejmě se tyto důvody často protínaly a doplňovaly.

Na diplomatické mise byli vysíláni šlechticové z nejvýznamějších rodin Rakouské monarchie, museli reprezentovat vladaře a pomáhat v uzavírání spojenectví, udržování přátelských vztahů mezi zeměmi a v uzavírání míru v období válek. Tyto funkce byly finančně velmi náročné, z velké části je hradil dotyčný aristokrat z vlastních zdrojů. Pokud s ním na diplomatickou misi odjela i manželka a děti, zvyšovaly se nároky na bydlení a dopravu, ale reprezentační role manželek také nebyla zanedbatelná. Mohl to být jeden z důvodů, proč se žena vydala na cestu s manželem, roli ale mohla hrát také vzájemná láska manželů, která nesnesla dlouhého odloučení. Tak to bylo například v případě Marie Anny ze Schwarzenberga a jejího manžela Karla Filipa, který zastával významný úřad vyslance ve Francii v letech 1809-1811 a významně se zasloužil o utužení svazků obou císařů svatbou Napoleona s Marií Luisou. Roku 1799, během napoleonských válek v nichž její manžel velel rakouskému vojsku, se kněžna dokonce sama pustila na německé bojiště, aby mohla s manželem strávit aspoň pár chvil.[92] Doprovod na diplomatické cestě do Benátek a Milána dělala svému muži i Marie Sidonie Chotková v roce 1791.[93]

Cesty s léčebnými důvody byly v 19. století velmi rozšířené. Šlechtičny hledaly v lázních odpočinek, ozdravení, v mnoha případech pomoc kvůli stále nepřicházejícímu těhotenství či s problémy plicními a srdečními. Nejčastěji zde pobývaly matky s dětmi, otcové již méně, převážně z důvodu pracovního vytížení. Ve vyhlášených lázeňských střediscím se scházela evropská aristokracie a o zábavu a společenské vyžití nebyla nouze, pobyt zde byl tedy nejen časově ale i finančně náročnější. Nejčastěji se šlechtické manželky a dcery jezdily ozdravovat, pokud vezmeme v potaz jen lázně za hranicemi monarchie, do přímořské Nizzy

[92] LENDEROVÁ, Milena a kol. *Eva nejen v ráji. Žena v Čechách od středověku do 19. století.* Praha, 2002, s. 157.
[93] LENDEROVÁ, Milena. *„A ptáš se, knížko má…“. Ženské deníky 19. století*. Praha, 2008. (v tisku)

(střídavě francouzské a italské letovisko), do bavorského Reichenhallu nebo také nizozemského Scheveningenu. Informace o pobytech v lázeňských centrech nám podává například deník Gabriely ze Schwarzenberga, která pobyla s matkou, která zde podstoupila léčebnou kůru, v lázních Scheveningen roku 1840, před cestou do Paříže.[94] O pobytu v Reichenhallu nás informuje deník Anny ze Schwarzenberga z roku 1822.[95]

Již od dob osvícenství se začíná rozšiřovat ve šlechtických kruzích cestování dospívající dívky do ciziny jako završení jejího vzdělání a před polovinou 19. století již byl tento zvyk téměř samozřejmostí. Podobnost s kavalírskou cestou z dob raného novověku je nasnadě. Mladí šlechtici cestovali nejčastěji s preceptorem, dívky s rodiči a vychovatelkou. Společný je také účel těchto cest. Dívky si měly rozšířit obzory před vstupem do manželství, v němž již časté těhotenství cestování spíše bránilo. Společenská úloha cesty byla nezanedbatelná, v kosmopolitní společnosti evropské aristokracie se při těchto cestách seznámily s okruhem širšího příbuzenstva i významnými osobnostmi své doby. K vzdělávacímu cíli cesty přispívalo procvičení zeměpisu a dějepisu při poznávání cizích zemí, dějin umění při návštěvách muzeí a galerií, jazyků a etikety při společenských příležitostech. Celkově měla cesta přispět k zlehčení pohybu ve společnosti, rozšíření konverzačních témat a zvládnutí etikety. Šlechtičny žily ze zážitků z cesty ještě dlouhá léta, znamenala pro ně ukončení bezstarostného mládí, rády vzpomínaly na radostné poznávání všeho nového. Nebylo výjimkou, že si tedy tuto cesty opět zopakovaly, často po smrti manžela a vychování dětí. Podobně se na poznávací cesty vydávaly i šlechtičny neprovdané. Mohly se přidat k doprovodu svých příbuzných, často se staraly o děti apod., nebo když po smrti rodičů zdědily finanční obnos, který jim dovolil splnit si sen a cestovat. [96]

Itineráře těchto cest si byly podobné, nejčastěji vedla cesta přes německé země a Nizozemí do Paříže, která byla hlavním cílem těchto vzdělávacích cest. Své zážitky z revoluční Paříže nám na stránkách svých cestovních deníků zanechaly mladé šlechtičny jako například Pavlína z Arenbergu z let 1790 – 1791 a Eleonora Žofie ze Schwarzenberga[97], která

[94] LENDEROVÁ, Milena – PLÍŠKOVÁ, Jarmila. (ed.) *Gabriela ze Schwarzenberga: Krátká cesta životem a Evropou*. Praha, 2006, s. 53.
[95] LENDEROVÁ, Milena. *„A ptáš se, knížko má…“. Ženské deníky 19. století*. Praha, 2008. (v tisku)
[96] LENDEROVÁ, Milena – PLÍŠKOVÁ, Jarmila. (ed.) *Gabriela ze Schwarzenberga: Krátká cesta životem a Evropou*. Praha, 2006, s. 52.
[97] Eleonora Žofie ze Schwarzenbergu (1783-1846)- byla nemladší dcerou ze třinácti dětí, což mmohlo být jedním z důvodů, proč se neprovdala. Roku 1810 se stala vychovatelkou dětí své zemřelé švagrové Pavlíny ze Schwarzenbergu (1774-1810) a o šest let později i nejmladších dcer své sestry Marie Karolíny z Lobkowicz (1775-1816). Mimo cestovního deníku se zachovaly deníky popisující poslední třetinu jejího života, tedy i ejjí cestu do Itálie z let 1837-1838. Srov. LENDEROVÁ, Milena a kol. *Eva nejen v ráji. Žena v Čechách od středověku do 19. století*. Praha, 2002, s. 167, 172.

nám zanechala cestovní deník ze své cesty do Paříže z roku 1808. V pozdějších letech to byly Tereza Lobkowicová a Gabriela ze Schwarzebergu, které navštívily Paříž Ludvíka Filipa v letech 1839 – 1841.[98]

K šlechtičnám-cestovatelkám musíme zařadit v tomto směru velmi aktivní Elisu Šlikovou, která si psala zápisky na svých cestách po německých zemích, Švýcarsku (1844) a Nizozemí (1845). Cestu do Nizozemí popsala již v roce 1791 i Josefína Harrachová. Krásy švýcarské přírody obdivovala také Gabriela ze Žerotína (1838), krásy moře v Terstu zase Julie Hartigová (1873). Cestu do Anglie podniklo již méně šlechtičen, například Marie Eleonora ze Schwarzenbergu doprovázela do Londýna svého manžela na korunovaci anglické královny roku 1838 a Berta Lobkowiczová navštívila Světovou výstavu roku 1862.[99]

Většina těchto šlechtičen podnikla více cest, z čehož můžeme vyvodit jejich zálibu v cestování. Jedny dávaly přednost společenským událostem a návštěvám významných rezidencí, jiné okouzlily krásy přírody nebo bohatství muzeí a galerií. O tom nám podávají stránky jejich deníků dostatek informací, skoupé jsou bohužel na informace o doprovodu. Je pravděpodobné, že čím byla rodina zámožnější, tím více lidí dotyčnou doprovázelo. U mladých to byla většinou vychovatelka, u dospělých zpravidla společnice. Nezbytná byla komorná, poskytující služby týkající se garderoby a každodenní toalety.[100]

Zmíněné šlechtičny samozřejmě nebyly jediné, které se vydaly někam do zahraničí. Jistě zbývá ještě dostatek těch, o jejichž cestách nemáme zatím žádné zmínky, buď si cestovní deník nepsaly, nebo jej ještě skrývá nějaký šlechtický archív.

3. 2. 2. Ženy z měšťanských rodin a manželky cestovatelů

Cestování již bylo v 19. století dostupné i středním vrstvám, jeho finanční náročnost jej však vymezovala spíše pro vyšší vrstvy měšťanské společnosti. I zde můžeme provést menší typizaci, vycházející ze známých cestovních deníků. Ty jsou datované spíše do druhé poloviny 19. století a na počátek 20. století. Nejčastěji se jedná o zápisky žen, které k cestování jistým způsobem donutila jejich profese, tedy hlavně o umělkyně. Ty také cestovaly více méně samostatně, bez doprovodu rodiny. Naopak s rodinou se cestovalo nejčastěji do lázní, za zdravím a odpočinkem. Jsou zde již i takové, pro které je cestování

[98] LENDEROVÁ, Milena. *„A ptáš se, knížko má…“. Ženské deníky 19. století.* Praha, 2008. (v tisku)
[99] Tamtéž.
[100] Tamtéž.

samo o sobě a poznávání nového tím hlavním důvodem. Zaměřím se také na manželky známých českých cestovatelů, o jejichž účasti na výpravách do ciziny, v těchto případech do ciziny vzdálené a často neprobádané, máme bohužel povětšinou jen pomálo informací.

Ve druhé polovině 19. století již ženská emancipace značně postoupila, zvláště na poli vzdělání a volby povolání. Pro některé z žen se zpěv, hra na klavír, malování apod., což byly dovednosti vštěpované měšťanským dcerkám v rámci všeobecného vzdělání, stávají zdrojem obživy. Vedle spisovatelek se objevují úspěšné operní pěvkyně či malířky, často ženy samostatné a neprovdané, které si jsou nuceny samy vydělávat na živobytí a neváhají kvůli tomu využít i zkušeností ze zahraničí. Za všechny uvedu příklady Klementiny Kalašové (1850-1889) a Zdenky Braunerové (1858-1934), zanechaly nám totiž cestovní deníky, které již v tomto období ztrácí svoji formálnost a popisnost a zaměřují se více na subjektivní pocity pisatelky.

Operní pěvkyně Klementina Kalašová si psala deník při své cestě do Ruska v roce 1870. Jela do Petrohradu, kde chtěla po Miláně pokračovat ve vzdělání a kde nakonec získala roku 1874 angažmá. Její deník je zatím jediným ženským deníkem z 19. století, který nám zprostředkovává dojmy z cest po Rusku. Je jistě velká škoda, že se podobný deník nedochoval z jejího koncertního turné po Severní a Jižní Americe v roce 1880. Do Jižní Ameriky, přímo do Brazílie, se Kalašová vrátila ještě po neúspěšném angažmá v Národním divadle a také zde v roce 1889 zemřela na žlutou zimnici.[101] Cestování za oceán ještě stále nebylo příliš bezpečné, nebezpečí nemocí přetrvávalo ještě hluboko do 20. století a nevyhýbalo se ani mužským cestovatelům.

Zdenka Braunerová (1858-1934) je jednou z nejznámějších malířek českých zemí konce 19. a počátku 20. století. Cestování bylo její velkou inspirací, hlavně časté pobyty ve Francii, kterou milovala. Náplní života se jí stalo zprostředkovávání česko-francouzského kontaktu, pomáhání mladým českým umělcům v Paříži a naopak zvaní těch francouzských do Čech. Její cesty do Paříže se rozkládají v období od roku 1878, kdy zde byla poprvé s matkou a sestrou na Světové výstavě, až po její poslední pobyt v roce 1931. Mimo umění ji do Francie táhlo také přátelství se sestrou, která zde byla provdána. Od roku 1885 tedy začala jezdit za sestrou bez matky a po její smrti v roce 1890 se již zcela osamostatnila a cestovala tam sama. Cesty do Francie jsou tedy motivovány hlavně profesně, v Paříži studovala

[101] Klementina Kalašová [cit. 31. 5. 2008]
URL:<http://radnice.roudnicenl.cz/vismo/dokumenty2.asp?id_org=14164&id=17554&p1=9614>

v ateliérech známých autorů. Mimo to se vydala roku 1886 sama k přítelkyni do Anglie, anglickou kulturu také velmi milovala. Pro inspiraci si jezdila také do Itálie.[102] A právě z její první cesty v roce 1883, kdy zde byla s matkou a sestrou, je její dochovaný cestovní deník.[103] Jako umělkyni ji samozřejmě nejvíce zajímaly návštěvy muzeí a galerií i krásy přírody, ale i k věcem každodenního života se vyjadřovala otevřeným způsobem sobě vlastním.

Anna Lauermannová-Mikschová (1852-1932) se také věnovala umění. Byla spisovatelkou a cestovala velmi ráda, ať už po vlastech českých či do zahraničí. Své životní zkušenosti a literární rozhled, předávala ráda návštěvníkům svého salónu, který byl v Praze vyhlášený a navštěvovali jej například Jaroslav Vrchlický, Julius Zeyer či později bratři Čapkové. Dlouhá léta si vedla deník, o jejích cestovních zážitcím máme nemálo informací. Po tři roky (1885-1888) cestovala s matkou a malou dcerkou, hlávním cílem byla léčba plicní choroby, ale i duševních útrap, prožitých v manželství s psychicky narušeným manželem, kterého v roce 1885 opustila. Pobývala ve Montreux u Ženevského jezera, v Nice, ale hlavně v Římě, kde strávila nejdelší dobu a velmi si ho zamilovala. Do Itálie se poté vrátila ještě v roce 1913 a dvakrát navštívila i Paříž a Belgii, v letech 1906 a 1912. Podívala se také roku 1903 do Dalmácie. Styl deníků je přímočarý, tak jako byl její ústní projev, odhaluje nám její nebývalou pohotovost i velkou cílevědomost, které z ní činily ženu nebývalého kulturního ducha a životního rozhledu. [104]

Ozdravné pobyty v zahraničí nebyly mezi střední třídou zcela samozřejmostí, mohly si je dovolit opravdu spíše zámožnější měšťanské rodiny obchodníků, právníků či politiků.[105] Pobyt v lázních byl i časové náročnější záležitostí, čítal několik týdnů až měsíců. Stejně tedy jako v případě šlechtičen, i ženy z měšťanského prostředí se nejčastěji vydávaly na cestu s rodinnými příslušníky, nejvíce s dětmi, a manželé je navštěvovali jen na kratší časové úseky. Mezi všemi můžeme jmenovat pobyty rodiny Františka Palackého, jehož manželka měla podlomené zdraví již od dětství, a Františka Ladislava Riegra, o jejichž pobytu částečně informuje deník dcery Libuše Riegrové z roku 1881, v přímořské Nizze.[106]

---

[102] LENDEROVÁ, Milena. *Zdenka Braunerová.* Praha, 2000, s. 65-217.
[103] ŠÁMAL, Martin (ed.). *Cestovní deník Zdenky Braunerové (1883).* Roztoky u Prahy, 2003.
[104] SAK, Robert. *Salon dvou století. Anna Lauermannová-Mikschová a její hosté.* Praha, 2003, s. 74-77, 141, 150.
[105] Méně majetní využívali spíše lázně v rámci českých zemí jako například Teplice, Mariánské Lázně, Karlovy Vary, Gräfenberg, Libverda, Poděbrady apod.
[106] LENDEROVÁ, Milena. *„A ptáš se, knížko má…". Ženské deníky 19. století.* Praha, 2008. (v tisku)

Od 70. let 19. století se objevuje mezi destinacemi také Balkán, zvláště jeho slovanská část, která začala přitahovat zvláště inteligenci z českých zemí. Rodila se zde spolupráce zvláště na poli literárním a i ženské organizace navázaly kontakty a pokoušely se o předávání zkušeností. Například o cestě Anny Cardové-Lambové, spoluzakladatelky Ženského výrobního spolku nás informuje její deník z roku 1871. Zájem o balkánské státy trval až do 1. světové války, z počátku 20. století můžeme uvést cestu do Chorvatska a Itálie, kterou podnikla Marie Majerová s manželem, synem a přáteli v roce 1909, a o jejímž průběhu se zmiňuje ve svém deníku z let 1898-1926.[107]

Než se zaměřím na manželky známých cestovatelů, je potřeba zmínit i ženy, jejichž manželé cestovali kvůli svému povolání. Už v první polovině 19. století tak doprovázela svého manžela lékaře-hmyzologa Pavlína Helferová (roz. De Grandes, později Nosticová). Žili spolu chvíli v Orientu, jenž byl pro něj osudným (zemřel ve věku 30ti let na otravu otráveným šípem na Andamanských ostrovech u Indie), a ona vydala jeho deníkové zápisky z tohoto pobytu pod názvem *Jana Helfera cesty přes Asii a Indii*[108] v Lipsku v roce 1873.[109] V 1. polovině 19. století je jedinou ženou, která navštívila takováto exotická místa, a o které máme aspoň nějaké zprávy. Informace o tom, zda cestovala ráda nebo jen trpělivě provázela svého manžela se mi bohužel získat nepodařilo.

Po Severní Evropě, Dánsku a Švédsku, také s manželem-lékařem, cestovala překladatelka Žofie Podhorecká v roce 1906, která nás seznamuje ve svém deníku se státy českými cestovatelkami zatím neprobádanými.[110]

Po 1. světové válce se k nim přidávají manželky prvních českých vyslanců a konzulů, což bývali z velké části muži již zcestovalí, kteří měli k zemi, do níž byli vysláni, již nějaký vztah. Za všechny můžeme uvést příklad manželek Jiřího Viktora Daneše (1880-1928) a Otakara Pertolda (1884-1965). J. V. Daneš při svém povolání geografa procestoval Severní Ameriku a oblast Tichomoří, Malajsii a Austrálii. V letech 1920-1923 působil jako konzul v australském Sydney, kam ho doprovázela i jeho manželka. Při cestě tam navštívili například Cejlon, během pobytu procestovali Austrálii a z jeho diplomatické mise se vraceli přes Nový Zéland, ostrovy Tichomoří, Japonsko, Koreu a Čínu a dále přes Vancouver, aby završili téměř cestu kolem světa.[111] Anna Pertoldová (1884-1961) jako jedna z mála vydala knihu svých

[107] Tamtéž.
[108] NOSTIZ, Pauline. *Johann Wilhelm Helfer's Reisen in Vorderasien und Indien.*Leipzig, 1873-1877.
[109] MARTÍNEK, Jiří – MARTÍNEK, Miloslav. *Kdo byl kdo. Naši cestovatelé a geografové.* Praha, 1998, s. 20.
[110] LENDEROVÁ, Milena. *„A ptáš se, knížko má…". Ženské deníky 19. století.* Praha, 2008. (v tisku)
[111] MARTÍNEK, Jiří – MARTÍNEK, Miloslav. *Kdo byl kdo. Naši cestovatelé a geografové.* Praha, 1998, s. 102-

vzpomínek z pobytu v Bombaji[112], kde byl její manžel, indolog a první profesor religionistiky, v letech 1920-1923 konzulem.[113]

V druhé polovině 19. století již měly české země několik svých význačných cestovatelů. Můžeme mezi ně zařadit cestovatele-profesionály[114], cestovatele-vědce[115] či cestovatele-dobrodruhy[116]. Někteří byli obdivováni, na některé hleděla společnost nedůvěřivě. Základem úspěchu však bylo patřit ke společnosti kolem Vojty Náprstka a jeho muzea. Vojta Náprstek byl něco jako „guru" a mecenáš našich cestovatelů, po jeho smrti pokračovala v jeho odkazu jeho manželka Josefína Náprstková. Oni zase na oplátku zásobovali jeho muzeum svými sbírkami z dalekých krajin, pořádali přednášky v jeho domě a sdružovali se kolem něj v přátelské skupině. První cesta po návratu do vlasti vedla vždy do domu U Halánků. Na cesty bylo vždy potřeba značných finančních prostředků, státní instituce a ústavy českým cestovatelům nijak nepomáhaly, Vojta Náprstek tedy pomáhal zviditelnit své chráněnce, ať už pomocí přednášek či vydáváním cestopisů. Pomohl tak například Emilu Holubovi[117], prvnímu českému novodobému výzkumnému cestovateli, Josefu Kořenskému[118], Enrique Stanko Vrázovi[119] a dalším.

A právě manželka Emila Holuba je tou z manželek významných cestovatelů, o které je

---

105.

[112] PERTOLDOVÁ, Anna. *S pokraje Indii:hrst vzpomínek z Bombaje a s cest do vnitrozemí*, Praha, 1926.

[113] MARTÍNEK, Jiří – MARTÍNEK, Miloslav. *Kdo byl kdo. Naši cestovatelé a geografové.* Praha, 1998, s. 340.

[114] Josef Kořenský (1847 – 1938), Emil Holub (1847-1902), Enrique Stanko Vráz (1860?- 1932),...

[115] Alois Musil (1868-1944)- geolog, geograf a etnograf, František Čurda (1844 -1886) a Pavel Durdík (1843-1903) – lékaři, František Stolička (1838-1874) - geolog ,...

[116] Čeněk Paclt (1813-1887), Alberto Vojtěch Frič (1881-1944),...

[117] Emil Holub (1847-1902) – lékař, první cestu do Afriky podnikl roku 1872, nejdříve si vydělával jako lékař, později se vydals expedicí do nitra neprobádané Jižní Afriky. Návrat ze třetí výpravy do Čech roku 1879 byl velkou slavností, pořádal mnoho přednášek a výstavy. Čtvrtá výprava již nebyla natolik úspěšná, přece jen však vynesla velké výstavy v Praze a ve Vídni a také přednáškové turné po Spojených státech. Ke konci života se živil již jen přednáškovou činností, finančních prostředků neměl nadbytek. Bohužel se mu nepodařilo umístit sbírky do Náprstkova muzea, neměli na ně dostatečnou kapacitu, až po jeho smrti nakonec velká část skončila v jeho rodných Holicích, kde je dnes jeho muzeum. Dílo: *Sedm let v jižní Africe.* Praha, 1880-1881.; *Druhá cesta po jižní Africe. Z Kapského Města do Země Mašukulumbů,* Praha , 1890. Srov. ROZHOŇ, Vladimír. *Čeští cestovatelé a obraz zámoří v české společnosti.*Praha, 2005, s. 237.

[118] Josef Kořenský (1847 – 1938) – učitel, cestovatel se zálibou v přírodovědě, procestoval téměř celý svět (Evropa, USA, Austrálie, Japonsko...), jako jeden z prvních Čechů podnikl cestu kolem světa, napsal mnoho cestopisů, velmi oblíbený v české společnosti. Dílo: *Cesta kolem světa 1893-1894.* Praha 1896-1897. Srov. ROZHOŇ, Vladimír. *Čeští cestovatelé a obraz zámoří v české společnosti.*Praha, 2005, s. 18.

[119] Enrique Stanko Vráz (1860?-1932) – cestovatel, o jehož mládí nemáme žádné zaručené informace, on sám o něm odmítal říci pravdu komukoliv, jeho jméno je také spíše pseudonymem. Procestoval Afriku, Jižní Ameriku i Borneo a Novou Guineu. Do Čech se poprvé vrátil roku 1894, přivezl mnoho předmětů do Náprstkových sbírek, pořádal přednášky a psal cestopisy. Dále cestoval, žil střídavě v Praze a Chicagu, natrvalo se vrátil v roce 1921. Dílo: *Z cest E. St. Vráze,* Praha 1898; *Napříč rovníkovou Amerikou*, Praha, 1900; *V Siamu, v zemi bílého slona*,Praha, 1901. Srov. ROZHOŇ, Vladimír. *Čeští cestovatelé a obraz zámoří v české společnosti.*Praha, 2005, s. 240-241.

možné získat z literatury nejvíce informací. Růžena Hofová (1865-1958) byla dcerou inspektora Rotundy ve vídeňském Prátru, kde Emil Holub pořádal výstavu svých sbírek z první africké cesty.[120] Byl to již velmi známý muž, jako první objevil pro Rakouskou monarchii jižní Afriku a přivezl ze své cesty mnoho obdivuhodných sbírkových předmětů. Pořádáním výstav a přednášek shromaždoval finance na další cestu. Osmnáctiletá dívka, která se velmi zajímala o jeho činnost, mu učarovala a 2. 11. 1883 se vzali. Zanedlouho poté se vydali, ještě s dalšími šesti členy expedice do Afriky. Druhá africká výprava Emila Holuba bohužel nebyla příliš úspěšná, provázely ji finanční problémy a neochota anglických úřadů spolupracovat. V divočině se poté vyskytly problémy zdravotní, dva členové expedice zemřeli na malarickou zimnici, Růžena Holubová nakonec odolala. Poslední tragédií bylo setkání s nepřátelskými Mašukulumby, kteří vyplenili tábor, zničili mnoho sbírek a deníky s důležitými informacemi. Zbytek skupiny se jen s obtížemi dostal zpět do civilizace a po třinácti týdnech rekonvalescence se snažili získat znovu aspoň část sbírek. Roku 1887 se manželé Holubovi vrátili domů. Zde je opět čekalo velkolepé uvítání, Češi však později nedokázali Holubovi zcela odpustit, že přesídlil do Vídně.[121]

Růžena Holubová nebyla manželovi na cestě přítěží, naopak, nejen on ve svém cestopise vychvaloval její statečnost a houževnatost. Stala se platným členem expedice, zastávala sběratelské úkoly a později se z ní stala odborná preparátorka. Měla také talent na jazyky, brzo již mohla svému muži tlumočit, a její diplomatické nadání bylo hojně využíváno při jednání s domorodci a při shánění jídla. Uměla také střílet, lépe než její manžel, a při náročných pochodech nezůstávala pozadu za dalšími členy expedice, naopak jim dodávala sílu jít dál a vytrvat.[122]

Po smrti manžela strávila zbytek života ve Vídni, k Čechám měla ale velmi blízký vztah, naučila se česky a často je navštěvovala. Dožila se úctyhodných 93 let a po své smrti věnovala sbírky svého manžela městu Holice, aby zde mohlo vzniknout jeho muzeum.[123]

O manželkách ostatních českých cestovatelů máme v literatuře již bohužel jen málo zpráv, většinou jen o tom, zda svého manžela při cestách doprovázely či nikoliv.[124]

O manželce E. St. Vráze Vlastě, dceři chicagského nakladatele a vydavatele

[120] TURČÍKOVÁ, Jana. *Galerie ženských osobností – Růžena Holubová.* 1. 5. 2006. [cit. 1.6. 2008] URL: < http://www.rozhlas.cz/brno/poradykat/_zprava/242652>
[121] ROZHOŇ, Vladimír. *Čeští cestovatelé a obraz zámoří v české společnosti.* Praha, 2005, s. 31.
[122] Tamtéž, s. 30.
[123] TURČÍKOVÁ, Jana. *Galerie ženských osobností – Růžena Holubová.* 1. 5. 2006. [cit. 1.6. 2008] URL: < http://www.rozhlas.cz/brno/poradykat/_zprava/242652>
[124] Nejvíce informací: MARTÍNEK, Jiří – MARTÍNEK, Miloslav. *Kdo byl kdo. Naši cestovatelé a geografové.* Praha, 1998.

krajanských novin *Svornost* Augusta Geringera, víme jen tolik, že na svatební cestu jela s manželem do Mexika a vystoupila s ním zde na horu Popocatepetl. Z dalších jeho cest jej doprovázela jen v roce 1903 do jihoamerických zemí, jinak se s rodinou často stěhovala z Chicaga do Prahy a obráceně.[125]

Výraznější zmínku nacházíme o Gabriele Dominové, manželce botanika, který podnikl s J. V. Danešem cestu po Malajsii a Austrálii, a pozdějšího politika Karla Domina (1882-1953). Manželé se zúčastnili roku 1926 botanického kongresu ve státě New York a poté procestovali téměř celé Spojené státy Americké, přes Niagaru, Salt Lake City, Los Angeles, Grand Canyon a zpátky na východní pobřeží. Odtud podnikli druhou poznávací cestu, tentokrát do antilské oblasti, kde navštívili ostrovy Guadaloupe, Martinique, Barbados a Dominiku, kde zakotvili na delší dobu. Z jejich cest se dochovalo mnoho cestopisných fotografií, které zdobily i stránky cestopisů Karla Domina.[126]

Většina cestovatelů však zůstala svobodnými pány[127], jejich styl života přece jen nepřál klidnému rodinnému životu. Lákání dálek bylo silnější než teplo rodinného krbu.

3. 2. 3. Emancipované cestovatelky

Do této kapitoly bych ráda zařadila, ženy-cestovatelky, které jsem nalezla při prohlížení časopisů *Ženské listy* a *Ženský svět*. Nemůžeme samozřejmě s určitostí říci, že ženy zmíněné v předchozích kapitolách emancipované nebyly, hlavně u případů žen z měšťanského prostředí jako byla Zdeňka Braunerová apod. Avšak ženy zařazené do této kapitoly se aktivně podílely v ženském hnutí 2. poloviny 19. století a svým cestováním nejen vzdělávaly samy sebe, ale také se o své zážitky dělily s čtenářkami těchto časopisů a přibližovaly jim hlavně ženskou otázku v jiných zemích. Tyto ženy byly převážně turistkami, cestování pro ně mělo hlavně význam výchovný, mělo být smysluplné, obohacující, poznání cizích národů mělo rozšířit obzory a poskytnout nové zkušenosti pro možnost porovnání s českými zeměmi.

Mnou vybrané časopisy se jako první staly médiem, v němž mohly české ženy vyjadřovat své názory nejen na ženskou otázku, ale celkově na situaci v českých zemích. Výrazně se zaměřovaly na české uvědomění, český jazyk a literaturu, významné české osobnosti, které se podílely na zviditelnění českých zemí nejen v rámci monarchie, ale i ve

[125] MARTÍNEK, Jiří – MARTÍNEK, Miloslav. *Kdo byl kdo. Naši cestovatelé a geografové.* Praha, 1998, s. 340; TODOROVOVÁ, Jiřina. *Enrique Stanko Vráz.* 20.2. 2006. [cit. 1.6. 2008] URL: http://www.rozhlas.cz/leonardo/svet/_zprava/223451,
[126] Tamtéž, s. 119-121.
[127] Josef Kořenský, Alberto Vojtěch Frič, Alois Musil, Čeněk Paclt...

světě. Zajímaly je závažné sociální otázky, bojovaly na stránkách časopisů za právo na vzdělání, kvalifikovanou práci a volební právo.

Ženské listy vznikly jako časopis Ženského výrobního spolku roku 1873, u jeho zrodu stála Karolína Světlá a od roku 1874 byla redaktorkou Eliška Krásnohorská, která jej vedla dlouhých 25 let. Dlouhou dobu byly jediným periodikem zabývajícím se ženskou otázkou, až v 90. letech se objevila konkurence, která mu vytýkala konzervativnost a vyhýbání se otázkám souvisejícím s modernizací společnosti a vzrůstání individuální svobody.[128]

Ženský svět. List paní a dívek českých byl právě zástupcem konkurence.[129] Začal vycházet roku 1896 jako orgán Ústředního spolku českých žen a jeho redaktorkou se stala spisovatelka Teréza Nováková, v roce 1912 ji vystřídala Eliška z Purkyňů. List se snažil zaměřovat na vážnější témata, mnoho stránek věnoval boji za volební právo žen.[130]

Pro moji práci jsem se zaměřila na přelom 19. a 20. století, tedy na *Ženské listy* od prvního vydání roku 1873 až po rok 1902[131], pro *Ženský svět* v rozmezí let 1897-1909. V *Ženských listech* bylo článků zabývajících se cestováním podstatně více, v každém čísle se našel aspoň dopis z cest. *Ženský svět* se již přece jen zaměřoval na jiná témata a styl časopisu byl odlišný. I zde však najdeme několik článků a to hlavně od učitelky a spisovatelky Anny Řehákové, která přispívala do obou časopisů, a jejíž osobě bych ráda věnovala na konci této kapitoly více prostoru.

Příspěvky v *Ženských listech* mají nějčastěji formu cestopisných črt, fejetonů či dopisů. Často jsou to sepsané vzpomínky na prázdninový výlet nebo zahraniční cestu s určitým cílem (např. návštěva Světové výstavy), dopisy jsou psány stálými přispěvovatelkami časopisu, žijícími v zahraničí, i jeho čtenářkami na cestách. Pisatelky v nich popisují krásy přírody, významné památky navštívených měst nebo se zaměřují na popis místního folklóru, každodenního života lidí a s tím i na ženskou otázku v té které zemi. Příspěvky jsou často velmi obsáhlé a rozkládají se na několika číslech časopisu. Jejich obsah nás nenechá na pochybách, že tyto emancipované ženy na cestách měly často bystrý úsudek, literární nadání i potřebný rozhled pro porovnávání situace navštívené země s Rakouskem-Uherskem.

Jména pisatelek těchto článků nám jsou povědomá, jedná se většinou o ženy aktivně

[128] NEUDORFLOVÁ, Marie. *České ženy v 19. století. Úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci.* Praha, 1999, s. 164.
[129] Dále ještě např. Ženský obzor (1896, Brno), Ženská revue (1905, Brno). Více: Tamtéž, s. 164-199.
[130] Tamtéž, s. 167.
[131] Kromě let 1884 a 1896.

zapojené v ženských organizacích, literárně činné či profesně úspěšné. Pravidelnou přispěvovatelkou časopisu byla například lékařka Anna Bayerová, její přednáška o výletu do bernských Alp, přednesená v Americkém klubu dam, zde byla poté otištěna.[132] I další česká lékařka Bohuslava Kecková zprostředkovala českým čtenářkám zážitek ze svého studjiního pobytu v Curychu, kdy vystoupila na horu Rigi.[133] Zcestovalou byla organizátorka Ženského výrobního spolku a překladatelka Dora Hanušová, v několika číslech se objevují články čerpající z jejích zápisků z cesty po Itálii, na kterou se vydala dokonce zcela sama.[134] O zážitky z cesty do Ljublaně a Záhřebu se podělila Vilma Sokolová.[135] Do oblastí, které kdysi patřily Slovanům, Pomořan, Braniborska a na Rujanu, cestovala moravská spisovatelka Karla Bufková-Wanklová, píšící jinak pro děti a o Moravském krasu.[136] Rujana byla místem vcelku oblíbeným, navštívila ji také Terezie Duchacká spolu s Kodaní, kam se podívala i Milina Hanušová.[137] Daleké Spojené státy americké přiblížila čtenářkám členka sociální demokracie a pozdější politička Karla Máchová.[138]

V *Ženském světě* se objevují příspěvky s cestovní tématikou ve formě dopisů, novel a cestopisných črt, přednášek, recenzí na cestopisy či zpráv o ženách, které se proslavily za hranicemi Rakouska-Uherska. Tak se dozvídáme například o Marii Heritesové a jejím uměleckém výletu do Ruska[139], Růženě Maturové a její cestě po Americe[140] či celosvětovém působení herečky Fanny Janouškové[141].

Nejvíce článků je však spojených se jménem Josefy Humpál-Zemanové (1870-1905). Tato žena, ač vyrůstala od dětství v Americe, si vždy udržela velmi silný vztah k Čechám. Byla to univerzitně vzdělaná žena, kterou také špatné manželství donutilo k samostatnosti a emancipaci. Udržovala styk s českým ženským hnutím, přispívala do Ženských listů a v polovině 90. let 19. století založila s Karlou Máchovou v Chicagu americkou verzi Ženských listů. Udržet tento časopis se jí však bohužel dlouho nepodařilo (do roku 1900).

[132] BAYEROVÁ, Anna. Výlet do bernských Alp. In: *Ženské listy*. roč. VII., 1879, s. 97, 113, 130, 146, 164.
[133] KECKOVÁ, Bohuslava. Výlet na Rigi. In: *Ženské listy*. roč. XXI, 1893, s. 53, 92, 117, 137, 151.
[134] HANUŠOVÁ, Dora. Odkaz. Dozvuk z vlašských dojmů. In: *Ženské listy*. roč. XI, 1883, s. 92-101; Táž. Ze zápisků cestovních. In: *Ženské listy*. roč. X, 1882, s. 10, 41.
[135] SOKOLOVÁ, Vilma. Vzpomínky z cets na Lublaň a Záhřeb. In: *Ženské listy*. roč. XVIII, 1890, s. 71, 90, 125, 149, 171, 191, 209, 229.
[136] BUFKOVÁ-WANKLOVÁ, Karla. Z krajů Slovanstvu urvaných. In: *Ženské listy*. roč. XXVIII, 1897, s. 17, 42, 83, 116.
[137] DUCHACKÁ, Terezie. Rujana. In: *Ženské listy*. roč. X, 1881, s. 58, 76, 95; Táž. Kodaň. In: *Ženské listy*. roč. XI, 1883, s. 142, 154; HANUŠOVÁ, Milina. List pamětní. Kodaň. In: *Ženské listy*. roč. X, 1882, s. 93, 130.
[138] MÁCHOVÁ, Karla. Na Niagaře. In: *Ženské listy*. roč. XXII, 1894, s. 5-7; Táž. V přístavu New Yorském. In: *Ženské listy*. roč. XXII, 1894, s. 89-91.
[139] HERITESOVÁ, Marie. Můj první umělecký výlet na Rus. In: *Ženský svět*. roč. VII, 1902, s. 253.
[140] *Ženský svět*. roč. VIII, 1903, s. 235.
[141] *Ženský svět*. roč. X, 1905, s. 17.

Rozhodla se tedy změnit prostředí, roku 1901 podnikla cestu kolem světa při níž se zastavila také v Čechách, kde se živila přednášením a psaním literatury. Česká společnost ji však přijímala poněkud rezervovaně, kritizovali ji například za příliš velké honoráře, životní situace byla přece jen jiná než v Americe. Ani tam se však Josefa Humpál-Zemanová necítila nejlépe, velmi se jí stýskalo po Čechách a uživit se sama v Americe pro ni bylo velmi obtížné. Proto se opět vrátila do Prahy a stala se členkou redakce *Ženského obzoru*, s českým prostředím se však bohužel zcela nesžila. Její nemocné srdce podlehlo roku 1906, dopomohlo k tomu i rozčilení ze střetu s Charlotou Masarykovou v Ženském klubu.[142] Více informací o jejím životě můžeme vyčíst už jen z její korespondence s Vilmou Sokolovou-Seidlovou nebo najít v knihovně Náprstkova muzea, kde mají v archivu uložen jeden karton s částí její pozůstalosti.[143] V *Ženském světě* nalezneme například její dopisy, pojednávající o postavení žen v Americe[144], obsah jejích přednášek proslovených během pobytu v Čechách[145], recenzi na její knihu *Amerika v pravém světle*[146], po její smrti se zde objevuje její medailonek[147].

Další jméno, spojené s *Ženskými listy* i *Ženským světem*, je jméno Anny Řehákové (1850-1937). Tato učitelka češtiny, autorka učebnice literatury pro dívčí školy, překladatelka z francouštiny a autorka beletrie pro mládež i dospělé a ceněné monografie o herečce Otýlii Sklenářové-Malé, cestovala ponejvíce o školních prázdninách a to se svojí o čtyři roky starší sestrou Eliškou Řehákovou. Se sestrou ji pojilo nejen celoživotní přátelství, ale také stejné povolání, obě byly jedny z prvních absolventek učitelských ústavů pro dívky a věnovaly tomuto povolání celý život, záliba v jazycích a literatuře a samozřejmě cestování. Nejvíce je to táhlo na jih, do Itálie, Slovinska a Dalmácie.[148]

O svoje zážitky se Anna podělila se čtenáři a vydala několik knih inspirovaných svými cestami. Označení cestopisy by nebylo, dle mého názoru, zcela přesné, knihy měly často „bedekrovský“ charater a zabývaly se hlavně historií navštívených míst a výčtem a popisem památek, nebo měly spíše formu povídek. Cestě tam a zpět se například nevěnuje vůbec, avšak popis dalších každodenních věcí jako ubytování, stravování apod. nechybí.

[142] Božena Viková-Kunětická poté napadla v novinách Charlotu Masarykovou a dávala jí za vinu úmrtí Josefy Humpál-Zemanové. Názor veřejnosti se však spíše přiklonil na stranu Ch. Masarykové.
[143] NEUDORFLOVÁ, Marie. *České ženy v 19. století. Úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci.* Praha, 1999, s. 219-222.
[144] HUMPÁL-ZEMANOVÁ, Josefa. Listy z Ameriky. In: *Ženský svět.* roč. II, 1897, s. 48.
[145] Táž. In: *Ženský svět.* roč. In: *Ženský svět.* roč. VII, 1902, s. 56, 96.
[146] *Ženský svět.* roč. VIII, 1903, s. 185.
[147] *Ženský svět.* roč. XI, 1906, s. 116.
[148] POTMĚŠILOVÁ, Magdalena. *Spisovatelka, učitelka, turistka Anna Řeháková a její doba*. Diplomová práce Ústavu etnologie UK, Praha, 2003, s. 18-23.

Najdou se také exkurzy do ženského světa navštívených koutů jihu, autorka byla přece jen ženou emancipovanou a zajímala se o osudy žen, ráda se s nimi seznamovala a pozorovala jejich každodenní život. Se sestrou neváhaly vydat se samy mimo turisticky zajímavé trasy, aby lépe poznaly i jiné strany navštívené země.[149] Obzvláště měly rády přírodu Alp a zajímal je život horalů. Se čtenáři časopisů se Anna Řeháková podělila právě o své dojmy z rakouských, slovinských i italských Alp, ale také ze slunné části Itálie a Dalmácie[150]. Sestry Řehákovy byly jedny z prvních turistek-cestovatelek, které zužitkovaly své, jistě ne velké, úspory tímto způsobem. Jako neprovdané ženy měly jistou svobodu, povolání učitelky jim dodávalo jisté vážnosti a tak mohly poslechnout touhu po objevování nových krajů.

3. 3. Každodennost na cestách

Jak jsem již zmínila dříve, díky cestovním deníkům a cestopisům šlechtičen a měšťanek máme možnost nahlédnout také do každodennosti cestování. Pisatelky se svěřují s útrapami i slastmi cestování. Záleží také na typu dopravy, ubytování a stravě, jestli jsou s cestováním spokojeny či nikoliv, jejich zkušenosti mohou ovlivnit jejich další nechuť či naopak zálibu v cestování. V mnou sledovaném období došlo k mnoha změnám nejen v dopravě, ale i celkově ve společnosti. Začíná být ceněna rychlost cestování, čistota ubytovacích zařízení je brána jako samozřejmost a ženy se nebojí vydat se na cesty i samy, bez doprovodu. V následujících podkapitolách uvedu s čím se mohly ženy na cestách setkat a na co musely být připraveny, jak se měnily dopravní prostředky i na co kladly ženy při cestování největší důraz.

3. 3. 1. Příprava na cestu

Vydat se na cestu nebylo a není jen tak. Vždy je potřeba zařídit nezbytné náležitosti, bez kterým by cesta mohla být již dopředu ohrožena, mohlo by se stát, že skončí předčasně nebo její průběh nebude tak příjemný, jak by být mohl. Je tedy nutné obstarat si cestovní doklady, nezbytnou výbavu kufrem počínaje a prádlem konče, seznámit se pokud možno co

[149] Více: ŘEHÁKOVÁ, Anna. *Na Sicilii.* Louny,1912.
[150] ŘEHÁKOVÁ, Anna. Zima a jaro v Alpách. In: *Ženské listy.* roč. XIV, 1886, s. 152; Táž. Benátská mozaika. . In: *Ženské listy.* roč. XXV, 1897, s. 19, 36; Táž. Obrázky z Alp. In: *Ženský svět.* roč. X, 1905, s. 178; Táž. Italské silhouety. In: *Ženský svět.* roč. XII, 1907, s. 262; Táž. Z dalmatských obrázků. In: *Ženský svět.* roč. XIV, 1909, s. 87.

nejvíce s destinací, kam míříme, a naplánovat aspoň přibližně průběh cesty a podle toho i finanční zabezpečení. Příprava na cestu byla tedy důležitá tehdy i dnes, jen se pravděpodobně lišila obtížnost dosažení určitých potřebných věcí, některé bylo lehčí získat tehdy jiné dnes.

Nejdříve se tedy zaměříme na cestovní doklady, které byly potřebné pro cestu do zahraničí. Přelomovým rokem byl v tomto pro Rakouskou monarchii rok 1857, do té doby platil tzv. pasový přímus, který stanovoval nutnost povolení jakékoliv cesty ve formě pasu. I pro cesty v rámci monarchie (mimo příslušný kraj) tak bylo potřeba mít pas, který na venkově vydávaly vrchnostenské úřady a ve městech magistráty, pro pohyb mimo zemi trvalého bydliště byla potřeba ještě speciální schvalovací doložka. Pro cesty do ciziny vydávalo pasy zemské gubernium, k němuž se žádost podávala prostřednictvím vrchnostenského úřadu či magistrátu přes krajské hejtmanství. [151] Každý, kdo žádal o vystavení pasu, kromě honorací, musel zažádat soudní orgány v místě bydliště o vysvědčení, ve kterém musely být uvedeny všechny údaje o jeho osobě a také o účelu cesty a na jakých místech se má dotyčný zdržovat.[152] Kontroly se prováděly nejen na hranicích, ale i uvnitř státu. Například před odjezdem poštovního dostavníku musel být vyplněn seznam cestujících, dle kterého policejní ředitelství vystavilo propustku. Tu poté u městských bran odebrala městská stráž a cestující tímto mohli vycestovat z města.[153]

Ke změně se chystala ústava z roku 1848 i oktrojovaná z roku 1849, měl být ustaven volný pohyb osob v rámci říše a cestování do ciziny omezováno jen v rámci vojenské povinnosti. Poněvadž ale nikdy nevešly v platnost, trval tzv. pasový přímus i nadále.[154]

Až tedy císařské nařízení z 9. února 1857 uzákonilo cestování po Rakouské monarchii bez pasu, pro cesty do zahraničí měl být vystaven pas příslušným státním úřadem, což bylo okresní hejtmanství nebo policejní řeitelství. Další úleva nastala v roce 1859, kdy se stala Rakouská monarchie členem drážďanské konvence německých států, která zajišťovala volný pohyb v rámci členských států. Pro cesty po německých zemích tak tedy stačil jen jednoduchý pasový list pro ověření totožnosti cestovatele a byly zrušeny vnitroněmecké kontroly. Brzy byly zrušeny kontroly i na hranicích Rakouského císařství (1865) a roku 1867 došlo k sjednocení pasových předpisů v rámci monarchie. Občan tedy potřeboval pas jen tehdy, cestoval-li do zemí, které pas od cizinců vyžadovaly (např. Rusko) a omezení ve vydávání

[151] RYCHLÍK, Jan. *Cestování do ciziny v habsburské monarchii a v Československu. Pasová, vízová a vystěhovalecká politika 1848-1989.* Praha, 2007, s. 6.
[152] HLAVAČKA, Milan. *Cestování v éře dostavníku*. Praha, 1996, s. 94.
[153] HONS, Josef. *Velká cesta. Čtení o dráze olomoucko-pražské.* 2. vydání. Praha, 2007, s. 17.
[154] RYCHLÍK, Jan. *Cestování do ciziny v habsburské monarchii a v Československu. Pasová, vízová a vystěhovalecká politika 1848-1989.* Praha, 2007, s. 6.

pasů se vztahovalo jen na případy vojenské povinnosti a trestního stíhání. Cestovatelé měli neomezenou svobodu pohybu téměř po celé Evropě, s výjimkou Ruska a Osmanské říše, kam byl potřeba pas i vízum.[155]

Jak takový pas vypadal nám může ilustrovat pas vydaný roku 1906 pro Barboru Markétu Eliášovou, na tři roky pro evropské země. Není v něm uvedeno jméno ani jiné informace o cestovatelce, i fotografie chybí.[156]

Tento stav byl změněn až 1. Světovou válkou a cestování již nikdy nebylo takto svobodné. Za války byl v zemi výjimečný stav, bylo omezeno vydávání pasů a zavedeny pasové kontroly na hranicích.[157]

Válečné pasové předpisy byly plně zrušeny až roku 1921, nadále však zůstaly pasové kontroly na hranicích a překračování hranic bylo povoleno (s výjimkou malého pohraničního styku) jen na určitých přechodech. Pasy vydávaly okresní nebo státně – politické úřady maximálně na pět let. Občan měl na pas právní nárok, v zákoně však byly stanoveny případy, kdy může úřad žádost odmítnout. Toto omezení platilo například pro cesty do SSSR, úřady bránily v cestě těm osobám, které poté mohly napomáhat šíření komunismu v Československu. [158]

Opět můžeme nahlédnout do skutečného pasu B. M. Eliášové. Tento je zajímavý tím, že byl vydán roku 1923 zastupitelským úřadem v Japonsku, kdy všechny její osobní věci shořely při zemětřesení v Jokohamě. Její fotka, pořízená v této krušné době, hovoří za vše. Tento pas jí byl poté postupně prodlužován až do roku 1931.[159]

Co se týče výbavy na cestu, byla samozřejmě různorodá, záviselo na cíly cesty, účelu a finančních možnostech cestovatele. Můžeme například porovnat výbavu, kterou doporučovali autoři příruček z počátku 19. století, kteří se přímo na ženy nezaměřovali, s rady pravděpodobně ostřílené cestovatelky (pod pseudonymem Milena) z 20. let 20. století, která se podílela na spisku *Šťastnou cestu*[160], který můžeme nazvat také cestovní příručkou.

Na počátku 19. století dobové cestovní příručky doporučovaly znalost francouzského jazyka, který byl v té době nejen hlavním jazykem diplomacie, ale byl módní i v okruhu měšťanském. Ostatně také značná část cest, hlavně těch šlechtických, vedla do Francie. Velmi

[155] RYCHLÍK, Jan. *Cestování do ciziny v habsburské monarchii a v Československu. Pasová, vízová a vystěhovalecká politika 1848-1989.* Praha, 2007, s. 7.
[156] Viz příloha č. 6, obr. A.
[157] Tamtéž, s. 9.
[158] Tamtéž, s. 13.
[159] Viz příloha č. 6, obr. B.
[160] HOFFMEISTER, Adolf a kol. *Šťastnou cestu.* Praha, 1927.

důležitá byla na cestách zavazadla, doporučovány byly kufry s dobrými zámky, u které by neměl být problém je umístit na kočár. Kdo cestoval vlastním kočárem, mohl se vybavit vlastními rekvizitami na spaní jako rozkládací postelí, matracemi, prostěradly a pokrývkami, které mohly velmi zpříjemnit pobyt v zájezdních hostincích. Ostatní se museli vybavit aspoň vlastním prostěradlem a vydělanou jelenicí, která měla zabránit kontaktu s vlastní postelí v hostinci. Užitečná věc pro cestování kočárem bylo tzv. cestovní ruló (rolo), štůčka, která se dávala při spaní kolem krku a zabraňovala nepříjemnému klátění hlavy. Dále byl součástí výbavy vlastní příbor ve zdobeném pouzdře a zámek či závora pro připevnění na dveře v pochybných hostincích. Zkušení cestovatelé měli brát s sebou i lékárničku a v ní potřebné léky na odstranění zažívacích potíží, hemeroidů, očních zánětů, otlačenin apod., doporučovalo se také vzít triédr a plánky větších měst.[161]

Na počátku 20.století již byla situace na cestách odlišná, cestování bylo rychlejší a odpadaly například nutné zastávky během cesty kvůli přepřahání vozu, kam to šlo, cestovalo se po železnici. Důležitými se tedy stávají věci odlišné, které by v dřívějších dobách byly brány za nepodstatné. Nejsou to již věci, které měly pomoci cestování „přežít“, ale měly je zpříjemnit. Jejich vlastnictví mělo předcházet nespokojenosti, vždy mohl přijít čas, kdy se mohly hodit a cestovatel poté nelitoval vynaložených peněz na jejich opatření. Patřil mezi ně například speciální vak na špinavé prádlo, který měl předcházet míchání věcí v kufru, neuspořádanosti a ubývání prostoru. Anglický tub, tedy gumové, skládací umyvadlo nahrazující nedostatečná umyvadla porcelánová, či kvalitní teplý pléd složitelný do ruličky, nahrazující nejen dříve zmiňované cestovní ruló. Autorka se staví proti necessairům, které dělá težkými spousta nepotřebných věcí, a doporučuje spíše užitečné věci umístit do gumového pytle. Pro ženy na cestách může být nepostradatelnou malá elektrická žehlička a mýdlo ve formě šupinek na praní prádla. K tomuto účelu radí spíše nákup dražšího hedvábného oblečení, které se lépe vypere a vyžehlí. Celková výbava cestovatelky by tedy měla obsahovat větší kufr na šaty, boty a prádlo, pytel na špinavé prádlo je možné vzít zvlášt, ruční kufřík s věcmi na noc, pléd a tub. Je to již poněkud více zavazadel, ale na nádražích se vždy našel někdo, kdo s nimi pomohl, i když za úplatu.[162]

Nakonec se nám nabízí i možnost přímého srovnání příručky s cestovní výbavou Barbory Markéty Eliášové, se kterou cestovala roku 1929 po Japonsku a Korei[163]. Výbava

[161] HLAVAČKA, Milan. *Cestování v éře dostavníku*. Praha, 1996,s. 90-92.
[162] HOFFMEISTER, Adolf a kol.. *Šťastnou cestu*. Praha, 1927, s. 88-91.
[163] AkNm, sign.3/18, II. deník 1929.

čítala jeden velký kufr s objemnějším oblečením a suvenýry z cesty (např. dýmčičky, knihy japonských pohádek a o umění ikebany, panenka, umělé sakury), kožený kufřík také s oblečením, košík se suvenýry z cest (např. pletené obrázky, paravánky, batikovaná kabelka, šiborizome věci), pytel s obuví a americkou přikrývkou a příruční tašku s věcmi na noc.

3. 3. 2. Doprava

Cestující stráví v dopravních prostředcích často velkou část cesty samotné. Ať už jde o dopravu někam a odněkud či o cestování z místa na místo. Dopravní prostředky byly různorodé, 19. století se zaměřilo na jejich modernizaci, která brzo učinila cestování příjemnějším. Až do 19. století však cestovala většina obyvatel pěšky, ti movitější koňmo. Kůň byl výhradním dopravním prostředkem pro muže až do 15. století, převahu si udržel až do 18. století. Vozy byly v té době určeny pouze pro děti, starce, nemohoucí a ženy, kteří všichni patřily do skupiny slabých a ochranu potřebujících obyvatel. Osobní vozy, tedy kočáry, prošly poté v 19. století mnoha mechanickými i vizuálními vylepšeními, která měla za úkol hlavně zpříjemnění jízdy. Karoserie tak byla zavěšena v řemení nebo seděla na pružinách, aby cestující co nejméně pocítili otřesy z nekvalitních cest. Typů kočárů bylo velké množství, rakouská pošta postupně usilovala aspoň o sjednocení poštovních rychlíků vydáváním katalogů a norem. I v druhé polovině, v období rozkvětu železnice, se kočárová doprava udržela, ne již však na daleké vzdálenosti, spíše jen na vyjížďky do parku nebo pro městskou dopravu jako omnibusy.[164]

Lidé, kteří nevlastnili kočár, využívali pro přepravu, i do zahraničí, pošty. Kdy přesně se z instituce dopravující dopisy a zprávy stala instituce přepravující osoby, již dnes není možné zjistit, bylo to pravděpodobně v době po třicetileté válce. Vozy se v pravidelný čas objevovaly na stejném místě, jízdní řád byl zpočátku pouze přibližný, avšak brzo se již dbalo například i na návaznost na zahraniční spoje. Ustavila se také tzv. extrapošta, která již více dbala na pohodlí zákazníků, kteří mohli například rozhodovat o zastávkách a noclezích. Inspirací v zavádění těchto pravidelných a nepravidelných spojů byla Francie a její pohodlné „diligence“.[165]

Cestování poštovními dostavníky bylo již v průběhu 18. století velmi rozšířeno, například již od roku 1751 jezdila pravidelná pošta z Prahy přes Štýrský Hradec a Lublaň do Benátek.[166] Avšak bylo stále poněkud zdlouhavé a úmorné, problémy se vyskytovaly hlavně

[164] HLAVAČKA, Milan. *Cestování v éře dostavníku*. Praha, 1996, s. 34-40.
[165] HLAVAČKA, Milan. *Cestování v éře dostavníku*. Praha, 1996, s. 60-61.
[166] HONS, Josef. *Velká cesta. Čtení o dráze olomoucko-pražské.* 2. vydání. Praha, 2007, s. 16.

v komunikaci s personálem a spolucestující společnost také nemusela být vždy příjemná. Cestující musel být vyzbrojen trpělivostí, sebeovládáním i taktem, zároveň ale jeho jednání s poštovním personálem muselo být rázné, pokud se neměla cesta nebývale prodražit.[167] Cestování poštou byla určené hlavně pro střední třídu obyvatelstva a to převážně pro muže-obchodníky na cestách. Žena se v poštovním dostavníku objevila pravděpodobně jen zřídka a zajisté ne bez doprovodu, cestování v cizí společnosti v těsném prostoru kočáru nebylo z hlediska dobrých mravů doporučováno.

Již na počátku 19. století se opět zvýšily nároky na poštovní osobní přepravu, kritizovala se její pomalost a neflexibilita. Ve 20. letech tak byl zaveden poštovní rychlík, který již upřednostňoval osobní přepravu nad listovní. Zrušily se platby během cesty a začalo se vybírat stanovené jízdné před cestou, důraz byl však kladen hlavně na přesnost spojů. Od konce 20. let se rozšířila se také síť soukromé nepoštovní přepravy tam, kde nejezdila řádná pošta, kvality poštovních rychlíků však nedosahovala. Celkově však rostoucí konkurence přispěla k zlepšení, zrychlení a zlevnění dostavníkové dopravy. [168]

Mezistupněm mezi dostaníky a železniční dopravou byla koněspřežka, která představovala dopravu vozů dostavníkového typu po kolejích. Na území rakouské monarchie byla do provozu uvedena v roce 1832 trať z Českých Budějovic do Lince.[169] Více se však tento druh dopravy nerozvinul, na dvěře již klepala železnice. Ta brzo vytlačila i silniční dopravu, udržely se převážně jen spoje ke dráze. Nový provoz na silnicích nastal až s příchodem automobilu.[170]

Průmyslová revoluce pronikla na počátku 19. století i do českých zemí, které byly jejím jádrem pro celou Rakouskou monarchii. Růst hospodářství podpořily hlavně textilní oblasti severního pohraničí a uhelné pánve v okolí Brna a ve Slezsku. Revoluci technickou provázela revoluce hospodářská a sociální, železnice byla jedním z hlavních znaků pokroku.[171]

„Železnice přinášela vyrovnání cen a trhů, prolomila hranice mezi městem a venkovem, mezi kraji, zeměmi a státy, změnila práci zakázkovou na práci pro trh,

[167] HLAVAČKA, Milan. *Cestování v éře dostavníku*. Praha, 1996, s. 67-69.
[168] Tamtéž, s. 73-75.
[169] HONS, Josef. *Velká cesta. Čtení o dráze olomoucko-pražské.* 2. vydání. Praha, 2007, s. 26.
[170] Tamtéž, s. 19.
[171] HONS, Josef. *Velká cesta. Čtení o dráze olomoucko-pražské.* 2. vydání. Praha, 2007, s. 20.

hospodářství městské ve státní a světové.“[172]

Již na konci 30. let tu byla trať Severní Ferdinandovy dráhy z Vídně do Brna, provozována soukromou společností a zaměřená na nákladní dopravu. Od 40. let však přebírá stát dohled nad budováním železnice a přibývá stále více drah po celé monarchii. Již roku 1845 je slavnostně otevřena dráha olomoucko-pražská, která v návaznosti na Severní Ferdinandovu dráhu vede až do Vídně, následuje roku 1850 dráha Praha- Drážďany.[173]

Pobyt v dopravním prostředku byl po celé 19. století často brán jako oběť pro dosažení cíle. Snad jen vlastní kočár, který si mohli dovolit jen šlechtické či majetnější měšťanské rodiny, poskytoval dostatek soukromí i více pohodlí na cestě. Hlavně pro šlechtické cestovatelky byl kočár jakýmsi ochraným štítem proti „cizímu“ venku. Jeho zařízení bylo co nejvíce „domácí“, aby zde mohly provozovat stejné aktivity jako během dne doma. Mohly se v něm věnovat ručním pracem, společenským hrám, čtení nebo psaní cestovního deníku. Byl to svým způsobem přenosný interiér, z něchož vycházely co nejméně. Pěšky chodily jen výjimečně a to spíše při pochůzkách ve městě než v přírodě během cesty. I přechod z kočáru někam do interiéru měl být co nejrychlejší, aby nebylo vidět více, než bylo povoleno (např. kotníky). Proto se ženy na cestách, hlavně na konci 18. století a v 1. polovině 19. století, halily do závojů nebo cestovaly v nosítkách, aby jejich pověst byla ochráněna. V 2. polovině 19. století již mladé šlechtičny nepodléhaly tak pevným pravidlům, některé dokonce okusily cestování ve veřejných prostředcích, např. omnibus, kde přišly do přímého styku s neurozenými lidmi. [174]

Železnice však nakonec zvítězila i u žen, hlavně svojí rychlostí. Majetnější cestovatelky si mohly dovolit vlastní vagón, zařízený po „domácku“, ty ostatní se musely smířit s tím, že rychlost byla často vykoupena zimou, nečistotou, nepohodlností a nespolehlivostí. Bylo nutno vyzbrojit se cestovním pláštěm, rukavičkami a klobouk chránit šálou proti prachu.[175] Zpočátku tedy byl pokrok vykoupen *„tvrdými sedadly, kouřem a především příšeným hlukem a otřásáním, které činí jízdu po železnici všeobecně nepříjemnou.“*[176] První železniční vozy nebyly vybaveny toaletami, vytápěním ani osvětlením, IV. třída představovala dokonce jízdu v otevřených vozech. Situace se

[172] Tamtéž.
[173] Tamtéž, s. 27-28, 217.
[174] Např. Gabriela ze Schwarzenbegu. KOTALOVÁ, Jitka. *Reflexe jinakosti? Šlechtičny na cestách v první polovině 19. století.* Diplomová práce Filozofické fakulty Jihočeské Univerzity, České Budějovice, 2007, s. 78-85.
[175] LENDEROVÁ, Milena. *„A ptáš se, knížko má…“. Ženské deníky 19. století.* Praha, 2008. (v tisku)
[176] HLAVAČKA, Milan. *Cestování v éře dostavníku*. Praha, 1996, s. 108.

samozřejmě zlepšovala, IV. třída byla již v 50. letech zrušena a II. a III. třída byly vybaveny pohyblivými okny. [177] Na počátku 20. století odpadly snad již všechny nepříjemnosti spojené s tímto cestováním, pouze problémy s chladem, v horských oblastech nebo i v jižních státech v chladném počasí, přetrvávaly.

Ženy, které se vydaly v 19. století na cesty, většinou využily více dopravních prostředků. Kočár nebo železnici často doplňovala cesta lodí. Ta byla dlouhou dobu brána jako dobrodružství, ať už se plavily po řece nebo jezeře, či přímo po moři. Zpohodlnění přinesl až vynález páry a sestrojení parníku. Plavba se stala jednou z nejpříjemnějších možností cestování, velké zaoceánské parníky přinášely veškery komfort pro ty, kteří si jej mohli dovolit. České cestovatelky, které nám zanechaly zprávy o svých cestách na lodích, byly převážně nadšeny a plavbu si užívaly. Jen pokud přišlo špatné počasí, dostavila se většinou i mořská nemoc a ony si více uvědomovaly nebezpečí plavby.[178]

Nejvíce času na lodích strávila Barbora Markéta Eliášová při svých cestách do Japonska, Austrálie i jinam. Dvakrát se do Japonska plavila na nákladní lodi, s níž byla plavba levnější, avšak také delší a podřizující se obchodním účelům cesty. Znamenalo to tedy delší čekání v přístavech, stálé nakládání a vykládání nákladu a častější nakládání uhlí, přičemž bylo pohodlí cestujících značně omezeno. Například při čekání v přístavech musela být všechna okna na lodi zavřena, i v tropických oblastech, což mělo zabránit vylodění krys z lodi v přístavu.[179] Při cestě na Jávu již cestovatelka využila parník pro osobní přepravu a cesta se tím nejen zrychlila, ale i zpříjemnila, na lodi se žilo čilým společenskýcm životem a přepravní společnost své zákazníky během cesty obdarovávala drobnými dárky.[180]

Některé z našich cestovatelek se musely na cestách uchýlit i k nepříliš obvyklým druhům dopravy. Můžeme vzpomenout například Doru Hanušovou, která se při cestě na Vesuv svezla lanovou dráhou, která urychovala cestu na vrchol, nabízela nádherný výhled po okolí, avšak nekryté boční stěny neskýtaly příliš bezpečné ochrany.[181] Na Vesuv se vypravila i Zdenka Braunerová, místo lanové dráhy však využila dopravy na koni, při jiné příležitosti neváhala vsednout i na osla.[182] Na koni musela cestovat po Africe Růžena Holubová, a to v klasických dámských šatech a v dámském sedle, což v tamních podmínkách jistě nebylo pro

[177] HONS, Josef. *Velká cesta. Čtení o dráze olomoucko-pražské.* 2. vydání. Praha, 2007, s. 241-242.
[178] Např. DUCHACKÁ, Terezie. Kodaň. In: *Ženské listy.* roč. XI, 1883, s. 143.
[179] ELIÁŠOVÁ, Barbora Markéta. *Rok života mezi Japonci a kolem zeměkoule*. Praha, 1915.
[180] ELIÁŠOVÁ, Barbora Markéta. *Rok na jižní polokouli. Praha*, 1928, s. 24.
[181] HANUŠOVÁ, Dora. Ze zápisků cestovních. In: *Ženské listy.* roč. X, 1882, s. 43.
[182] ŠÁMAL, Martin (ed.). *Cestovní deník Zdenky Braunerové (1883).* Roztoky u Prahy, 2003, s. 65, 70.

cestování to nejvhodnější.[183] Neobvyklý prostředek pro českou ženu zvolila Barbora Markéta Eliášová, k pyramidám u Káhiry se nechala dopravit na hřbetě velblouda.[184]

Pěší cestování přišlo opět do módy s příchodem turismu. *„Cestovati pro zábavu, která náleží najmě v rozkoši z pobytu v přírodě vůbec a pak ve vyhledávání méně známých a krajinářsky i jinak vynikajících končin, neméně také pro osvěžení tělesné i duševní – toť turistika.“* [185] Takto charakterizuje svoji oblíbenou činnost Jiří Guth a také ji tímto vymezuje z rozsáhlého pojmu cestování. Podle něj turista do sebe vstřebává nové vědomosti a dojmy z cest a rozšiřuje tak své obzory, zároveň vytrvalou chůzí v přírodě i jinde prospívá svému zdraví a tělesné zdatnosti. Mezi turistkami najdeme již na konci 19. století mnoho emancipovaných žen. Většina autorek článků o cestování, o kterých jsem se již zmínila v kapitolách výše, můžeme řadit i mezi turistky. Patří sem například Anna Bayerová, která podnikla se svými přítelkyněmi z lékařských studií v Curychu a Bernu výlet do bearnských Alp, při kterém ženy bez problémů vystoupaly na vysoký vrcholek Beatenbergu.[186] Stejně tak například Anna Řehákové se považovala za turistku. Mnoho žen, které neměly dostatek prostředků na cesty do zahraničí, objevovalo pěšky krásy českých zemí a Slovenska s rodinou, s přítelkyněmi nebo při výletech nejrůznějších spolků apod.

3. 3. 3. Ubytování a stravování

Na ubytování a stravu padlo hned po dopravě nejvíce cestovních výdajů. Některé šlechtické rodiny, ale i chudší cestující, využívali na cestách pokud možno pomoci příbuzných a známých a ubytovávali se na kratší dobu u nich. Pokud však bylo nutné zastavit někde během cesty, zpravidla pokud se cestovalo kočárem, nezbývalo než přijmout služby zájezdního hostince, v případě zastávky ve městě třeba i nějakého lepšího hotelu. Úskalí někdy spočívalo v domluvě mezi hostinskými a kočími či postilióny, kteří své zákazníky vozili přednostně do smluveného hostince, cestujícím tedy byla odebrána možnost výběru. Už na konci 18. století byla vybudována poměrně hustá síť zájezdních hostinců, jejich kvalita byla často velmi rozdílná, hlavně v úslužnosti zaměstnanců a čistotě.[187]

Dobové příručky radí velkou opatrnost, co se týče čistoty lůžka, kvality jídla a pití, věrohodnosti a čestnosti obsluhy. Cestující, kteří, nemaje vlastního kočáru, neměli možnost vzít si sebou vlastní výbavu na spaní, se měli vybavit aspoň prostěradlem a vydělanou

[183] ROZHOŇ, Vladimír. *Čeští cestovatelé a obraz zámoří v české společnosti.*Praha, 2005, s. 237.
[184] ELIÁŠOVÁ, Barbora Markéta. *Japonsko v dobách dobrých i zlých.* Praha, 1925, s. 23.
[185] GUTH-JARKOVSKÝ, Jiří. *Turistika: turistický katechismus.* Praha, 2003, str. 14.
[186] BAYEROVÁ, Anna. Výlet do bernských Alp. In: *Ženské listy.* roč. VII., 1879, s. 97, 113, 130, 146, 164.
[187] HLAVAČKA, Milan. *Cestování v éře dostavníku*. Praha, 1996, s. 95.

jelenicí. Ta měla pod prostěradlem zabránit styku s nečistými postelemi. Na přikrytí byla potřeba vlastní vlněná deka, až na ni bylo možné použít erární přikrývku dodanou ubytovatelem. Pokud zde byla ta možnost, doporučovalo se využít chytrého vynálezu jisté lady Crownové a postavit nohy postele do nádobek s vodou, které měly zabránit hmyzu dostat se do lůžka. [188] Co se týče věcí osobní hygieny, jsou tabu v cestovních příručkách i jiných pramenech. V 19. století však pokrok v medicíně a celková osvěta zvýšily celkově požadavky na hygienu. Movitější cestovatelé si pravděpodobně vozili vlastní přenosné toalety.[189]

Další nebezpečí mohla v hostinci číhat v jeho stravě. Zvláště bylo třeba dát pozor na zkvašené víno, které po přidání olověného cukru získalo opět sladkou chuť, avšak bylo zdraví škodlivé. Doporučovalo se tedy vozit sebou tzv. zkušební likér, po jehož použití se olovo ve víně vysráželo na hladině. Nejvhodnější na pití byla však voda smíchaná s viným či malinovým octem, v zimě pak čaj nebo káva.[190]

Po finanční stránce se více vyplatilo ubytování v soukromí, které však bylo možné spíše jen ve městech. Odpadly s ním výdaje na spropitné a byla zde možnost výběru restaurace dle vlastního uvážení.[191]

V denících ženských cestovatelek se obevuje všeobecně důraz na čistotu a hygienu, ať už v dopravních prostředcích, hotelech a jídelnách, i obsluhujících osob. Ženy často zkoumají jídlo i z kulinářského hlediska, důraz kladou i na pravidla servírování apod.[192]

Pokud cestovatelky navštěvovaly jen evropské země, pravděpodobně se nesetkávaly s ničím výjimečně odlišným, na přelomu 19. a 20. století již bylo mnoho rozdílů setřeno. Pisatelky deníků se většinou vyjadřují jen k tomu, zda bylo v ubytovacích zařízeních čisto a zda jídlo bylo chutné, nesetkávají se kromě těchto dvou základních kategorií s ničím mimořádným. Vybočuje zde opět jen příklad Barbory Markéty Eliášové, která se při návštěvách Japonska i jiných orientálních zemí setkávala s věcmi odlišnými od evropského standardu. Rozhodla se pro pobyt v typicky japonském hotelu, což sebou neslo nové zkušenosti. Bylo potřeba si zvyknout na skromnost japonských příbytků i na nedostatek soukromí. Strava byla od evropské také velmi odlišná a pokud chtěla cestovatelka ušetřit peníze, musela jí přizpůsobit. Z jejích cestopisů a deníků, při jejichž rozboru se budu těmto

[188] Tamtéž, s. 96.
[189] Tamtéž, s. 101.
[190] Tamtéž, s. 96.
[191] Tamtéž, s. 108.
[192] LENDEROVÁ, Milena. *„A ptáš se, knížko má…“. Ženské deníky 19. století*. Praha, 2008. (v tisku)

záležitostem také věnovat, víme, že například syrové ryby jíst odmítala, ale suši si zamilovala. Dlouho odmítala i japonskou pochoutku, vlaštovčí hnízda, a až při svém posledním pobytu v roce 1929 je ochutnala, i když spíše omylem. [193]

[193] *„Budeme mít i vlaštovčí hnízdo“, hlásili mi.“To nebudu jíst“, řekla jsem. Pak přišla polévka v drobném šálečku – velmi chutná, dle mého míněn ís drobnými nudlemi. Až jsem je snědla, ptal se pan dr. Y. „Bylo dobré to hnízdo?“ Teprve pak mivysvetlili, jak se to hnízdo jí. Dá se to do horké vody, kde to nabobtná a pak se to krájí na jemné nudličky - je to mořská pěna smíšená s vlaštovčí slinou. A dobré je to!“* Srov. ELIÁŠOVÁ, Barbora Markéta, sign. 3/17, I. deník 1929.

II. Barbora Markéta Eliášová – první nezávislá cestovatelka

Pojem nezávislá cestovatelka je i pro dnešního člověka trochu nezvyklý. Vidět samostatnou ženu na cestách není nic nepředstavitelného. Nepozastavíme se nad tím, že cestuje sama z důvodu, že se to „nesluší“, ale spíše pro to značné nebezpečí, které může na cestách číhat. Paradoxně mi připadá otázka nebezpečí dnes mnohem aktuálnější. Dříve byly hlavními argumenty ženina neschopnost postarat se sama o sebe, o své finanční záležitosti a celkové uvedení do společnosti. Ženy tedy cestovaly v mládí s rodinou nebo vychovatelkami a učiteli, převážně za vzděláním či za zdravím, poté s manželem, kvůli jeho pracovnímu zařazení či zálibě v cestování.

S příchodem 20. století, více však až po 1. světové válce, kdy se ženská emancipace začala více projevovat, se objevují ženy, jejichž profese je cestovat nutí. Jsou to nově vystudované a do výzkumu zapálené archeoložky, botaničky, geografky, lékařky apod., které se nebojí vydat se do ne zcela probádaných krajin a to i bez záštity příbuzenstva. Objevují se také ženy sportovkyně, umělkyně i třeba jen ty s dobrodružnou povahou, ochotné zkusit své „štěstí“ v cizině.

A právě za jejich předchůdkyni můžeme označit Barboru Markétu Eliášovou.

1. Životopis

1. 1. Dětství

„Je to zvláštní: mívám dojem, že jsem vůbec neměla rodičů, neboť vzpomínky na ně ztrácejí se mi v dalekých mlhách a rozsvěcují v mé duši jen zcela malé světélko. Vím z vyprávění jiných: sešli se dva lidé přes velké překážky a láska jim dala snad trochu štěstí, ale ještě více žalu. Ti mne přivedli na svět a zanechavše mne tu Osudu či náhodám, odešli záhy tam, odkud již není návratu. V mém dětství byli pak jen cizí lidé, kteří pro mě měli jen tvrdé pěsti a zlá slova.

Bylo to dětství? Myslím, že jsem ani nebyla dítětem. Byla jsem malým člověkem, který chodil mezi lidmi jako v mlhách či jako ve snu, uzavřen v sebe a tvořící si v nitru to, bez čeho je život tak těžký: kouzelné království dobroty a lásky.“ [194]

Těmito odstavci začíná nikdy nevydaný román-životopis *Na vlnách osudu. Životní příběh Petruše Dobiášové*. Barbora Markéta Eliášová v něm vzpomíná na své dětství a dospívání, odkrývá svou životní pouť přes dráhu učitelky, cestovatelky a spisovatelky. Vzpomínky na dětství jsou však méně radostné. V životopisných kapitolách budu čerpat z tohoto pramene osobní povahy, ale i z jiných pramenů, matriky a kronik, vztahujících se hlavně k jejímu dětství, také prameny nalezené v její pozůstalosti nám dovolují trochu nahlédnout do jejího soukromí.

Barbora Eliášová se narodila 2.11. 1874 v obci Jiříkovice, blízko u Šlapanic u Brna. Matka Apolena Eliášová pro ni byla jen bledá hlava na polštáři, kterou měla zakázáno jakkoliv rozrušovat. Jako sotva čtyřleté dítě byla svědkem tiché matčiny smrti. Otec, který cestoval pro továrnu[195] a v domě často nepobýval, jí naháněl spíše hrůzu. Dále zmiňuje jen jeho smrt, asi rok po matčině.

Zde se již životopis začíná poněkud rozcházet s prameny. V matrice šlapanické farnosti nebyl její otec uveden a ona vedena jako nemanželské dítě[196], úloha otce v rodině je

[194] Archiv knihovny Náprstkova muzea, pozůstalost Barbory Markéty Eliášové, sign. 2/9, životopis Na vlnách osudu, s. 2

[195] Tato informace je uvedena pouze v jejím životopise, jinde není o profesi otce žádná zmínka. Srov. Tamtéž,s. 3.

[196] Moravský zemský archiv, fond E67, matriky farnosti Šlapanice, č. mikrofilmu 1849, matrika 1871-1887, Narození.

tedy nejasná. Místo osudu nemanželského dítěte ji však již od čtyř let čekal osud sirotka.

Dále vzpomíná B. M. Eliášová na život u různých „strýčků“. První z nich, strýc Martin[197], ji jako první uchvátil povídáním o dalekých krajích, které navštívil jako voják za své dvanáctileté služby. Bohužel byl tento schopný krejčí uchvácen démonem alkoholu a jeho manželka a děti musely jen mlčky trpět v chudobě s ním. Barbora se již jako malá naučila utíkat do svých snů a fantazie, k vysněné rodině. Když už začala chodit do školy, přestěhovali ji k strýci Štěpánovi[198], který měl úspěšnou živnost a kupu dětí. Jeho druhou ženu popisuje B. M. Eliášová jako zlou macechu. Ji samotnou, bylo jí kolem osmi devíti let, již nepovažovala za dítě a nutila ji do práce a často ji bila. Nejčastěji se starala o mladší děti a pomáhala v kuchyni.[199]

Jejím nejmilejším místem se stala škola. Tam mohla být opět dítětem, ale hlavně se mohla učit a číst, což se stalo její vášní. Bývala dávána všem dětem za vzor, pod ochranu si ji vzal učitel Jan Hudeček, přítel spisovatele Václava Kosmáka, a zásoboval ji knihami. Ve všech volných chvílích se věnovala četbě, pro což měla teta jen pramalé pochopení, a naopak si na ni chodila do školy stěžovat.[200]

„Petruše“ vzpomíná také na stařenku z vesnice, která jí jako první předpověděla, že se vydá do dalekých krajin a mnoho ve světě uvidí.[201]

Později se opět přestěhovala, pro ni z neznámých důvodů, do statku na návsi. Zde ze začátku opět mohla být dítětem, chodila do školy s hospodářovými syny a četla knihy z jeho knihovny. Netrvalo však dlouho a nová „teta“ rozhodla, že je na hraní ve svých deseti letech již moc „stará“. Začala se tedy učit pracovat, vstávala se služkami ve čtyři hodiny ráno a veškerý volný čas trávila na poli.[202]

Nejhůře jí však bylo, když skončila doba povinné školní docházky. Vždyť škola a učení bylo to jediné, co ji zatím v životě naplňovalo, co ji činilo šťastnou. Nyní již mělo skončit dětství nadobro. *„Každý večer jsem se vroucně modlila a prosila Boha, aby mě nechal zemřít v poslední školní hodině (...) Ale Bůh mě nevyslyšel... Bylo mi souzeno vydati se se svojí životní loďkou na vlny Osudu, napájeti duši sluncem a vzpírati se vichrům. A plouti*

[197] Pravděpodobně její kmotr Martin Eliáš. Srov. Moravský zemský archiv, fond E67, matriky farnosti Šlapanice, č. mikrofilmu 1849, matrika 1871-1887 – Narození.
[198] Strýc Štěpán byl pravděpodobně opravdu jejím strýcem. Podle jiříkovské kroniky dokonce roku 1879 vyženil Štěpán Eliáš dům, který je označen jako její rodný dům. Srov. *Barbora Markéta Eliášová.* Jiříkovice. 2003, s. 1.
[199] AkNm, sign. 2/9, životopis Na vlnách osudu, s. 9.
[200] Tamtéž, s.10.
[201] Tamtéž, s. 11.
[202] Tamtéž, s. 13.

třeba na vraku, ale vždy vpřed, do neznámých dálek.“ [203]

Trochu odlišné informace se dozvídáme z kroniky obce Jiříkovice, zápis však pochází až z roku 1985. Předchozí zmínky jsou z roku 1938, kdy je popisována slavnost k výročí založení školy a sjezd rodáků, kterého se zúčastnila, a poté z roku 1965, kde je jen krátká zmínka, vyvolaná novinovým vzpomínkovým článkem o ní, kde kronikář uvádí, že předešlé kroniky o ní nic nezaznamenaly. Dohledat zdroj informací kronikáře Václava Štěpánka z roku 1985, se bohužel již nepodařilo. Kronikář uvádí, že byla Barbora po matčině smrti jako sirotek vychovávána na útraty obce a jak bylo zvykem, chodila se stravovat po domech, každý týden do jiného čísla. Později zůstala v domě č. 48 jako chůva malých dětí. Byla známá tím, že uměla číst a psát, četla i dětem ze sousedství, ráda si s nimi hrála na školu. Záliba ve vzdělání se příliš neslučovala s pracovním zatížením hospodářství, kvůli tomu nebyla příliš oblíbená, působila jako z jiného světa. Proto byla na doporučení hospodáře a řídícího učitele předána na výchovu osamělé rodině do Brna.[204]

Odchod B. M. Eliášové do Brna je však nejasný. Ve svém životopise uvádí odchod do Brna kolem patnáctého roku, kdy se rozhodla pracovat v továrně, aby si mohla splnit svůj sen a stát se učitelkou,[205] jiné časové určení i důvod udává kronika. Oba prameny jsou problematické, jeden svojí subjektivitou, druhý časovým odstupem zaznamenání události.

1. 2. Cesta za vzděláním a vysněným zaměstnáním

V životopise uvádí, že si byla vědoma toho, že na studium si musí nejprve vydělat. I přes dobře míněná varování pana učitele o zkaženosti města se rozhodla odejít a všem dokázat, že se umí postavit na vlastní nohy a jít za svým snem. Jistě nebyla první ani poslední děvče z vesnice, které se rozhodlo hledat štěstí ve městě. Mnohé z nich se však buď brzy opět vrátily domů, poté co byly jako služky často vykořisťovány či je odradila těžká práce v továrně. Nemálo jich také skončilo v městských vykřičených domech.

V Brně tedy nejprve pracovala jako dělnice třídící vlnu podle jakosti v textilní továrně a sama se učila německy, což bylo v Brně pro získání lepší práce nezbytné[206]. Později získala velmi dobré místo panské a společnice u německé herečky brněnského divadla a její matky. U

[203] Tamtéž, s. 14.
[204] SOkA Brno – venkov, fond N-83 Místní národní výbor Jiříkovice, inv.č. 26a, kronika 1958-1984.
[205] AkNm, sign. 2/9, životopis Na vlnách osudu, s. 40.
[206] Brno bylo v té době z větší části německé, bez němčiny se mohla jen těžko obejít. Jen v textilních továrnách pracovali dělníci převážně z českého okolí města.

nich měla přístup ke knihovně a studiu německých autorů, zamilovala si také divadlo a navštívila i ples, kde se projevilo její taneční nadání. Později se s nimi přestěhovala do Vídně, kde docházela na večerní kursy obchodních základů a angličtiny a francouzštiny.[207] Kdyby ji osud nezavedl do Vídně, měla v plánu navštěvovat podobné kursy v brněnském ženském spolku Vesna. Se svými zaměstnavatelkami musela mít velmi dobré vztahy, nebylo běžné, aby zaměstnavatelky poskytovaly dostatek peněz a času na návštěvu kurzů. Po zralé úvaze se však nakonec rozhodla osamostatnit a odejít do Prahy, přece jen jí chybělo české zázemí a bála se případného poněmčení. Na Prahu ji navnadila hlavně česká přítelkyně z francouzských kurzů Běla Havránková.[208]

Měla štěstí a získala místo u firmy na parkety jako překladatelka korespondence z němčiny a francouzštiny. Rozhodla se však specializovat na angličtinu, francouzština jí podle všeho nešla stejně dobře. Pohroužila se tedy do studia a po roce již mohla složit státní zkoušku. Ta jí v roce 1904 dopomohla k vytoužené práci učitelky cizích jazyků na vyšších dívčích školách a učitelských ústavech, kterou s láskou vykonávala až do roku 1920. Ludmila Vojáčková ji doporučila jako svoji náhradnici přímo Elišce Krásnohorské pro školu Ženského výrobního spolku a ta s ní byla velmi spokojená.[209] Učila poté také na gymnáziu Minerva, na Městské dívčí průmyslové škole v Praze II. a na Obchodní akademii v Praze. Práce s mladými dívkami ji vždy naplňovala, dobře s nimi vycházela a vždy je povzbuzovala ke vzdělání a hledání vlastního místa v životě. Dívky ji měly také ve velké oblibě, svědčí o tom například dopis od žákyň Městské dívčí průmyslové školy v Praze, které jí děkovaly za práci ve škole a přály mnoho úspěchů na cestách.[210]

Při státní zkoušce z anglického jazyka se seznámila s profesorem Václavem Emanuelem Mourkem[211], který ji, se svou ženou pocházející s Anglie, velmi pomohl při získávání financí na studijní cestu do Anglie, při níž s přítelkyní Bělou navštívila také Paříž a některá německá a švýcarská města.[212] Zde tedy začala její cestovatelská dráha, vzpomíná ráda na prvotní okouzlení vším novým, co je na cestě potkalo. Vydávaly se poté spolu na

[207] Tamtéž, s.58

[208] Jméno pravděpodobně není zcela správné, v životopise jména trochu pozměňuje. Srov. , AkNm, sign. 2/9, životopis Na vlnách osudu, s.59.

[209] Památník národního písemnictví, Barbora Markéta Eliášová, karton 1, inv. č. 22, výňatek z dopisu Elišky Krásnohorské Ludmila Vojáčkové z roku 1904.

[210] PNP, inv. č. 9, Dívčí průmyslová škola, nedatováno.

[211] Václav Emanuel Mourek (1846-1911)- univerzitní profesor, germanista a anglista, překladatel. [cit. 2008-03-19] URL: <http://cs.wikipedia.org/wiki/V%C3%A1clav_Emanuel_Mourek>

[212] Cesta byla pravděpodobně podniknuta v roce 1906, svědčí o tom vydání pasu téhož roku. AkNm, sign. 1/4a, pas z roku 1906.

turistické cesty po Slovensku či Moravě, setkávaly se tam i s významnými představitelkami ženského spolkového hnutí, do kterého se také aktivně zapojovaly.

Profesor Mourek jí dodal také odvahu ke složení zkoušek z němčiny na Filozofické fakultě.[213] Eliášová nadále učila na vyšší dívčí škole a dávala i soukromé hodiny, sepsala několik cvičebnic, které byly později vydány a schváleny ministerstvem školství.[214]

Úspěchy v kariéře bohužel vyvážily neúspěchy v osobním životě. Roku 1911 jí umírá snoubenec Jan Hora, kterého poznala ve stejném roce mezi přáteli ze školy, kvůli banálnímu zranění na otravu krve.[215] Ve věku 37 let tedy ztrácí podle ní již poslední naději na rodinný život s partnerem, později zmiňuje své plány adoptovat sirotka, ale ty nikdy neuskuteční.[216] Z předchozích vztahů se v životopise zmiňuje jen o lásce k Toníkovi z vedlejší vesnice, která však také skončila jeho předčasnou smrtí a byla jedním z důvodů jejího odchodu do Brna.[217] V té době jí bylo 14-15 let, do následujícího vztahu nám tedy zbývá skoro dvacet tři osamělých let, ve kterých se soustředila na dosažení svého snu. Stát se učitelkou v té době ještě stále znamenalo život v celibátu.[218]

Důkaz o tom, že se se vším svému životopisu nesvěřila, nalézáme v její pozůstalosti v Náprstkově muzeu. Při důkladnějším hledání objevila dva dopisy od „Přítele“ z roku 1899.[219] Jsou jí adresovány do Brna, kde tehdy ještě bydlela, a pisatel v nich odkrývá své city. Píše o hlubokém přáteství, které by mohlo přerůst v lásku, kdyby se však ona nebránila. Mladík ji v dopise žádal, aby jeho listy, první, které kdy psal dívce, spálila, ona tak ale neučinila a spolu s nimi nalézáme i ústřižky z dalších jeho dopisů s básněmi předních českých básníků. Jediné, co nám může přiblížit tohoto ctitele, je jeho fotografie přiložená k dopisům.[220] V roce 1899 ještě nebyla učitelkou, nevíme tedy, co jiného(z objektivních hledisek) mohlo stát v cestě tomuto vztahu, zda již tehdy pomýšlela na splnění svého cíle jako na hlavní životní smysl. Avšak slova, kterými v životopise líčí duševní souznění se snoubencem, nenechávají na pochybách, že by i svou vysněnou práci obětovala rodinnému

[213] Viz příloha č. 7.
[214] AkNm, sign. 2/9, životopis Na vlnách osudu, s. 93.
[215] Jméno Jan Hora je uvedeno jen v životopise, může být tedy pozměněné jako většina ostatních jmen.
[216] AkNm, sign. 2/9, s. 192.
[217] Tamtéž, s. 33.
[218] Zákonem nařízený celibát učitelek byl úředně zrušen až roku 1919, na některých pokrokovějších školách (např. Minerva) mohly učit provdané učitelky již dříve.
[219] V těchto dvou dopisech ji oslavuje „přítelko“ a sám se podepisuje jako přítel. Dále je zde pohlednice, dle které lze soudit, že byl dotyčný z Rosic u Brna. AkNm, sign. 1/13, korespondence přijatá od jednotlivců. Viz příloha č. 8.
[220] Viz příloha č. 9.

životu. Tyto dva vztahy však dělí přes deset let, její životní priority se mohly změnit.

Po smrti snoubence hledá nový životní cíl, stále více ji láká objevování nových krajů. A její dobrodružná povaha nakonec vítězí.

„Zasvitlo mi ve spleti myšlenek nové světlo a ukazuje do dálky. Rozjedu se do světa. Podívám se jak žijí lidé na jiném sklonu zeměkoule: jaké jsou jejich snahy, čím vyplňují život. Co je pro ně štěstím, co jim působí žal. Obohatím tak svoji duši a napíši o tom knihu, abych i jiným něco dala. Promyslila jsem vše, prostudovala mapu světa. A mám pevný a určitý plán: Japonsko![221]

1. 3. První cesta do Japonska

„Probděla jsem tu první noc svého cestování a bylo to nesmírně radostné rozechvění, které mi nedalo spát. Trhaly se za mnou mosty starého světa a byla jsem unášena daleko do neznáma, do vzdáleného Japanu, kde mají hodně slunce a mnoho kvítí, kde bylo lze tušit tak mnoho nového. Neměla jsem obavy, že mám tak málo peněz. Věděla jsem, že se Japonci učí cizím jazykům a doufala tam uplatnit své cizojazyčné vědomosti, a kdyby to selhalo: mám ještě dvě zdravé ruce a ty se k nějaké práci tam přece hodí.“[222]

Takto tedy začalo její putování roku 1912, kdy si vzala roční neplacenou dovolenou a přes rozmlouvání ze strany svých přátel se vydala vlakem přes Rusko do Japonska.

Cesta proběhla bez větších obtíží, B. M. Eliášová se vždy na svých cestách cítila dobře v kosmopolitní společnosti ve vlacích a na lodích. V prvních měsících v Japonsku pobývala s anglickými přáteli paní Mourkové v horách poblíž Tokia, avšak brzo po jejich návratu do Tokia se rozhodla osamostatnit. Přestěhovala se do japonského hotelu, což ji také vyšlo o mnoho levněji, a objevovala tradiční každodenní život Japonců, který jí velmi imponoval. Vážila si jejich vlídnosti a úslužnosti, pohostinství a věčného úsměvu. Obdivovala účelnost a čistotu jejich domků a krásy jejich zahrad. Brzy se stala členem rodiny majitele hotelu a našla si japonské přátele a přítelkyně, s kterými se často navštěvovala. Našla zde tedy to, co doma vždy postrádala. Jako cizinka zde byla vždy středem pozornosti, snažila se ale zapadnout a nosila tradiční kimona a vlasy upravené v japonském stylu.[223]

[221] Srov. AkNm, sign. 2/9, životopis Na vlnách osudu,, s.99.
[222] Srov. ELIÁŠOVÁ, Barbora Markéta. *Rok života mezi Japonci a kolem zeměkoule.* Praha, 1915, s. 7.
[223] Viz příloha č. 3.

Nejprve dávala soukromé hodiny francouzštiny a němčiny místím Angličankám, později začala učit angličtinu ve škole pro poštovní úředníky. I ona sama se nadále vzdělávala, nejen studiem japonštiny, ale také navštěvováním kursů ikebany na Ženské univerzitě[224] poblíž Tokia. Žila zde velmi skromně, přesto však ráda cestovala s přáteli po okolí, navštěvovala divadla a muzea. Japonsko zůstalo již navždy její srdeční záležitostí a velmi ráda se sem vracela.[225]

Podařilo se jí dokonce našetřit si obnos potřebný ke splnění dalšího snu, kterým byl návrat do rodné země oklikou přes USA. Nastoupila tedy na loď plující přes Havajské ostrovy do San Franciska, na které naštěstí přežila tajfun i mořskou nemoc. Jen celní úředníci jí ztrpčili život pozdržením jejího vstoupení do USA.[226]

Další její cestovatelské plány pozdržela 1. světová válka. Vrátila se tedy ke své učitelské činnosti, kterou si zpestřovala pořádáním přednášek o Japonsku[227], provázených jejími četnými diapozitivy, a psaním článků do novin a časopisů. Roku 1915 vyšel cestopis o její první velké cestě.[228]

Válečnou dobu reflektuje ve svých vzpomínkách jako dobu bídy a utrpení pro ty na frontě i v zázemí, dobu, kdy vše lidské bylo potlačeno a světem zmítala nesmyslná válka. Netají se nepřátelstvím k Rakousku-Uhersku, vzpomíná s jakou nechutí předčítala žákům povinné oběžníky o úspěchu rakouských vojsk, a jak ji těšily zprávy o odvážných Češích, kteří přeběhli k „nepříteli“.[229] 28. říjen přivítala s nadšením. *“Čtyři dlouhá léta nejstrašnějších hrůz! Čtyři léta hromadného ubíjení a mrzačení lidí v polích. Čtyři léta hladu a duševní trýzně pro nás v zázemí! Obětí ceny neodhadnutelné vyžádal si tento děsný válečný požár – ale konečně dohasíná!*[230]

[224] Založil je Žinso Naruze, zakladatel více dívčích škol a prezident Nippon žóši daigakko, k jejímuž založení se inspiroval při studiu ženského školství v Americe a v Evropě. Chtěl vzděláním odklonit ženy od smutných osudů gejš a kurtizán. Vzdělané ženy budou potom lépe vychovávat své děti, aby například nepropadli alkoholismu apod. Jako v mnoha jiných zemích stál tedy na počátku ženských vzdělávacích ústavů muž, důvodu byly také velmi podobné. Podobné byly i námitky proti, Japonci se báli, aby vzdělání nemělo za následek nechuť žen ke vdavkám a celkově ohrožení jejich poslušné povahy. Srov. ELIÁŠOVÁ, Barbora Markéta. *Dcery Nipponu.* Praha, 1935, s. 26.

[225] ELIÁŠOVÁ, Barbora Markéta. *Rok života mezi Japonci a kolem zeměkoule.* Praha, 1915, s. 19-92.

[226] FORMÁNKOVÁ, Pavlína. Sny se mohou i plnit. in. *Koktejl* 15, 2006, č. 1, s.

[227] Viz příloha č. 10.

[228] *Barbora Markéta Eliášová.* Jiříkovice, 2003, s. 2.

[229] AkNm,sign. 2/9, životopis Na vlnách osudu, s.201.

[230] Srov. Tamtéž, s.203.

1. 4. Krušné časy na velvyslanectví v Tokiu

Roku 1920 odjíždí z Prahy do Japonska jako administrativní síla pro vyslanectví nově vzniklé republiky. Není jisté, jestli ji pro toto místo doporučil sám Tomáš Garrigue Masaryk, který se zajímal o její přednáškovou činnost[231] nebo ministr zahraničí Edvard Beneš, s jehož manželkou Hanou si B. M. Eliášová dopisovala.[232] Již v Praze však jmenovaný vyslanec Karel Pergler[233] dával najevo svůj nesouhlas s posíláním ženských pracovních sil do zahraničí. Situace se nezlepšila ani po jejím příjezdu. Pracovníci úřadu se k ní chovali přezíravě, nedostala ani ubytování na ambasádě, ani příspěvky na zařízení ubytování jinde. Její pracovní zařazení bylo nejasné, postupně se stala pomocnou silou pro všechny, tedy tou na posledním místě. Vyslanec sám jí práci nedával a naopak žádal do Prahy o její odvolání pro neschopnost. Tato situace ji pochopitelně nervově velmi vyčerpávala, příjemné chvíle zažívala jen mimo ambasádu se svými přáteli z předchozího pobytu. Ti ji také požádali o pořádání přednášek o Československé republice, například na univerzitě Waseda[234], a psaní článků do místních časopisů. [235] B. M. Eliášová tímto dělala pro československou věc v Japonsku více nežli Pergler, který se stýkal převážně s Američany. O její činnosti se dozvěděl také prezident Masaryk a vyslovil jí pochvalu.[236]

Situace na vyslanectví se stávala neudržitelnou, jednotliví úředníci na sebe nevražili a značnou moc měl teprve devatenáctiletý osobní sekretář vyslance Jiří Novák. B. M. Eliášová se snažila zapojovat do těchto problémů co nejméně, přesto to byla nakonec ona, kdo zadržel materiály usvědčující osobního sekretáře Perglera z defraudace státních peněz. Ten byl později dopaden na cestě do Ameriky a po převezení zpět do Tokia byl odsouzen

---

[231] BOBÍKOVÁ, Lenka. Cestovatelka mezi diplomaty.in. *Magazín Práva.* 12. 8. 2006,s. 24.

[232] V její pozůstalosti se bohužel žádné vzájemné dopisy nedochovaly.

[233] Karel Pergler (1882-1954) – emigroval do USA, kde se stal úspěšným advokátem. Roku 1915 se zapojil do zahraničního odboje a nemálo pomohl Masarykovi v navazování politických styků v USA. Roku 1918 se stal místopředsedou Československé národní rady v USA a po skončení války nastoupil jako vyslanec v USA, roku 1920 byl přesunut do Japonska. Po neúspěchu zdejší mise a soudní při – vyšetřování zpronevěry na vyslanectví, která skončila v jeho prospěch, odjel opět do USA, kde rozšiřoval traktáty proti Edvardu Benešovi. Do ČSR se vrátil roku 1929 a dostal se do čsl. Národního shromáždění jako kandidát Ligy proti vázaným kandidátkám. Po neúspěšném tažení proti Benešovi byl roku 1932 vykázán z ČSR.V USA se stal univerzitním profesorem a děkanem Právnické fakulty Národní univerzity ve Washingtonu. Srov. BOBÍKOVÁ, Lenka. Cestovatelka mezi diplomaty. *Magazín Práva.* 12. 8. 2006,s. 25.

[234] Roku 1882 založil Šigenobu Okuma, samurajský učitel a politik období Meidži, Tokyo Senmongakko jako vyšší odbornou školu. Na Univerzitu Waseda byla povýšena v roce 1902, dnes patří mezi šest nejprestižnějších japonských univerzit. Srov. URL:< http://cs.wikipedia.org/wiki/Univerzita_Waseda.> [cit. 2008-04-01], URL: < http://www.waseda.jp/eng/about/history.html> [cit. 2008-04-01].

[235] BOROVIČKA, Michael. Češka v zemi vycházejícího slunce. In. *Lidé a země* 53, 2004, č. 2, s. 97.

[236] ELIÁŠOVÁ, Barbora Markéta. *Pod Karlem Perglerem. Rok života na československém velvyslanectví v Japonsku.* Praha ,1922 , s. 8-16.

k půlročnímu vězení.[237]

Po této aféře byl Karel Pergler odvolán a obviněn z nedbalosti, nedodržování úředních povinností i jiných prohřešků (obohacování se prodejem pian na vyslanectví). Odsouzen nikdy nebyl, avšak jeho diplomatická kariéra skončila.

Podle některých autorů byl právě toto cíl Edvarda Beneše, který s Perglerem nevycházel a přál si ukončení jeho diplomatické dráhy. Vybral prý tedy do této legace sobě loajální zaměstnance, jenž měli způsobit Perglerovi diplomatickou ostudu. Již jsem se zmínila o spojení B. M. Eliášové s Hanou Benešovou, často bývá citován výrok z korespondence Eliášové: „*Byli jsme, jak víte, posláni s Perglerem, abychom mu zlomili vaz.*“ Dalším členem byl Jan Reichmann, autor prvního Benešova oslavného životopisu a jeho spolužák z gymnázia, který byl údajně propuštěn z Práva lidu pro zpronevěru.[238]

B. M. Eliášová zůstala na ambasádě i po odvolání Karla Perglera a pomáhala nové legaci. Po svém odvolání zpět do Prahy a propuštění ze státní služby v roce 1921 sepsala o tomto svém pobytu spisek, objasňující z jejího hlediska situaci v níž se na velvyslanectví ocitla, vydala ho však až roku 1929 vlastním nákladem.[239] V životopise *Na vlnách osudu* popisuje tuto životní etapu již jen pomocí dopisů přítelkyni Běle, v nichž nikoho přímo neobviňuje, ale dává najevo svůj nesouhlas a strádání.[240] Své další cesty už zde podrobněji nepopisuje, nadále se drží pouze dopisní formy. V dopisech přibližuje jen určité úseky cesty, vybírá jen nejzajímavější momenty. Nikdy nezapomíná na svoji vlast, vždy se velmi těší na návrat, ale také si občas postěžuje na nepochopení, osamělost a smutek. Zvláště ji dokáží rozohnit nepěkné lidské vlastnosti, které jí znepříjemňují život. „*Několik lidí mi napsalo: Závidíme Vám Vaše krásné cesty světem.(...) Ale vždyť je to slovo ošklivé a je to pojmenování pocitu nepěkného, neušlechtilého. Není jistě člověka, který by vedle radosti neměl také svůj podíl trampot: musí-li sám nésti své trampoty, proč by mu záviděli jeho díl radosti? A zvláště na cestách světem. (...) život na cestách skrývá mnoho obtíží a vyžaduje mnoho odříkání, o jakých lidé doma ničeho nevědí – a to ani nemyslím na hrůzy zemětřesení nebo bouře na*

[237] Tamtéž, s.18-20.
[238] ROSTINSKÝ, Joseph N. Diplomatická enkláva Čechů v Japonsku. In. *Estetika* 36, 1999, č. 1-3, s. 38.; BOBÍKOVÁ, Lenka. Cestovatelka mezi diplomaty.in. *Magazín Práva*. 12. 8. 2006,s. 25.
[239] ELIÁŠOVÁ, Barbora Markéta. *Pod Karlem Perglerem. Rok života na československém velvyslanectví v Japonsku.* Praha, 1929, s. 22.
[240] AkNm, sign.2/9, životopis Na vlnách osudu, s.217.

moři.“[241] Poslední dopis je datován jejím pobytem v Londýně v roce 1926 při návratu ze čtvrté cesty. Zde toto její dílo končí, její další osudy je možné vyčíst jen z jejích deníků, či dokumentů z pozůstalosti, což bohužel plně nenahrazuje tuto sebereflexi, pohled na vlastní život zvenčí, i když může být do určité míry stylizovaný.

1. 5. Další cesty kolem světa

Barbora Markéta Eliášová se už kupodivu ke své učitelské práci v roce 1921 nevrátila. Vrhla se na dráhu žurnalistky „na volné noze“ a přispívala svými články například do Pražského illustrovaného zpravodaje[242], Národních listů, Venkova, Národní politiky, Ženských listů apod., vydala také sbírku příběhů ze starého Japonska. Nejvíce článků vyšlo od poč. 20. let do pol. 30. let 20. století. Se svými přednáškami procestovala celou republiku a působila i v rozhlase.

V tomto období bydlela B. M. Eliášová v Roztokách u Prahy. Nevíme bohužel, kdy přesně se do domu č.p. 213 přistěhovala, jeho první plány spadají do roku 1919 a už roku 1922 je ve spisech Stavebního úřadu v Roztokách žádost Eliášové o povolení zřídit ve vile podkrovní byt. Dům koupila patrně přímo od jeho stavitele Antonína Landy[243]. Nový majitel domu se objevuje až roku 1939 a B. M. Eliášová se pravděpodobně odstěhovala z Roztok do Prahy. Pravděpodobně také z důvodu odchodu do důchodu.[244] Dnes připomínají pobyt B. M. Eliášové v Roztokách pouze sakury, které pomohla vysázet na dnešním Tyršově náměstí, a nově také po ní pojmenovaná ulice. V Roztokách pobýval shodou okolností v letech 1924-1926 také spisovatel a cestovatel Joe Hloucha[245], také milovník Japonska. Dům, který zde koupil nechal přestavět v japonském stylu, ale před svojí druhou cestou do Japonska jej opět prodal, příliš mu nevyhovovalo časté dojíždění do Prahy.[246] O jakýchkoli stycích mezi těmito dvěma cestovateli bohužel nemáme žádné informace. Jejich pohled na Japonsko a hlavně na

[241] Tamtéž, s. 314.
[242] Viz příloha č. 11.
[243] Projektoval a postavil i okolní domy v Jungmannové ulici v Roztokách.
[244] ŠÁŠÍNKOVÁ, Marcela. Po stopách Barbory Markéty Eliášové. In: *Odraz. Měsíčník Roztok a Žalova.*č. 7, 2006, s. 23.
[245] Joe (Josef) Hloucha (1881-1957) – spisovatel a orientalista. Jako mladík chodil pořádat sbírky do Náprstkova muzea, kde se seznámil se všemi obdivovanými cestovateli té doby (J. Kořenský, E. S. Vráz...). Poprvé se vydal do Japonska roku 1906, po návratu otevírá v Praze stylovou čajovnu Jokohama. Jeho snaha nalézt v Japonsku životní družku bohužel nebyla úspěšná. Na druhou cestu se vydal roku 1926 jako uznávaný sběratel, své rozšířené sbírky poté vystavoval ve Veletržním paláci. Část svých sbírek prodal na aukci v Berlíně, část koupilo Náprstkovo muzeum a část připadla po roce 1948 státu. Dílo: *Sakura ve vichřici*(1905), *Vzpomínky na Japonsko* (1908), *Moje paní Chrysantéma*(1919), *Prodavačky úsměvů*(1929)aj. Srov. BOLOŇSKÝ, Stanislav. Historické repetitorium IV. In: *Odkaz*, č. 11, 2007, s. 18-19.
[246] Tamtéž, s. 18.

japonské ženy byl odlišný, Hloucha doufal v nalezení vysněné oddané japonské manželky, B. M. Eliášová naopak vyzdvihovala počínající ženskou emancipaci v Japonsku.

Jen co se opět sešlo trochu peněz, vyrazila Barbora Markéta Eliášová na svou třetí cestu do Japonska. Na ní se zastavila také v Egyptě, kde se vypravila na velbloudu k pyramidám, v Jemenu, na Srí Lance, Singapuru, Hongkongu a Šanghaji. V Tokiu navázala na svou přednáškovou činnost a dále zasílala své články o Japonsku do Čech. Idylický pobyt byl ale přerušen 1. září 1923 zemětřesením, které ji zastihlo v Jokohamě. Jen s velkým štěstím přežila, přišla o všechen svůj majetek a jen s vypětím všech sil se dostala sama pěšky za tři dny do Tokia. Bylo jí tehdy téměř 49 let, zachránila ji opět její houževnatost a snaha uspět. Strávila několik dní v hotelu v Kobe, než jí na vyslanectví vystavili nový pas a ona získala za vypůjčené peníze lístek na loď, která ji odvezla z rozrušeného Japonska (zemětřesení si vyžádalo 150tis. obětí) do Kanady.[247]

Ani cesta přes Spojené státy pro ni nebyla bezpečnou, při cestě z Chicaga do New Yorku se její rychlík srazil s nákladním vlakem. V New Yorku se poté pokusila pořádat přednášky o svých zážitcích se zemětřesením a na pomoc Japonsku, ale nesetkala se s velkým zájmem, ten přišel až doma. Po návratu pořádala mnoho přednášek a sepsala opět cestopis, ve kterém se mohla z těchto otřesných zážitků vypsat. Spolek Svatobor, jehož byla členkou[248], jí poskytl příspěvek 1 tisíc, aby si mohla opět doplnit svoji cestovatelskou výbavu.[249]

Svoji čtvrtou větší cestu podnikla Eliášová v letech 1925-1926 a dostala na ni dokonce stipendium 2 tisíce Kč od Ministerstva školství, určené na dokončení studia ikebany i ke sbírání materiálů k další přednáškové a literární činnosti, a 4 tisíce od České akademie věd a umění.[250] Je proto trochu s podivem, že se tentokráte při svých cestách do Japonska vůbec nedostala. Vypravila se nejdříve na Jávu, kde ji velmi zaujaly místní korpulentní Evropanky, obsluhované armádou služebnictva a domorodé ženy dychtící mít dítě s bělochem, což mu poté může dopomoci ke státnímu úřednictvu. Dále pokračovala na Bali a do Austrálie, kde pobyla delší dobu. I zde propagovala Československo a zaměřila se na poznávání venkovského obyvatelstva. Navázala také vztahy s místním ženským hnutím. V australském

[247] GLÜCKSELIG, Josef. Naši lidé a svět. In. *Víkend* 3, 1993, č. 45, s. 10.
[248] Prokazatelně máme členství doloženo v roce 1924, dochoval se její členský lístek. AkNm, sign. 1/8-5, členský lístek Svatoboru.
[249] AkNm, sign. 1/12, stručný životopis psaný B. M. Eliášovou.
[250] AkNm, sign. 5/4, výstřižky z novin, letáky a podobně.

tisku o ní vyšlo několik článků. Představují ji jako ženu-cestovatelku, činnou ve feministickém hnutí a přidávají vždy několik informací o ženském hnutí v Československu. Neopomenou zmínit, že ženy zde pronikly už i do politiky a jsou členkami parlamentu. Podobné články vyšly i v novinách na Jávě, v Japonsku i v jihoafrickém Kapském městě.[251] Cestou domů se už jen zastavila ve zmíněném Kapském městě a na Kanárských ostrovech.[252] Dohromady byla tehdy na cestě celých 13 měsíců.

Poslední, čtvrtou cestu do Japonska podnikla roku 1929, již s významným přispěním 30 tisíc Kč od tehdejšího ministra zahraničí Edvarda Beneše.[253] Mimo Japonska procestovala také Koreu, Mandžusko a přes Sovětský Svaz, tedy stejnou cestou jako když poprvé mířila do Japonska, se vrátila domů.

K těmto cestám se ještě vrátíme později, v kapitolách věnovaných přímo její cestopisné činnosti a v případě její poslední cesty, kterou jako cestopis již nezpracovala, přímo jejím cestovním deníkům.

1. 6. Osamělé stáří

Po roce 1929 B. M. Eliášová nadále přednášela o svých cestách, například i v rozhlase na Radiojournalu[254], psala cestopisy, beletrii pro mládež i články do různých časopisů a byla zaměstnána na Ministerstvu zahraničí jako překladatelka zahraničního tisku. Byla to práce zdaleka podceňující její kvality a zkušenosti, Edvard Beneš ji prý na počátku označil pouze za dočasnou,[255] vykonávala ji však až do roku 1939.

Za války se zapojila do odboje, psala a rozmnožovala letáky proti okupantům. Těžká doba zhoršila její kloubní revmatismus, který ji sužoval až do konce života.[256] V 50. letech se k němu přidala bronchitida a rozedma plic, v posledním roce života byla upoutána na invalidní vozík, také finanční situace byla velmi špatná. Žila sama, nikdo z příbuzných se o ni nemohl postarat, musela si platit ošetřovatelku, která u ní aspoň dvakrát týdně přespávala. Jen v roce 1951 se jí dostalo příspěvku 8 tisíc za spisovatelskou a publikační činnost od

[251] PNP, inv.č. 37-43, články o B. M. Eliášové v cizojazyčném tisku.
[252] FORMÁNKOVÁ, Pavlína. Sny se mohou i plnit, in. *Koktejl* 15., 2006, č. 1, s. 97.
[253] AkNm, sign. 1/12, stručný životopis psaný B. M. Eliášovou.
[254] PNP, inv. č. 1-2, smlouvy s Radiojournalem z let 1935 a 1936.
[255] AkNm, sign. 2/3, Jak to bylo tenkrát v Tokiu, s. 16.
[256] Při jednom bombardování byly vytlučeny okna jejího pankráckého bytu,což její zdravotní stav ještě zhoršilo. Srov. AkNm, sign. 1/19, soubor konceptů a strojopisů dopisů odeslaných B. M. Eliášovou.

Ministerstva školství, také Syndikát českých spisovatelů, jehož byla od roku 1945 členkou, ji přiřkl malý důchod.[257]

Spojení se světem zajišťovala jen oddaná bývalá žákyně Evženie Plíhalová, která jí byla velkou oporou v posledních letech života.[258] Starala se o ni posledních sedm let života, i když i jí ubývalo sil a kvůli srdeční chorobě musela odejít do důchodu a opustit práci knihovnice Ministerstva zahraničí. B. M. Eliášová ji nazývala dcerou, v jedné básni z roku 1951 jí děkuje za vnesení naděje a světla do života.[259]

Z rodiny udržovala pravidelně styky jen s Evou Eliášovou[260] a do rodných Jiříkovic se vrátila jen jednou, roku 1938 na sjezd rodáků při příležitosti oslav 50. výročí místní školy.[261]

Barbora Markéta Eliášová zemřela ve svém bytě v Učitelském domě na Pankráci v půl páté ráno 27. dubna 1957 ve věku 82 let. Jako příčina smrti bylo indikováno astma a jeho následkem srdeční choroba. Pohřeb žehem se uskutečnil 30. března v nuselském krematoriu a její popel byl uložen do rodinné hrobky pana Maxmiliána Eliáše na Olšanských hřbitovech.[262] Maličký nekrolog se objevil jen v Lidové demokracii 30. dubna.[263]

Svou pozůstalost odkázala Evženii Plíhalové, která se měla nadále starat o reedice jejích knih a předat část odkazu, osobní dokumenty, spisy, deníky a vzpomínkové předměty z cest, Náprstkovu muzeu.[264] Plíhalová tomuto zasvětila poslední léta svého života, pořádala přenášky o životě B. M. Eliášové a pokusila se vydat některé dokončené rukopisy, bohužel neúspěšně.

Menší část pozůstalosti darovala poté Evženie Plíhalová také Muzeu ve Šlapanicích. Sama iniciovala korespondenci se zakladatelem muzea Jaroslavem Kociánem, který poté

---

[257] AkNm, sign. 1/15, korespondence přijatá od institucí 1909-1954.
[258] Foto v příloze č. 12.
[259] AkNm, sign. 2/12, verše, strojopisy a kopie.
[260] *Sborník Jiříkovice* ji nazývá její neteří, v rodokmenu uvádí jejího bratra Mikuláše (nar. 1868), mezi jeho dětmi však žádná Eva uvedena není a jiné informace o něm ani nemáme. Pravděpodobně se tedy jedná o mladší sestřenici, dceru Štěpána Eliáše. Sborník také udává, že s ní v letech 1916-1918 žila v Praze, kam ji Eliášová pozvala jako svou společnici. Žily spolu chvíli i v Brně, ale Eva se nakonec vrátila do Jiříkovic a Barbora Eliášová do Prahy. Udržovala s ní nadále písemný styk, v její pozůstalosti je zachován dopis nejen od ní, ale i od jisté Anežky, která ji také nazývá „tetinkou". Styk s rodinou v Jiříkovicích tedy pravděpodobně udržovala, obě poslaly i peníze a byly velmi vděčné Evženii, že se oni starala. Srov. *Barbora Markéta Eliášová*. Jiříkovice, 2003, s.1; AkNm, sign. 1/13, korespondence přijatá od jednotlivců.
[261] SokA, fond C-45 Archiv obce Jiříkovice, inv.č. 15, kronika 1914-1945.
[262] HORSKÁ, Dagmar. *Barbora Markéta Eliášová: Život a dílo české spisovatelky.* Diplomová práce Ústavu etnologie UK. Praha, 2000, s. 13.
[263] PNP, inv. č. 44-47.
[264] AkNm, sign. 1/11, opis poslední vůle.

použil zaslané předměty a pár dokumentů k menší výstavě o jiříkovické rodačce.[265]
V samotných Jiříkovicích pronesla Evženie Plíhalová přednášku.

Její rodná obec Jiříkovice jí odhalila roku 2003 pamětní desku pro významné osobnosti obce v zasedací místnosti Obecního úřadu, k této příležitosti také vznikl již zmiňovaný sborník[266] ve spolupráci s Muzeem ve Šlapanicích, kde připravují výstavu o této významné rodačce.

[265] AkNm, sign. 7/1, korespondence s muzeem ve Šlapanicích.
[266] *Barbora Markéta Eliášová.* Jiříkovice, 2003.

2. Literární dílo Barbory Markéty Eliášové

2. 1. Cestopisy

Z díla Barbory Markéty Eliášové můžeme za cestopisy označit knihy *Rok života mezi Japonci a kolem zeměkoule* (1915), *V Japonsku v dobách dobrých i zlých* (1925) a *Rok na jižní polokouli* (1928). První knihu vydala, jako téměř neznámá učitelka, ještě vlastním nákladem, druhou vydalo nakladatelství Aloise Koníčka a třetí Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské. Částečně by sem bylo možné zařadit i spisek *Pod Karlem Perglerem. Rok života na československém vyslanectví v Tokiu.* (1929), jenž popisuje krátce její cestu s legací do Japonska a poté její pobyt tam. Zaměřuje se však hlavně na situaci na velvyslanectví, jen okrajově zmiňuje jiné události ze svého života. Domnívám se, že v tomto případě stačí shrnutí celé kauzy, které jsem podala v příslušné kapitole. Nyní bych se chtěla zaměřit na obsah těchto tří cestopisů, poukázat na to, v čem tkví jejich důležitost. Ukáží nám, na co se autorka nejvíce zaměřovala při svých pozorováních, jak sama žila v dalekých zemích a jak hodnotila dění kolem sebe. Z ukázek poznáme její styl a umění sugestivně zachytit dění kolem sebe, ale také objektivně posuzovat vše viděné.

Barbora Markéta Eliášová neměla v českém jazyce vzor, jak jako žena psát cestopisná díla o Orientu, našla si tedy sama svůj způsob. Nevíme nic ani o případném vzoru ze zahraniční literatury.[267] Na počátku 20. století se sice již objevovaly knihy ženských autorek, popisující země, které navštívily, ale jednalo se jen o země evropské a jejich styl byl opravdu převážně popisný. Vycházel pravděpodobně z tradice psaní cestovních deníků v 19. století a také ze stylu cestovních průvodců a bedekrů. Hlavní byl tedy výčet navštívených památek, exkurz do historie toho kterého místa, důraz se kladl také na úroveň ubytování, dopravy a stravy.[268] Osobní hodnocení a zážitky je tedy nutné hledat mezi řádky. Z toho, o co jevila dotyčná největší zájem, čemu věnuje v knize nejvíce místa a jaká místa navštívila, můžeme

[267] B. M. Eliášová již od mládí milovala knihy, bohužel však nezanechala svědectví o tom,jakému žánru či přímo autorovy dávala přednost, jestli ji třeba k cestování přivedly některé cestopisné knihy našich cestovatelů, jaké knihy si vybírala z cizojazyčné literatury a zda měla nějaké spisovatelské vzory ať už pro psaní cestopisů nebo beletrie. Jedinou indicií je dopis Gabriele Preissové, zmiňovaný v části věnované její pozůstalosti v literárním archivu Památníku národního písemnictví, který se váže k jejím spisovatelským začátkům. Do Japonska již dříve cestovali někteří ze známých českých cestovatelů, bylo vydáno i několik cestopisů a odborných knih o Japonsku. Např. KOŘENSKÝ, Josef. *Cesta kolem světa. Žaponsko.* 1. vydání. Praha, 1895.; VRÁZ, Enrique Stanko. *Z cets E. St. Vráze.* 1. vydání. Praha 1897.; HLOUCHA, Joe. *Vzpomínky na Japonsko*. Praha, 1908.; SVOJSÍK, Alois. *Japonsko a jeho lid.* 1. vydání. Praha, 1913.

[268] Např. ŘEHÁKOVÁ, Anna. *Na Sicilii.* Louny, 1912.

vydedukovat jaká byla příčina a cíl její cesty, co ji nejvíce zaujalo a čemu dávala přednost – zda muzeu či přírodě, hlavním turistickým atrakcím či objevování nového.

Naše autorka se od tohoto stylu již odklání. Už v prvním cestopise se objevuje schéma, které nadále používala. Vyprávění se rozvíjí lineárně, začíná odjezdem z Prahy a končí příjezdem zpět, velká plocha je věnována popisu cesty na místo určení. Doprava vlakem ani lodí ji nedělala potíže, nepovažuje ji pouze za nutné zlo. Podává ráda informace o specifické cestující společnosti, do které vždy bezproblémově zapadla. Na navštívených zemích ji zajímá hlavně současnost. Historii se věnuje minimálně, hluboké exkurzy do minulosti nenajdeme, ale důležité události ovlivňující současnost zde místo mají. Etnografických pozorování, je ještě méně, ale jsou. B. M. Eliášové nebrala obyvatele cizích zemí jako něco exotického, odlišného, rozhodně nebyla xenofobní, na každém národu se snažila najít dobré i špatné rysy, avšak bez odsuzování. Z drobných náznaků v cestopisech lze však vyčíst, že mnoha kulturním jevům nerozuměla, a tudíž je ani nechtěla vidět nebo se jimi zabývat. Hlavně se ale hojně věnuje každodenní realitě, tomu, co byla schopná zařadit si do svého referenčního rámce, přičemž nevynechává ani drobné detaily. Nejvíce ji zajímá, jak lidé žijí svůj každodenní život v různých koutech světa, co je spojuje a co mají odlišné. Často srovnává situaci doma a v cizině, snaží se ale být objektivní a zvážit všechna hlediska. Středobodem jejího zájmu jsou lidé, cizinci, míšenci a především ženy. Zejména v cestopisech z Japonska v dlouhých pasážích popisuje vzájemné návštěvy s japonskými přítelkyněmi, ženami podobného společenského postavení a vlastností, jako měla ona sama. Nikdy nezapomene zmínit ženskou otázku v té které zemi, jaký je osud žen a jestli do něj již mohou samy zasahovat.[269]

Barbora Markéta Eliášová psala i pro dnešního čtenáře čtivým jazykem. Knihy nejsou přehnaně obsáhlé, mají v průměru kolem dvou set stran. Druhý a třetí cestopis je opatřen jí pořízenými fotografiemi. Jen v případě druhého cestopisu se vyskytují pravděpodobně také fotografie jiného původu, poněvadž její fotoaparát byl zničen při zemětřesení. Informace čerpala ze svých cestovních deníčků, kam si vše pečlivě zapisovala. Opět je tu výjimka v případě druhého cestopisu, kdy veškeré zápisky shořely v Jokohamě a ona proto musela čerpat při popisu svého třetího pobytu v Japonsku (až do zemětřesení) ze svých vzpomínek. Zápisky v denících jsou téměř totožné s pozdějším vyjádřením v cestopisech, jen je samozřejmě přidáno více poetických popisů, do vysvětlení a celkově kostra vyprávění.

[269] HEROLDOVÁ, Helena. *Narativní metody v díle Barbory Markéty Eliášové, cestovatelky po Japonsku a jihovýchodní Asii ve dvacátých letech 20. století.*[cit. 2007-] URL: <http://gender.ff.cuni.cz/anotace_heroldova.htm>

Cestopis *Rok života mezi Japonci a kolem zeměkoule* popisuje cestu 38-leté učitelky Barbory Markéty Eliášové za dalším životním snem. První sen, stát se učitelkou, si již splnila, toto povolání ji velmi naplňovalo a byla v něm úspěšná. Poměrně v pozdním věku přišla také láska, která dávala naději na rodinný život, osud však chtěl jinak. Ve světle těchto okolností se zrodilo rozhodnutí naplnit dávný sen a podívat se do světa. Tak jako v mládí sebrala odvahu a odstěhovala se z rodné vísky, kde na ni nic převratného nečekalo, do Brna, aby vydělala další peníze na vzdělání, tak nyní vložila veškeré úspory na cestu do Japonska, kde doufala v jisté uplatnění. Vydělání peněz zde však není důvodem pro cestu samu, jen bylo racionálně bráno jako prostředek pro obživu tam a hlavně pro možnost cesty zpět. O pohnutkách k cestě i o ní samotné jsem se ostatně již zmínila v podkapitole věnující se přímo jejímu prvnímu pobytu v Japonsku. Zde jen uvedu několik dalších podrobností z cestopisu samotného.

To, že se tento cestopis týká její první cesty, je právě tím, co jej odlišuje od ostatních. Sama tvrdívala, že tento první rok byl nejkrásnějším z pobytu v cizině.[270] Zde je pro ni vše nové, vše stojí za zmínku a musí být vysvětleno. Je tu tedy celkově více popisných pasáží japonské přírody, exkurzů do japonské historie a detailnějšího popisu každodenního života Japonců, který pozorovala velmi zblízka v rodině majitelů hotýlku, kde bydlela. Nové a velmi příjemné je pro ni chování samotných Japonců k sobě navzájem a hlavně k její osobě, brzo se zde cítí jako doma a nalézá přátele. Blíže se začíná zajímat o ženskou otázku, o ženské vzdělání a postavení ženy v rodině. V dalších cestopisech se nadále věnuje těmto okruhům, které pro ni byly důležité, už je v nich ale méně vysvětlujících popisů.

Cestu započala v červenci roku 1912 cestou vlakem do Varšavy, odtud do Moskvy a poté sibiřským expresem do Vladivostoku. Již zde se objevila první nepříjemnost, jejíž řešení nám ukazuje, že autorka již měla jisté zkušenosti z řešení nenadálých situací a nezalekla se jich. Při přestupu ve Varšavě byla převezena omylem na jiné nádraží, následkem čehož poté nestihla vlak do Moskvy. Hrozila ztráta zakoupeného místa v sibiřském expresu, který vyjížděl pouze dvakrát týdně, neváhala tedy a podplatila pokladníka, aby jí vydal tzv. „plackartu“ pro zvláštní expres do Moskvy, který jel zanedlouho.

Již ve vlaku se projevila její společenská duše a spřátelila se se spolucestujícími

[270] LVOVÁ, Sína. Za spisovatelkou B. M. Eliášovou. in. *Lidé a země*, 1958. č. 1, s. 15.

různých národností. Její znalost cizích jazyků (angličtiny, němčiny, francouzštiny, trochu ruštiny) byla pro ni tím nejcennějším vybavením na cesty. Až teprve na lodi z Vladivostoku do Japonska se poprvé ozvala osamělost. Ta však byla brzo zahnána kouzelným výhledem na moře a příjemným pobytem na lodi. Nikdy se nezmiňuje, že by trpěla mořskou nemocí, co nejvíce času se snažila trávit na palubě na čerstvém vzduchu a poznávat své spolucestující a vyměňovat si s nimi cestovatelské zážitky. Hodně času pravděpodobně trávila pozorováním vodní hladiny a nebe nad ní, v každém cestopisu se neopomene věnovat popisu proměnlivosti vodní hladiny a krásy západů a východů slunce nad ní. *„...viděli jsme ji oděnu ve všechny odstíny zeleně a modře: viděli jsme ji pod přísnými slunečními paprsky, kdy vypadala jako roztavené stříbro: viděli jsme ji oblitu nachem zapadajícího slunce: a když ta celá nádherná klenba nebes na dní se také rděla rudým svitem zapadajícího slunce, tu se nám zdálo, že jsme v nejnádhernějším chrámu světa.“*[271]

K cestování přes hranice patřily také celní prohlídky. Japonští úředníci si vyzvedli cestující přímo na lodi a dopravili je i se zavazadly na celní úřad. Zde úředníci, jeden hodný a jeden přísný, kontrolovali zavazadla. Ona duchapřítomně přistoupila k tomu usměvavému, i když se nezmiňuje o tom, že by přivážela něco zakázaného. Se svojí angličtinou, která byla podobná té japonské, ještě vypomohla pánovi z Austrálie, jenž jí nerozuměl. Poté už na ni čekala první zkušenost s kurumou cestou na nádraží, do které se nastupovalo pozadu a táhl ji běžící člověk, jenž pro ni poté byla častým dopravním prostředkem v japonsku i jinde.

Na nádraží při kupování lístku do Tokia se poprvé setkala s proslulou japonskou usměvavostí, vlídností a uctivostí. *„Všichni se usmívali stále a klaněli, jakoby měli velikou radost z mého příchodu do Japonska.(...) A ve vlaku samém, kdo uměl aspoň drobet anglicky, přišel a povídal a usmíval se. Snad proto celý prvý den jízdy novou zemí (...) zdál se mi jasným a slunným přes to, že pršelo stále, jen se lilo.“*[272] Ve vlaku poznala také japonské stravování, které vyšlo mnohem levněji než evropské, sama však ještě neokusila. Dozvídáme se také o zřejmě všeobecně přijímaném názoru, že Japonci jsou malého vzrůstu hlavně proto, že celý život sedají na zemi, nohy složené pod sebou. Krev tak nemůže volně obíhat a nohy zakrsávají. Ve vlacích už tedy byla instalována zvýšená sedadla, aby se Japonci učili sedat po evropsku.

Nějaký čas poté pobývala v horách, v létě se tam stěhuje většina movitějších obyvatel

[271] ELIÁŠOVÁ, Barbora Markéta. *Japonsko v dobách dobrých i zlých.* Praha, 1925, s. 28.
[272] ELIÁŠOVÁ, Barbora Markéta. *Rok života mezi Japonci a kolem zeměkoule.* Praha, 1915, s. 17.

Tokia a jiných velkým měst, s rodinou profesora Lawrence, jenž přednášel v Tokiu na univerzitě a byl známým paní Mourkové (Angličanka provdaná za prof. Mourka). Přesídlila s nimi poté do Tokia, kde začala pomalu poznávat tamní japonský život. Nejprve jen z povzdálí pozorovala do široka rozevřené japonské domky v krásných zahradách, prohlížela malé obchůdky z nejrůznějším zbožím a nechávala se provázet po městě hloučkem zvědavců. *„Zastavila jsem se někdy u krámu, kupovala nějakou maličkost a než jsem se svojí lámanou japonštinou s prodavačem smluvila, shromáždil se kolem zástup lidu. Přišli až těsně ke mně a upřeně a dlouho si mě prohlíželi od hlavy až k patě(...) Někdy šla celá družina mlčky, někdy se vesele bavila, patrně úsudky o mně. Nerozuměla jsem jim mnoho a nezbývalo mně, než chodit mlčky a trpělivě ve středu takové vnucené družiny.“*[273] V Tokiu v té době nebylo tolik cizinců, jako například v Jokohamě, která byla hlavním přístavem.

Brzo však začaly docházet peníze a bylo nutno začít hledat práci. Známá Lawrencových, americká lékařka Mrs. Read, ji požádala o doučování francouzštiny a zanedlouho poté se jí naskytlo zaměstnání ve škole pro poštovní úředníky. Tam mohla nejen zhodnotit své znalosti angličtiny, ale také se vrátit ke svému oblíbenému povolání. Dostávala i slušný honorář, dvakrát větší než japonský učitel, avšak k tomu, aby zde podepsala smlouvu na tři roky ji to nepřimělo. Také se rozhlížela po japonském ubytování, i když ji všichni odrazovali. Japonci byli také zpočátku nedůvěřiví k Evropance, která u nich chtěla bydlet po japonském způsobu. V hotýlku, který se stal poté jejím domovem, obývala malý pokoj, po japonsku vybavený jen hibači[274] se žhavými uhlíky a hedvábnými futony[275] na spaní, bylo zde však také elektrické osvětlení a telefon, k dispozici byla pro Japonce nezbytná každodenní lázeň. To vše za 25 jenů měsíčně (cca tehdejších 63 korun), když pobyt v evropském hotelu stál 10 jenů (cca 25 korun) na jeden den. Chtěla se tímto osamostatnit a stát se opět nezávislou, začátky však nebyly lehké. *„Když jsem odjížděla do světa, řekl mi tu a tam někdo: „ bude se vám někdy stýskat“. – „To je zcela vyloučeno,“ pomyslila jsme si vždy. „Po čem se mi bude stýskat, nemám-li nikde domova?“ – Ale první den mého pobytu v Imaširokwanu poznala jsem důkladně opravdový, těžký stesk po čemsi, čemu se říká domov. Po celý den byla jsem obětí této teskné choroby, kterou jsem v té míře nepoznala ani před tím, ani potom.“*[276] Nakonec však v tomto hotýlku našla mnoho lásky a přátelství, téměř patřila do rodiny, od nejmenšího člena rodiny dostala přezdívku Erija san, a při každém dalším pobytu v Japonsku

[273]ELIÁŠOVÁ, Barbora Markéta. *Rok života mezi Japonci a kolem zeměkoule.* Praha, 1915, s. 29.
[274] Malá přenosná kamínka se žhavými uhlíky sloužící na ohřívání čaje a topení.
[275] Japonské matrace na spaní, přes den bývají skryty.
[276] Tamtéž, s. 35.

je navštěvovala. Zde objevila krásu jednoduchých, provzdušněných domků s minimem nábytku, naučila se jíst tradiční japonské pokrmy a prožila s nimi mnoho japonských slavností.[277] Na jejich rodině nejlépe mohla pozorovat každodenní život skromných Japonců, jejich vztah ke starším a mladším členům rodiny, jejich rituály a významné okamžiky v životě. Srovnává český společenský život plný spolků a hromadných zábav, celkovou angažovanost ve společnosti s japonským smyslem pro rodinu, kdy pobyt v ní je tím hlavním a nejdůležitějším. Na druhém místě je poté přátelství.

I když se opravdu snažila zapadnout do japonského prostředí, našlo se samozřejmě pár maličkostí, v nichž zůstala konzervativní Evropankou. Odmítala jíst pokrmy ze syrových ryb, suši jí však chutnalo. Dále si více chránila své soukromí, odsouvací stěna jejího pokoje byla povětšinou zavřená a do koupele chodila sama.

Jako moderní emancipovaná žena se samozřejmě zajímala také o ženské osudy. V těchto předválečných letech se jen pozvolna začalo rozmáhat ženské hnutí, důraz se kladl hlavně na vzdělání dívek. Už byla založena první ženská univerzita a ona se brzy spřátelila s jejími učitelkami, dokonce zde začala navštěvovat kurzy ikebany. Byla vůbec první cizinkou, které toto bylo povoleno. V areálu prožila mnoho hezkých chvil, mezi vzdělanými ženami se vždy cítila dobře. Shledávala, že jakkoliv úroveň vzdělání japonských dívek rostla, neubralo to nic na jejich původním charakteru, vštěpovaném jim po staletí. Stále byly uctivé a skromné, vždy samy sebe hanící a ponižující. Rozšířené obecné vzdělání bylo podružné, hlavní byly tradiční dovednosti ikebany, čanoju a hry na staré hudební nástroje.

Po roce v Japonsku se začala chystat na cestu domů. Neodjíždělo se jí lehce, našla zde mnoho přátel, mnohdy lepších než měla ve vlasti, kteří ji přemlouvali k odložení návratu. I jazyku začala pomalu rozumět, hlásil se však stesk a touha po vlasti. *„A přece se zase mocněji a mocněji hlásí touha po čemsi svém, blízkém. –„Za krátko mohu vidět Čechy, krásnou Prahu, slyšet kolem sebe českou mluvu, českou hudbu.“- Ta myšlenka tak vábila, že padla jí za oběť všechna exotická krása Nipponu a že vyměnila jsem upřímné přátele nipponské za chladné Čechy.*“[278] Všem slibovala, že se jistě ještě někdy vrátí, utěšovala tak sebe, rodinu z hotelu i své přítelkyně z ženské univerzity. Zde také dostala přímo z rukou

[277] Byla například svědkem slavného pohřbu císaře Mutsuhita.
[278] ELIÁŠOVÁ, Barbora Markéta. *Rok života mezi Japonci a kolem zeměkoule.* Praha, 1915, s. 136.

ředitele univerzity vysvědčení o absolvování kursu ikebany.

Nevypravila se však hned na cestu domů do Čech, ale nastoupila na loď do Ameriky. Vracela se přes druhou polovinu světa, podnikla tak tedy dohromady cestu kolem zeměkoule. Cesta přes Tichý oceán nebyla moc příjemná, i při dalších cestách Pacifikem panovalo špatné počasí. Při přistání v San Francisku na ni bohužel čekaly další nepříjemnosti. Úřady ji nechtěly vpustit na pevninu, protože nepodepsala při příjezdu prohlášení, že nechce zůstat ve Spojených státech natrvalo, byla totiž v té době na prohlídce města. Nakonec byla dokonce pět dní internována na Angel Islandu, než se podařilo vše vysvětlit. Tyto zážitky v ní zanechaly nemilé dojmy o Americe jako takové, ani při dalších návštěvách si je nevylepšila. Oproti jejímu milovanému Japonsku zde bylo příliš spěchu, mrakodrapů, neochotných lidí a málo zeleně. Vlakem projela Spojené státy přes Aukland, Chicago, Buffalo do New Yorku a odtud už lodí přes Island, Dover a Kodaň domů.

Název cestopisu *V Japonsku v dobách dobrých i zlých* s podtitulem *Za hrůz zemětřesení 1923* mluví za vše. Nalézáme v něm zážitky Barbory Markéty Eliášové, zkušené cestovatelky a ženy, která již přestála nejedno životní „ztroskotání“, jak ona sama své životní neúspěchy nazývala. Při této třetí cestě do Japonska ji však čekaly zážitky ohrožující samotný její život. To, jak se s nimi vypořádala, nám plně odhaluje její charakter, ukazuje nám ji jako ženu velmi silnou a houževnatou. Ve svých necelých 49ti letech byla ještě ve velice dobré tělesné kondici, i když už v této době se začaly ozývat kloubní potíže. Ani tyto zážitky však nepodlomily její lásku k Japonsku.

Při první cestě jela do nové neznámé země plná očekávání i obav, při druhé jela již do milovaného Japonska, s novým úkolem před sebou, který se ukázal být velmi obtížný a její pobyt zde jí dočista znechutil. Nyní jela do země ze svých krásných vzpomínek, doufala ve shledání se svými starými přáteli a v pokračování v objevování Nipponu. Finance na cestu pravděpodobně měla hlavně z vlastních zdrojů, přivydělala si vydáním prvního cestopisu a přednáškovou činností. O jiných příspěvcích na tuto cestu bohužel nevíme, avšak vzhledem k tomu, že při pobytu v Japonsku si již nijak nepřivydělávala (snad jen občasným psaním článků do českých i japonských novin), předpokládám i jinou finanční výpomoc.

Na cestu vyrazila v lednu roku 1923 z Roztok u Prahy, dva roky po návratu z nevydařené mise na československém vyslanectví v Tokiu. Velmi se těšila na cestu samu a na své Japonsko, měla pocit, že by se měla modlit a děkovat za tuto příležitost. *„Děkuji ti,*

můj Bože, za všechny ty veliké dary, kterými jsi mé žití naplnil a zkrášlil. Děkuji za to, že jsi mi dal tolik dobrých přátel, děkuji Ti za všechny jejich srdečné pohledy a úsměvy. Děkuji Ti za volnost a sílu, kterou zase cítím. Děkuji Ti za to, že sedím v tomto vlaku a letím do dalekých krajů – dalekých, ale mě tak blízkých a milých – Děkuji Ti, můj Bože, za vše, čím obohacuješ a zkrášluješ mé žití, a věřím, že dáš mi sílu i radost k další práci a že mi dopřeješ radostného návratu do vlasti.“[279]

Tímto vlakem jela přes Terst, Benátky a Bolognu až do Brindisi. Zde musela dva dny čekat na nákladní loď Trieste, která ji měla dopravit až do Šanghaje. Cesta nákladní lodí bývá vždy delší, než lodí klasickou turistickou, zastávky v jednotlivých přístavech bývají delší kvůli vykládání a nakládání zboží, je však levnější. První zastávka v Port Saidu dovolila dokonce návštěvu pyramid u Káhiry, před cestou Suezským průplavem. Pyramidy, k nimž se dopravila na velbloudu, na ni udělaly opravdu dojem. Při plavbě Rudým mořem začalo být klima opravdu tropické, při zastávkách v Masau (dnešní Massawa), hlavním městě italské kolonie Eritrei a Adenu (v dnešním Jemenu), poznávají jen pusté, chudé kraje s nedostatkem vody a přemírou žebrajících dětí. Radost jí udělal pouze pohled na náklad cukru z Československa, který je zde součástí vyloženého nákladu z její lodi. Při svých cestách se projevuje jako pravá vlastenka, jakákoliv zmínka o její rodné zemi, o slavných rodácích a produktech, ji vždy naplní pýchou.

Před vyloděním v Colombu na ostrově Cejlon (dnešní Srí Lanka) popisuje také nezbytnou, při každém vylodění v přístavu se odehrávající, lékařskou a policejní prohlídku. Hlavně v britských koloniích a zemích v britské sféře vlivu. V 1. a 2. třídě bývala lékařská prohlídka jen zběžná, postačí prohlášení lodního lékaře. Policejní prohlídka bývá důkladnější, hlavně pro určité národnosti (v tomto případě pro Rusy). Výslech poté končí vtisknutím razítka do pasu s povolením ke vstupu do přístavu. Hodnocení vlivu Angličanů na život v jejich koloniích je u autorky vesměs kladné, oceňuje jejich snahu o zavedení pořádku a technického pokroku, snahu naučit domorodce čistotě a poctivosti. Samotní Angličané v koloniích se jí však zdají být *„hrdí, dřevěně vzpřímení a trochu unuděni“*[280]. Domorodé obyvatelstvo ale nijak neodsuzuje. Nikde nenajdeme rasisticky či jinak zabarvené komentáře, nikoho neodsuzuje pro víru ani pro odlišný způsob života, vše se snaží objektivně popsat, ať si čtenář udělá úsudek sám. Jen z častých zmínek o obtěžujícím žebrání dětí, očekávání bakšiše za každou drobnou pomoc i jen za zcela běžné věci, vycítíme její nesouhlas.

[279] ELIÁŠOVÁ, Barbora Markéta. *Japonsko v dobách dobrých i zlých.* Praha, 1925, s. 6.
[280] ELIÁŠOVÁ, Barbora Markéta. *Japonsko v dobách dobrých i zlých.* Praha, 1925, s. 30.

U obyvatel Cejlonu se dočkáme i malého etnologického exkurzu, popisujícím domorodé kmeny. V koloniích je pro ni zajímavým soužití mnoha národností a jejich odlišnosti. Často si všímá rozdílného života a výchovy anglických a domorodých dětí. Ty jí přijdou vždy veselejší, hravější a volnější, více spjaty s rodinou. Anglické děti hůře snášejí tropické klima a již v mládí jsou odloučeny od rodičů a posílány za vzděláním do rodné země.

Pokud loď kotví v přístavu, podniká B. M. Eliášová vždy nějaký výlet do okolí se svými spolucestujícími, snaží se poznat co nejvíce z té které země. Zvláště v Singapuru, kde loď kotvila plných deset dní, bylo na výlety do okolních chrámů, botanických zahrad apod. času dost, klima zde však bylo velmi horké a unavující. To už se její pobyt na Tierste chýlil po sedmi týdnech na moři ke konci, zbývala už jen zastávka v Hongkongu a nakonec Šanghaj. Plavba po Čínském moři proběhla celá v bouři, projevily se další nedostatky v cestování starou nákladní lodí, která neměla topení v kabinách. Dva dny v Šanghaji byly mrazivé a mlhavé. Poznala zde pravou Čínu, která ji příliš neuchvátila. Všude kolem velká chudoba, žebrající špinaví lidé a ubohé děti. Pochopila zde nutnost misionářským prací v těchto oblastech. *„Velká Čína, země krásná a bohatá-a přece tak ubohá. Proč? Miliony dětí brodí se takto ve špíně a miliony ztrácí zdravou energii nemírným užíváním opia....Úřady přes všechno bdění a zákazy nejsou sto, prolomiti tuto strašnou vášeň, která hubí národ v samém jeho jádře.“*[281]

Až konečně na lodí Yamaširo Maru, která ji měla dovézt k cíli, se dočkala svého Japonska, útulných kabin a okolních úsměvů. Při mezizastávce v Nagasaki spatřila opět čisté ulice japonské, nejčistší, které za svoji cestu viděla. Autorčin styl citelně jihne při prvních popisech z Japonska, jako při setkání se starým známým. *„Jak je přece jen ten Nippon půvabný – tak zcela jiný než jiné kraje.“*[282]

Jokohamském přístavu na ni již čekali přátelé, aby ji odvezli do Tokia, kde se ubytovala ve stejném hotýlku jako při prvním pobytu. Zase mohla přímo pozorovat každodenní rodinný život Japonců a porovnávat změny, které se udály za dobu její nepřítomnosti. Telefony již byly ve všech pokojích, nezbytným vybavením domácnosti se stal gramofon, se kterým se dostaly do podvědomí Japonců jména jako Ema Destinnová, Antonín Dvořák, Rafael Kubelík apod. K horšímu se změnilo chování mladých Japonců, studenti již nebyli ochotní a slušní podle staré japonské etikety. Její přátelé se však nezměnili, stále jí bylo mezi nimi dobře, oceňovala jejich klid a tiché porozumění. *„Tak je to mezi Japonci:*

[281]ELIÁŠOVÁ, Barbora Markéta. *Japonsko v dobách dobrých i zlých*. Praha, 1925, s. 48.
[282] Tamtéž, s. 52.

pohledem, slovem nebo krátkou větou sdělí vám svoje myšlenky. Nemusíte si je vybírat z proudu řeči, neunavuje vás to, nemusíte na to ničeho říci....“[283]

Radost jí udělalo shledání se starými přítelkyněmi z ženské univerzity, jenž ji obřadně přivítaly a pochlubily se zpřístupněním studia na císařské univerzitě. Následovaly návštěvy známých a přátel, jedni se zajímali o českou hudbu, jiní o prezidenta Masaryka. Dokonce byla na návštěvě u seismologa, který bohužel nepředvídal v dohledné době žádnou katastrofu. Seismologie byla přece jen ještě v plenkách.

V Tokiu dlouho nepobyla, přišel čas stěhování do Jokohamy. Vedlo ji tam jisté „poslání“, o kterém bohužel nepodává více informací. Snad šlo o sbírání materiálu ke knize *Dcery Nipponu*. Do Tokia se však často vracela na výlety hlavně když začaly kvést sakury a pořádaly se slavnosti, táhlo ji to zpět k přátelům zde. Jokohama byla obchodním a průmyslovým přístavem, bylo zde více shonu a cizinců. Z počátku bydlela v kamenném domě evropského stylu, brzo však přesídlila do pohodlnějšího domu japonské IWCY[284]. Zde bylo spousta mladých dívek, jenž přišly do města za vzděláním a za prací, mezi kterými se cítila velmi dobře. Téměř idylicky líčila jejich život podle moderních vzorů, ale s japonským vychováním, plný radosti. Ve skutečnosti ve 20. letech nebylo ještě zcela jednoduché být moderní japonskou dívkou, platy nebyly odpovídající a okolí stále umělo soudit přísně. Křesťanskému založení samotného domu se podřizovaly, avšak mnoho jich praktikujícími křesťankami nebylo. Několik vdov či rozvedeným manželek nechávalo tušit stinné stránky ženského osudu. Při večerních koupelích se povídalo, trochu i klepalo. B. M. Eliášová pravděpodobně již ztratila něco ze svého studu, protože zde již navštěvovala koupel společně s děvčaty, navštívila dokonce i veřejné lázně při pobytu v jiném městě. *„Říká se, že v Japonsku je nahota viděna, ale není pozorována, nikdo si tam člověka neoblečeného nevšímá.“*[285]

Jedna z dívek jí zprostředkovala návštěvu ve vývojovém centru hedvábnické firmy, kde pracovala, a autorka zde poté strávila mnoho chvil vzděláváním se v hedvábnickém oboru, který ji okouzlil. Stejně tak se chtěla naučit něco z umění šiborizome, zvláštní techniky barvení látek. Nejprve požádala o radu správkyni YWCY, která slíbila o tom přemýšlet, což se protáhlo na několik měsíců. Z jemného náznaku nevole autorky, vytušíme, že toto byla jedna z ne tak milých vlastností Japonců. Nakonec se k šiborizome dopracovala vlastní cestou

[283] Tamtéž, s. 84.
[284] Young Women’s Christian Association, v Japonsku začala působit od roku 1905.
[285] ELIÁŠOVÁ, Barbora Markéta. *Japonsko v dobách dobrých i zlých.* Praha, 1925, s. 99.

a navštěvovala přímo školu , zabývající se tímto uměním.

V letě přišel čas na návštěvu krásné japonské přírody v okolí velkých měst. B. M. Eliášová podnikla výlety do Kamakury, Kyota a Nary, ráda také pobývala s dívkami z YWCY u moře. Nakonec se rozhodla přijmout pozvání přítelkyně na delší pobyt do hor, slíbila vyrazit z Jokohamy 1. září.

Před odjezdem si uložila veškeré své věci v domě Čecha, pana Procházky, ještě zde dopisovala poslední dopisy před cestou, všichni ostatní byli ve městě. *„A pojednou, zcela náhle a bez výstrahy přišlo to nevylíčitelně hrozné: prudký vítr, zaburácel kolem otevřeného okna, pod zemí se ozvalo strašlivé dunění, země se začalo prudce otřásat...Židle se pode mnou převrhla, sjela jsme z ní na zem...A než jsem se mohla vzpamatovat z překvapení, nebo vstát, zakolísala celá budova(...) Vidím už jen jako v mrákotách, jak celá budova s rachotem padá na mne,...Uvědomila jsem si ještě v zoufalém okamžiku, že je konec...konec.....(...)Snad jsem se rvala se smrtí v tom hrobě trosek, snad se po konečném a úplném sesutí domu uvolnil nade mnou nějaký otvor. Snad mne to přivedlo k vědomí a posílilo v zápasu o život...“*[286]

Poté se vyprostila ze sutin, omámená a zděšená tím, co viděla všude kolem sebe, se vypravila s davem lidí k jednomu z návrší nad Jokohamou, od moře se totiž začaly zvedat nebezpečné vlny. Stále je provází nové a nové záchvěvy země, padaly další domy a pohřbívaly stále více lidí. Hloučky japonských žen, jenž cestou potkávala se tiše odevzdávaly svému osudu, nenaříkaly ani neplakaly, neměly dost odvahy pustit se na cestu do bezpečnějších míst. *„Šigata ga nai – ale přece by každý raději žil, než umřel...Vzpomínala jsem, jak jsem si často v životě přála zemříti. A nyní ve mě bylo tolik touhy po životě! Nikdy jsem tak netesknila po vzdálené vlastí, jako v těch chvílích hrůzy a beznadějnosti.“*[287] To ona se nevzdávala, přes zbořeniště, ploty, v roztrhaných šatech plných prachu se snažila dostat do bezpečí, vysílená skončila na jednom z provizorních tábořišť. Odtud viděla, jak Jokohama začíná hořet a oheň se rychle šíří do všech částí. Zde si lidé pomáhali, i jí, jediné cizince, zdejší ženy sem tam podaly něco k jídlu a trochu vody, ta byla však velmi vzácná. Noc byla děsivá, požáry se dávaly za vinu Korejcům, na než byl pořádán hon v dohořívajících ulicích.

„Byli to už tři dny táboření pod širým nebem, asi tři sta živých mezi tisíci mrtvých...Nebylo nářků, nebylo hořekování, ale nebylo úsměvů. (...) Tváře byly strnulé v rezignovaný klid a občas splynula ze rtů toho či onoho typická věta: Šigata ga nai – nic

[286] ELIÁŠOVÁ, Barbora Markéta. *Japonsko v dobách dobrých i zlých.* Praha, 1925, s. 142.
[287] Tamtéž, s. 146.

platno, nezměníme to...“[288] V tyto dlouhé dny vzpomínala na dřívější život, na malicherné trampoty, toužila po vlasti, kde se nikdy zem netřese. Neměla u sebe vůbec nic, musela čekat až jí někdo něco dá, neměl by se o ni kdo postarat, kdyby onemocněla, což bylo při životě vedle mrtvol velmi pravděpodobné. Proto se rozhodla tábor opustit, dokud ještě měla dost sil, a vydat se do Tokia, doufala, že nebylo tolik poškozeno. Cesta přes shořelou a rozbořenou Jokohamu byla děsivá, všude spousta mrtvol. V méně postižených částech lidé pomáhali, dostala polévku a vodu, i úsměv se pro ni našel. *„Neviděla jsem tři dny úsměvů...A tato žena se usmívala! (...) Její úsměv se prodíral všemi clonami smutku až do hlouby duše... Nemohla jsem ze sebe vypraviti slova. Jen slzy mi proudily z očí...“*[289] Bylo ale nutné se opět rozejít, do Tokia už proudily davy lidí, šla tedy s nimi. A měla štěstí, brzo ji vzaly do auta s ženami s dětmi a svezli až na okraj Tokia.

Zde se jí podařilo najít československé vyslanectví, jeho budova však byla pobořena a bylo nutno spáti venku. Jedna z žen zde jí poskytla nejnutnější věci a dostávala příděly jídla. Nepodařilo se jí najít žádné své tokijské přátele. Letáky zveřejňovaly informace o katastrofě, kolik míst bylo zničeno, kde řádily požáry a uváděly přibližně počet 150 tisíc obětí, zatím jen v Tokiu a Jokohamě. U Jokohamy bylo ohnisko zemětřesení, silný tajfun poté rozehnal požáry vzniklé v přístavu do celého města. V Tokiu sice byl otřes menší, ale požáry se šířily čtvrtěmi dřevěných domečků velmi rychle, protipožární opatření ve městě byla téměř nulová.

Všichni z vyslanectví se rozhodli přesunout do Kobe, odkud už byla organizována doprava cizinců do vlasti. Dostali se tam lodí, přesun byl organizován pro trosečníky zdarma, i jídlo zde dostali. V Kobe již na ně čekali krajané, potkala zde i pana Procházku, v jehož domě se nacházela při prvním otřesu. Velmi se divil, že přežila. Pro zaměstnance vyslanectví byl připraven byt v hotelu, ona se musela zaregistrovat v Pomocném výboru pro cizince-trosečníky, najít byt však bylo velmi obtížné. Nakonec strávila dvacet dva dní v poloevropském hotelu, prostřednictvím vyslanectví sice zachránila trochu peněz z jedné banky, ale pobyt ve městě byl nákladný, všichni zdražovali. V Pomocném výboru dostala i něco málo k ošacení, zkušenost zde nebyla nejlepší, velmi nerada o něco prosila a bylo znát, že pomoc je rozdělována podle národnosti. Celkově byl pobyt ve městě potupný, bohatí lidé koukali na trosečníky jako na žebráky, ani mezi krajany nebylo srdečnějšího chování. *„Byla tu hrstka krajanů, ale nedošlo ani k jedné přátelské schůzce. Bylo nás málo, ale ani jsme se neznali. V Japonsku není společenského života mezi krajany. Neznají se ti lidé a –snad proto,*

[288] Tamtéž, s. 153.
[289] Tamtéž, s. 159.

že se neznají,- nemají se rádi.“[290] Zmiňuje také svoji dřívější snahu o vytvoření krajanského spolku, která však nebyla vyslyšena.

Čekání na možnost odjezdu bylo velmi stresující, její nervy byly pocuchané, v noci se jí zdálo o prožitých hrůzách. Chodila městem a pozorovala situaci. Ve městě stále přibývalo trosečníků, rostla snaha urychlit také jejich odliv. Některým národům jejich vlast poskytla návrat domů zdarma, ona se marně snažila získat aspoň slevu, poněvadž peníze scházely. Pomocný komitét by jí cestu zaplatil, ale jen pokud by vyslanectví potvrdilo, že se o ni její vlast nemůže postarat, to však odmítli, stále neměli informace z domova, jak se chovat v této situaci. Nakonec ji založil vyslanec, ale jen částkou, co jí chyběla k přeplavbě domů. Hned si zajistila lístek na loď do Ameriky, kde si chtěla přivydělat přednáškovou činností, i když její zdravotní stav nebyl dobrý. Poslední dny v Kobe ji zpříjemnil japonský učitel, přítel jednoho českého legionáře, který ji pozval k sobě domů a do školy, přišel ji také vyprovodit na loď.

10. října tedy vyplula z Kobe, na lodi měla konečně pocit bezpečí, uklidňovalo ji, že na ni nic nemůže spadnout. „*A přece mě zabolelo v srdci, když Empress of Russia odrážela od břehu. Teprve nyní jsem si vážně uvědomila, že opouštím Nippon, zemi, která se mi stala milou a blízkou i štěstím i neštěstím, jež jsem v ní prožila. Uvědomila jsem si, že byly zničeny výsledky mnohaměsíční mojí práce – že všechno shořelo...*“[291] Loď stavěla ještě v Jokohamském přístavu, dvě švédské misionářky ji požádaly o provedení městem. Dostaly hygienické pásky na obličej proti zápachu z pod troskami pohřbených mrtvol. Jedné se udělalo brzy nevolno a odvedly ji na loď, policejní hlídky je stejně moc daleko nepustily. Když jedna z misionářek prohlásila, že zde muselo žít mnoho hříšných lidí, když je Bůh takto potrestal, ohradila se proti tomuto tvrzení. Ona zde přece znala mnoho dobrých lidí, zahynulo zde mnoho dětí, které jistě byly bez hříchu. „*Celé moje nitro se bouřilo proti takovému nazírání na tragickou katastrofu. Sváděti takové ukrutnosti na Boha, o němž se hlásá, že je nekonečné dobro, nekonečná láska? Viděla jsem v duchu drobné dětské mrtvolky, hloučky lidí na cestách, klečící a modlící se...Ne, jaký by to byl Bůh, který by chtěl umučiti statisíce lidí tak hroznou smrtí, který by chtěl takto ničiti díla lidských rukou...*“[292]

Cesta na lodi proběhla příjemně, až na čtyřdenní bouři, ta však už autorku nijak překvapit nemohla. Konečným přístavem byl Vancouver, čekala ji třídenní cesta vlakem přes Kanadu. Odtud putovala dále do Chicaga, kde zůstala několik dní. Brzo vyměnila nepěkný

[290]ELIÁŠOVÁ, Barbora Markéta. *Japonsko v dobách dobrých i zlých.* Praha, 1925, s. 174.
[291] ELIÁŠOVÁ, Barbora Markéta. *Japonsko v dobách dobrých i zlých.* Praha, 1925, s. 183.
[292] Tamtéž, s. 185.

pokoj v YWCE za ubytování v hotelu v české čtvrti. Jen malý hlouček krajanů vyslechl její přednášku o zemětřesení, více zájmu se nikde nedočkala. Odjela tedy zkusit štěstí do New Yorku. Cestou se její vlak srazil s nákladním, vyvázla naštěstí bez zranění, jen její víra v návrat do vlasti opět zakolísala.

V New Yorku pro ni v Národním domě v české čtvrti již nebylo místo, vyhledala tedy opět IWCU, tentokrát velmi útulnou. S přednáškami to bohužel dopadlo podobně jako v Chicagu, zde se však nekonala ani jedna. Opět ji to utvrdilo v jejím názoru na Ameriku, kde se lidé zajímají jen o veselé věci. *„Země obdivuhodných strojů, technických dokonalostí, ale vše je tam jenom strojem a jako stroj.(...) Slunce nemůže k vám do ulice pro ty koleje nad vaší hlavou a pro ty mrakodrapy. Kde není slunce, tam není poesie, tam není životního tepla...“*[293]

Na lodi do Evropy potkala hodně Slováků, kteří jeli domů na návštěvu či se vraceli natrvalo. Vydělali si sice hodně peněz, jejich život byl ale naplněn jen těžkou prací, nezajímali se o okolní dění ani o kulturu. Vyslechla mnoho příběhů o ztroskotalých životech v Americe, každému není dopřáno prožít „americký sen“.

Cesta končila v Brémách, *„A pak už jen ještě dva dny zemí, kde se počítalo na biliony a nic za ně nebylo možno koupiti – a jsme v Praze...“*[294]

Rok na jižní polokouli je její poslední cestopis z její čtvrté, předposlední, cesty po světě. Vydala se na ni 19. července 1925 a trvala celých třináct měsíců. Dostala na ni nemalé příspěvky od Ministerstva zahraničí a České akademie věd, což dokazuje, že jako cestovatelka byla známá a uznávaná, jistě díky jejím četným přednáškám a předchozím cestopisům. V předchozí podkapitole jsem uvedla, že tyto příspěvky byly zaměřeny na její studium ikebany a očekávala se od ní tedy i nějaká zpráva o zhodnocení těchto peněz. Z cestopisu se však dozvídáme, že odklon od cesty do Japonska byl dílem rychlého rozhodnutí až během cesty samotné, kdy jí přišlo škoda nevyužít zeměpisné blízkosti Austrálie a nepodívat se na tento nejmladší kontinent. Jak toto rozhodnutí poté odůvodnila institucím, jež jí poskytly příspěvky, a jestli vůbec tyto instituce vysvětlení požadovaly, nám bohužel již není známo.

Tato cesta se lišila od těch předchozích hlavně počtem navštívených zemí. Při předchozích cestách navštívila vždy jen přístavy, kterými proplouvala její loď a hlavním

[293] Tamtéž, s. 196.
[294] ELIÁŠOVÁ, Barbora Markéta. *Japonsko v dobách dobrých i zlých.* Praha, 1925, s. 197.

cílem bylo Japonsko, kde strávila nejvíce času a poté se vracela přes Spojené státy americké. Nyní se z cestovatelky, vracející se stále do své oblíbené země, stala cestovatelka objevující nové destinace. Tropické kraje ji vždy lákaly, i když vedra zde panující pro ni jako Středoevropanku musela být těžko snesitelná. Rozhodla se blíže poznat některé holandské kolonie v Holandské Indii[295] a poté ji, jak už jsem zmínila, zlákala Austrálie, kde pobyla delší dobu. Odtud se poté plavila přes Jižní Afriku do Anglie. Druhou polokouli tedy tentokrát nenavštívila. Na cesty vyrazila vybavena základy nových jazyků, holandštiny a malajštiny, které rozšířily její jazykovou vybavenost a bez nichž by se v navštívených krajích domlouvala jen obtížně.

Koncepce cestopisu je stejná jako u předchozích. Popisuje nové a povětšinou exotické kraje, seznamuje tedy čtenáře krátce i s historií, průmyslem a zemědělstvím, složením obyvatelstva navštívených zemí. Z perspektivy svých jedenapadesáti let si dovoluje trochu více vlastních soudů než dříve, přece jen už jako zcestovalá žena měla s čím srovnávat, měla za sebou nemálo zkušeností, dobrých i zlých. Ty se podepsaly také na citovém zabarvení některých popisů a častých narážek na nevyzpytatelnost osudu. Z některých poznámek cítíme jistý fatalismus, odevzdání se osudu, který si s lidmi často pohrává. Nejlepší je podle ní žít plnohodnotný život, snažit se být šťastný a spokojený tam, kde člověk žije. A právě na každodenní život lidí v různých koutech světa se zaměřuje její pozornost, zajímá ji jak bydlí a pracují, snaží se vypátrat původ charakterových a jiných odlišností různých národů. Hlavně v koloniích, ať už pod britskou či holandskou nadvládou, žilo několik národností pospolu, většinou ve vztahu vládce a poddaný a právě jejich vztahy byly pro ni zajímavým studijním materiálem. Stejně tak „bílá“ Austrálie, snažící se zbavit nejen původních domorodých obyvatel, ale také dozoru své „matky“ Velké Británie.

Z Prahy se tentokrát vydala Barbora Markéta Eliášová opačným směrem než obvykle. Její loď vyplouvala z Rotterdamu, mířila totiž do holandských kolonií. Tentokráte se plavila osobním parníkem, nikoli nákladní lodí jako obvykle, čekala ji tedy pohodlná plavba s nemnoha krátkými zastávkami v přístavech jako Tanger v Maroku a již známý Port Said či Colombo na ostrově Cejlon (Srí Lanka). Na lodi se plavili převážně Holanďané, vracející se z roční dovolené ve vlasti[296] a obyvatelé kolonií, hlavně míšenci, vracející se z návštěvy

[295] Holandská Indie se tehdy rozkládala na části Malajských ostrovů, například k ní patřily ostrovy Sumatra, Jáva Celebes, dvě třetiny Bornea, velká část Nové Guineie a mnoho menších ostrovů. Srov. ELIÁŠOVÁ, Barbora Markéta. *Rok na jižní polokouli.* Praha, 1928, s. 26.

[296] Holandští úředníci z kolonií měli po pěti letech služby nárok na roční dovolenou doma, poté je většinou

Holandska. Citelný byl odstup, který si drželi Holanďané od domorodců z kolonií i míšenců. Holandské ženy úředníků se nestýkaly se stejně postavenými míšenkami a přístup k posádce a sluhům na lodi byl zcela vyhraněn vztahem pán a sluha, poddaný. Přesto však bylo na lodi velmi příjemně, cestující dokonce dostávali během cesty drobné dárky jako pozornost.

Nepříjemnosti se vyskytly až při krátké zastávce v Singapuru a byly zapříčiněny celní prohlídkou britských úředníků. B. M. Eliášová zažila na svých cestách nespočet takových kontrol, obzvláště s britskými úředníky neměla dobré zkušenosti, rozhodně neoplývali gentlemanským chováním, naši zemi nejspíše brali jako součást Ruska a podle toho také působili problémy při udělování povolení k pobytu ve svých koloniích. *„Na anglickém konzulátu v Praze mne ujistili, že na průjezd kolem indických přístavů mně není potřeba anglického vísa. A zde mě ujišťovali, že mne bez visa vůbec nemusí pustiti dále, že mne mohou vrátit do Evropy. (...) A nemohu tvrdit, že by angličtí emigrační úředníci byli vždy „gentlemany“. Po této cestě, kdy jsem trávila mnoho času mezi Angličany, mám vůbec dojem, že pověstné kdysi anglické „gentlemanství“ je hodně v úpadku.“*[297]

To jednání s holandskými emigračními úředníky bylo příjemnější. Po příjezdu na Jávu s nimi sice musela, jako jediná zbývající cizinka na lodi, odjed na úřad do Batávie, kde jí vystavili legitimaci pro půlroční pobyt v Holandské Indii, poté ji však dopravili do hotelu úředním autem.

Z Holandské Indie pobyla nejdéle na Jávě a navštívila také ostrůvek Bali. V těchto koloniích žila směsice národů, mezi domorodci a Evropany také Číňani a Arabové. Ve středu Jávy byla ponechána domorodá knížectví, plnila však pouze roli reprezentační, kníže byl ve skutečnosti jen placeným úředníkem holandského guvernéra. Porobení domorodci se jen obtížně smiřovali se svojí druhořadou rolí, byli stále zasmušilí a podezřívaví k cizincům. Snad jen na venkově se setkala s dobrosrdečnými venkovany s milým úsměvem. Ani Evropané zde většinou nenalezli šťastné žití, podnebí zde bylo pro ně téměř nesnesitelné. Nebylo možné chodit pěšky po ulicích, jen naše cestovatelka byla výjimkou a vydávala se sama na procházky městem, aby pozorovala život, dámy trávily celé dny sezením na verandách hotelů či na zahradách domů. Děti byly posílány na výchovu do vlasti, což je rodičům značně odcizovalo a jejich domy plnilo prázdnotou a tichem. Ticho, bez vůní a úsměvů, bez života bylo v tomto tropickém ráji.

Nebylo možné ubytovat se zde v domorodém prostředí, na to byli domorodci příliš

čekalo nové umístění, opět na pět let.

[297] ELIÁŠOVÁ, Barbora Markéta. *Rok na jižní polokouli.* Praha, 1928, s. 24.

nevlídní a k cizincům nedůvěřiví, musela tedy bydlet v hotelu, kde žilo velké množství zde usedlých Evropanů, mohla zde tedy pozorovat jejich nepříliš šťastný život v tomto ráji zblízka. Viděla život svobodných pánů s jejich „baboe" – chůvou, která se jim starala o domácnost a toužila po dítěti s nimi, poněvadž míšenci měli možnost dostat se k úřednickým místům a byli bráni jako budoucnost kolonií. Nepříjemnou zkušeností pro ni zde byla ztráta zlatých hodinek, sluhové v takových hotelech byli „nenechaví".

Jako ve všech zemích, které navštívila, snažila se najít zde český konzulát a poptat se po krajanech. Většinou nemělo toto konání velkého ohlasu z druhé strany, konzulové byli často jen obchodníci, zajímající se o reprezentovanou zemi jen pramálo, zde však nalezla aspoň ochotného českého úředníka, který jí podal důležité informace k pobytu a podnikl s ní několik výletů. Odkázal ji také na českého hudebníka[298], žijícího v Batávii v čínské čtvrti a cvičícího místní orchestr. Díky němu poté poznala život čínských Malajců zde a byla přizvána k jejich slavnostem. Číňané byli vždy obchodním živlem v koloniích a ačkoliv v Číně mnohdy nebyli, milovali ji velice a jejich snem bylo prožít tam konec života.

Velmi se zajímala o starou kulturu na Jávě, jejíž základy byly buddhistické a hinduistické, nyní převládal na ostrově islám. Navštěvovala tedy muzeum v Batávii, zajímalo ji batikování, cenným byl kontakt s Het Java Institutem pro zachování staré javanské kultury, který jí poté umožnil návštěvu slavnosti u maharadžova dvora ve střední Jávě. Ve městě Surakarta tak byla jedním z devíti cizinců, jenž měli k těmto třídenním slavnostem přístup, poznala samotného knížete a mohla obdivovat staré javánské tance a divadlo. Podívala se také do hor, do Magelangu, kam ji pozvala indická přítelkyně z lodi, jenž zde byla učitelkou. Život zde také nebyl příliš pestrý. *„ Bývalo to krásné, ale zase tak příliš klidné. Všude ticho – ticho: Neslyšíte tu zpěvu, ani veselého smíchu... Dívaly jsme se na tu krásu kolem jako na cizokrajný film a povídaly si o Evropě: o radostných, vzrušujících dojmech, jež tam přinášejí změny ročních dob..."*[299]

Odtud se také vypravila na návštěvu Borobuduru, památníku staré buddhistické kultury, který na ni hluboce zapůsobil svojí zašlou slávou, monumentálností a klidem, zde se mohla naplno projevit její touha po objevování starých příběhů, skrytých v rozbořených zdech. *„Prožívám první velké vzrušení na této cestě. Je mi jako hladovému člověku, který se konečně dostal k vzácné hostině... Chodím kolkolem po dlouhých, dlouhých galeriích – sama – sama. – Současný svět zmizel mi z dohledu, je mi, jako bych žila mezi těmi, již pracovali na*

[298] Označuje tyto muže bohužel jen jako pana radu K a pana Š.
[299] ELIÁŠOVÁ, Barbora Markéta. *Rok na jižní polokouli.* Praha, 1928, s. 71.

tomto velkolepém díle...“[300]

Poslední zastávkou byl přístav Surabáya, kde žilo asi nejvíce cizinců a bylo zde tedy trochu veseleji, zrovna ale všechny trápilo velké sucho. Vyjela si odtud na výlet na ostrov Bali, kde se ještě udrželo buddhistické náboženství a bylo zde možno vidět tradiční život domorodců, cizinci se tu téměř nevyskytovali. Domorodci zde žili velmi chudě, čisté a vyzdobené byly jen chrámky u jejich obydlí a oni se strojili jen k chrámovým slavnostem. Dokonce se potkala s princeznou Patimou, jenž byla známá tím, že jako jedna z prvních se odmítla podvolit obřadu „sutý“ a zemřít se svým mrtvým manželem na hranici. Holanďané poté obřad zakázali, z ní se stala velmi dobrá obchodnice s domorodým uměním.

Po návratu z Bali už ji čekala loď do Austrálie, kontinentu, který tentokrát vyměnila za Japonsko. Tato země ji lákala svojí „mladostí“, byla zvědavá na zemi bývalých trestanců a zlatokopů. Nedělala si o ní však žádné iluze, místní situace nebyla lehká. Z Anglie byly importování dělníci, pro které zde však nebyla příhodná práce a k dobývání divočiny ve středu kontinentu se měl jen málokdo. Mladí lidé, nalákaní na nové možnosti, byli často rozčarováni tvrdým životem na stanicích-farmách, daleko od sousedů a veselého života ve městech, kdy až v daleké budoucnosti svítilo světlo naděje na lepší život. Mnoho lidí i rodin se vracelo zpátky do vlasti bez haléře a bez ideálů. Bílí domorodci, potomci prvních osadníků, byli již zcela jiní, než Britové z Evropy a příliš si s nimi nerozuměli, jejich cílem byla samostatnost. Tito lidé byli tvrdí, sport a tělesná zdatnost pro ně byla vším, na kulturu v této zemi zatím nebyl čas. Hlavním cílem bylo vybudovat soběstačnou „bílou“ Austrálii, po rychlém růstu však přišla stagnace a převládala nespokojenost, hlavně s vládou v Anglii.

„Bílá“ Austrálii znamenala Austrálii bez domorodců. Ti již pomalu vymírali, jako rezervace jim bylo poskytnuto pár ostrovů, na nichž se je misionáři pokoušeli převychovávat. B. M. Eliášová při své cestě do Austrálie měla možnost jeden z těchto ostrovů navštívit. Australské domorodce, dnes známé jako Aboriginies, popisuje jako divochy se základními pudy a potřebami, bez kultury a umění. Jejich životem byl lov a boj, nejvíce ceněnou byla statečnost a nejvíce obávaní duchové. Přesto však odsuzuje chování Angličanů k porobeným národům, při svých cestách po koloniích si již udělala úsudek a svojí typickou narážkou nám jej sděluje takto: „*...Angličané učí všechny podmaněné národy nejdříve zpívati své písně a obracejí je na svou víru. Ze statků duševních rozdávají ochotně: jinak je tomu jde-li o statky*

[300] Tamtéž, s. 73.

hmotné...“[301]

Na australském pobřeží navštívila nejprve krátce přístav Brisbane a poté pobyla delší dobu v Sydney. Byl zrovna předvánoční čas, lidé zde byli veselí a zdvořilí, město platilo za velmi bohaté i pro střední třídu a dělníky, odbory zde měly úspěch. Lidé si zde mohli užívat zábavu, za což zde platil hlavně sport, koňské dostihy a sázení, pobyt na pláži a tanec. Pokud film a divadlo, pak jen veselé kousky. Australané přišli naší cestovatelce jako děti, s jejich dobrými i špatnými vlastnostmi. *„Velké děti! Veselé a rozpustile, dobré nebo zlé, jak už děti bývají: ale většinou sobecké a povrchní, neboť k těmto vlastnostem inklinuje mládí.“*[302] Samo Sydney bylo také nazýváno městem „volných mravů“, barů zde bylo nespočet. Jako protiklad k tomu však sloužil až náboženský fanatismus, který zde bujel. Barbora Markéta Eliášová byla věřící, pravděpodobně katolička, ale nijak přehnaně. Na fanatismus se dívala velmi nelibě, neměla ráda, když sebou lidé nechávali manipulovat a věřili v nemožné. Církve vlastnící výstavní budovy a okázale ceremonující svoji moc ji odpuzovaly.

Město Melbourne bylo původně sídlem federálního parlamentu, než byl přestěhován do Camberry. Bylo zde více dbáno na kulturu, stála zde velká knihovna, muzea a mnoho škol. Poznala v něm několik australských žurnalistek i jiné přítelkyně. Nahlédla díky nim do každodenního života Australanů, který byl v zimě dosti chladný, protože domy byly stavěny pro léto. Strava se skládala převážně z masa, čemuž byl dáván za vinu vyšší výskyt rakoviny, zelenina byla drahá kvůli celkově drahé práci. Práce rukou byla velmi dobře placena, služka dostávala větší plat než vychovatelka. Problémy s ledvinami zase zapříčinilo požívání velkého množství silného čaje.

Největším nebezpečím pro místní obyvatelstvo byly požáry. To se dokázali poté všichni spojit a pomoci postiženým, ukázala se jejich dobrosrdečnost. B. M. Eliášová potkala při víkendovém pobytu u moře v domě IWCY dvě ženy z postižených oblastí a rozhodla se s nimi podívat do jejich domova. Lidé v bushi byli houževnatí, většina jich vyhořela již několikrát. I když žili daleko od sebe v domech v „houštinách“ pěstovali čilé sousedské vztahy a pomáhali si, snažili se přežít. *„Ano, možno si představiti: přímo v srdci přírody, která je někdy také nemilosrdná, krutá: ale přece jen zase vždy vlídně zahojí rány, které sama způsobila, a vždy zase znovu otevírá své veliké, štědré ruce...v takové zelené samotě s někým, kdo vás má rád, daleko od lidí, kteří tak rádi zraňují, tak rádi jen škodí...*“[303]

[301] ELIÁŠOVÁ, Barbora Markéta. *Rok na jižní polokouli.* Praha, 1928, s. 120.
[302] Tamtéž, s. 128.
[303] ELIÁŠOVÁ, Barbora Markéta. *Rok na jižní polokouli.* Praha, 1928, s. 156.

V Melbourne před odjezdem ještě absolvovala mnoho návštěv s přítelkyněmi, jako cizinka a host nesměla dát najevo únavu. Poznala australské ženy, velmi podobné svých tvrdým a soutěživým mužským protějškům, jež pomalu ale rázně rozvíjely feministické hnutí v hlavním spolku Housewife Association. Zaměřili se na záležitosti domácnosti, jako zlevnění určitých výrobků a využívání domácí produkce, cílem byla účast v parlamentu. Průměrná australská žena však prahla po stejných věcech jako ženy v Evropě, těšit se z mužské společnosti, vdát se a mít děti.

Na cestě z Austrálie se loď již zastavila jen v Adelaide. Na lodi nebylo mnoho pasažérů, jen pár životních ztroskotanců, vracejících se do vlasti, Australanů jedoucích do Evropy na dovolenou a Angličanů naopak z dovolené. Nevraživost mezi nimi byla znát, zvláště při soutěživosti těch prvních.

Poslední zastávkou při této cestě byla Jižní Afrika a města Durban a Kapské město. Pro místní domorodce měla B. M. Eliášová soucit a pochopení jako pro jiné, které cestou potkala. Bohatství, získané těžbou zlata a diamantů patřilo jen pánům Angličanům, domorodce si drželi jen jako levnou pracovní sílu, jako tažné zvíře. Zmiňuje také pohnutou historii této země, které vládli postupně Francouzi, Holanďané a Angličané, z čehož druzí se hodně zasadili o celkovou atmosféru v těchto krajích. Kapské město samotné ji okouzlilo svojí přírodní scenérií, potkala zde i milé lidi. Bydlela jako skoro vždy v IWCE a poskytla rozhovor do místního deníku, jehož redaktorka se velmi zajímala o Československou republiku i o osobu naší cestovatelky, s takovým zájmem se dotyčná prý často nesetkávala. Také československý konzulát zde ji příjemně překvapil, konzul byl velmi pohostinný a snažil se být v kontaktu s krajany, kterých tu však mnoho nebylo. Nakonec litovala krátkosti pobytu zde.

Čekala na ni již jen krátká zastávka na Kanárských ostrovech, které ji příliš nenadchly. Turistický ruch zde příliš nekypěl, i do kostela vybírali vstupné, což odmítla. Všude bylo možné nakoupit suvenýry, vyrobené z korálků z Jablonce, ty potkala na mnoha místech světa. Vždy ráda viděla něco českého, co rozšiřovalo povědomí o její vlasti. Ne vždy se však šířily dobré zprávy. Při této cestě měla dvakrát možnost dozvědět se něco o Československu ze zahraničního tisku a byly to bohužel jen nepříjemné zprávy o pouličních bouřích rozdmýchávaných komunisty[304], což v zahraničí nedělalo nejlepší dojem. Bylo jí líto, že se píše jen o takových nechvályhodných věcech, naše republika byla ve světě jen málo známá a

[304] V 1926 probíhalo bouřlivé jednání v parlamentu o pevných agrárních clech, při němž stáli proti sobě agrárníci a levice.

takovéto zprávy příliš její obraz nevylepšovaly. Mnoho cizinců řadilo naši republiku do Uherska či ještě dále na východ, neslo to sebou nepříjemnosti hlavně na celních úřadech, jak už bylo zmíněno. Také při přistání lodi v Anglii se projevila nepříjemnost britských pohraničních úředníků, velmi dlouho čekala na odbavení, zaplatila za ně nemalý peníz a ještě jí byl nařízen rychlý odjezd ze země. Vlakem se tedy dostala do Paříže a odtud už dále domů, do Prahy. Ve vlaku potkala mladého českého hocha, truhláře, který jel domů, aby nastoupil na vojnu. Jeho kultivované chování ji přesvědčilo o tom, že nejvíce inteligence mezi dělníky je v českých zemích.

Tyto cestopisy jsou jedny z mála ženských cestopisů či obecně knih o Japonsku, které byly vydány a reflektovaly pohled Středoevropanky - cestovatelky na odlišnou východní kulturu. Jsou cenné i svým časovým zařazením, kdy zachycují důležité období přerodu samotného Japonska a počátky ženské emancipace. Poslední cestopis podává informace o zemích, které před B. M. Eliášovou navštívilo opravdu jen málo Čechů, ať už „profesionálních" cestovatelů či nejrůznějších odborníků, většina však také zaznamenala své cesty v cestopisech či článcích a odborných knihách.[305]

Ženské autorky podobných cestopisů bychom hledali dlouho a marně, hlavně pro tyto exotické oblasti. Pouze pro oblast Japonska nalezneme několik knih, spíše však odborných, z pera Vlasty Hilské[306] a také vzpomínky z cest s manželem od Růženy Baumové–Fikejzové[307]. Zde se nám nabízí asi nelepší možnost srovnání, i časové určení je vcelku

[305] V Holandské Indii (na Jávě a Sumatře) působili například dva čeští lékaři, František Čurda (1844 -1886) a Pavel Durdík (1843-1903), z čehož druhý napsal o svém působení zde několik knih. Např. *Pět let na Sumatře* (1893), *U lidožroutů* (1897), *Manželství v tropech a u nás* (1902). Na Jávu a do Austrálie zamířili také badatelé-geografové Jiří Viktor Daneš (1880-1928) a Karel Domin (1882-1953) a z jejich cest vznikl obsáhlý cestopis *Dvojím rájem* (1. díl 1911, 2. díl 1912). Do Austrálie se již podívalo přece jen více Čechů. Vůbec první byl pravděpodobně dobrodruh Čeněk Paclt (1813-1887), dále například původem zahradník a obchodník s přírodninami Alois Topič (1852-1927), cestovatelé Josef Kořenský a Josef Ladislav Erben (1888-1958) a již zmínění Daneš s Dominem. Ode všech máme i písemné vzpomínky či články z jejich cest. Srov. ROZHOŇ, Vladimír. *Čeští cestovatelé a obraz zámoří v české společnosti.*Praha, 2005.

[306] Vlasta Hilská (1909-1968) – japanoložka, profesorka japonské filologie a dějin, v Japonsku pobývala třikrát v roce 1936, 1958 a 1966. Dílo: *Japonsko v minulosti a dnes* (1940), *Lidé a věci v Japonsku* (1941), *Dějiny a kultura japonského lidu* (1953).

[307] Růžena Baumová-Fikejzová – manželka cestovatele Jiřího Bauma (zoolog, cestovatel, fotograf). Absolvovala s ním nejprve cestu po Evropě v roce 1933 (Španělsko, Skandinávie, Pobaltí), poté i cestu kolem světa (Austrálie, Japonsko, USA). Cestovali speciálně pro cestování upraveným vozem Tatra 72. Poslední cestu podnikli v roce 1938 do Afriky, vraceli se již do z pola obsazeného Československa, za války se zapojili do odboje. Jiří Baum zemřel v koncentračním táboře ve Varšavě roku 1944. Jeho sbírky jsou uloženy v Archivu Národního muzea. Dílo: BAUM, Jiří. *Kolem zeměkoule*. Baumová-Fikejzlová, Růžena. Doslov. 1. vyd. Praha, 1956; FIKEJZOVÁ, Růžena. *Japonsko očima ženy*. 1. vyd. Praha, 1941; FIKEJZOVÁ, Růžena. *Austrálie očima žen.*, Praha, 1941.
[Cit. 27.5. 2008] URL: <http://www.baum.com.au/Dr_J_Baum/Dr_J_Baum_zoolog_a_cestovatel.html>

blízké, necelých deset let od poslední návštěvy Barbory Markéty Eliášové v Japonsku. Růžena Baumová-Fikejzová náleží do skupiny manželek cestovatelů, které následovaly své muže do dalekých krajin, roku 1935 podnikli cestu kolem světa, při které navštívili také Austrálii a Japonsko. Stejně jako její manžel si psala cestovní deníky a pomáhala mu poté se psaním cestopisů, ale jako jedna z mála o tom podává i samostatné svědectví ve svých knihách. Do předchozí kapitoly jsem ji nezařadila proto, že 30.léta již zcela nespadají do mnou vytyčeného časového rámce.

V knize *Japonsko očima ženy*[308] popisuje Růžena Baumová-Fikejzová nejprve cestu lodí z Austrálie přes Filipíny a Hongkong do Japonska. Popis cesty a života na lodi je velmi podobný popisům B. M. Eliášové, stejně jako ona se s manželem snažili v přístavech navštívit také domorodé čtvrti. V Japonsku je krajani seznámili s japonskou rodinou, která jim dovolila nahlédnout do svého domu a zúčastnit se některých japonských svátků. R. Baumová-Fikejzová se ve své knize zaměřila na popis japonských domů, jídel, slavností čanoju a ikebany, tedy na podobné věci, jako B. M. Eliášová při svém prvním pobytu v Japonsku. O svém manželovi se zmiňuje jen okrajově, například o tom, jak si oba zapisovali své zážitky do cestovních deníků, o cestách autem od vnitrozemí a o snaze naučit se aspoň pár užitečných slov japonsky. I po téměř deseti letech se ve vnitrozemí Japonska na cizince dívali s velkým zájmem a zvědavostí, hlavně děti, převážná většina lidí stále chodila oblékána v kimonech a moderní hotely bylo možné najít jen v turisticky zajímavých místech a velkých městech. Velkým a moderním městem se stala i nově postavená Jokohama, která tak pozbyla mnoho ze svých dřívějších krás. Kniha je tedy, kromě úvodních pasáží z cesty, více knihou o Japonsku než cestopisem. Autorka se snažila seznámit čtenáře s japonským životem a jeho zvláštnostmi, jak je při svém krátkém pobytu měla možnost poznat.

2. 2. Beletrie a překlady

V beletristickém díle Barbory Markéty Eliášové převažuje literatura pro mládež, dále sem ale můžeme zařadit její přepisy japonských pohádek a pověstí, spis o životě japonských žen, překlad japonského románu i jiných knih a její učebnice a cvičebnice pro studium angličtiny. Patří sem samozřejmě také její nejrůznější články, ať už do českých či japonských

[308] FIKEJZOVÁ, Růžena. *Japonsko očima ženy*. 1. vyd. Praha, 1941.

novin a časopisů. Pokoušela se také o básnickou tvorbu, avšak nikdy se, zřejmě ze sebekritických důvodů, nesnažila o její vydání.[309]

Časopisecké či novinové články souvisejí s jejím cestováním, nejplodnější období tedy spadá do 20. a začátku 30. let. V literatuře pro mládež našla B. M. Eliášová naplnění své spisovatelské dráhy zhruba od poloviny 30. let do počátku 40. let, kdy již necestovala do dalekých krajin a trávila poklidné stáří v Roztokách u Prahy a pracovala pro ministerstvo zahraničí jako překladatelka článků ze zahraničních novin. V poválečných letech vyšlo v novinách a časopisech jen pár starých i novějších reportáží a povídek z cest.[310] Jako autorka však nebyla zapomenuta, roku 1945 ji nakladatelství Hejda a Zbroj z Mladé Boleslavi žádalo o rukopis pro ilustrovanou sbírku knih pro mládež, hlavně autorek knih pro dívky byl ještě v té době nedostatek.[311] To již byla ve velmi obtížné životní situaci, těžký revmatismus ji obral o veškerou životní a tvůrčí sílu.

Ve svých článcích pro československé noviny a časopisy se pokoušela čtenářům zprostředkovat své zážitky z cest po různých kontinentech. Zaměřovala se hlavně na každodenní život obyvatel dalekých krajin, který mohl být pro čtenáře cizí a v něčem známý zároveň. Zajímaly ji osudy moderních, samostatných žen, jenž si jako ona sama musely vydělávat na živobytí a bojovat za svoji emancipaci. Přibližovala také staré tradice cizích národů. Publikovala ale mimo jiné i svá zamyšlení a postřehy ze současného světa, nadpisy *Závidíme!* a *Pomluva* hovoří za vše. Sama se musela nejednou s těmito českými vlastnostmi potýkat a zvláště závist ze srdce nenáviděla. Některé své články podepisovala pseudonymem Elma a publikovala například v Magazínu Praga, Hvězdě, Ženských listech, Venkovu či v prestižnějších Národních listech a Národní politice. Také v Japonsku se jí podařilo publikovat několik článků a interview, obsahujících informace o Československu pro japonské čtenáře, kteří měli o tuto novou malou zemi zájem.[312]

Barbora Markéta Eliášová se rozhodla seznámit české čtenáře nejen se současným Japonskem, ale také se starým Nipponem. A ten se nejlépe projeví v lidových pohádkách a pověstech. Ty nejlépe vypovídají o počátcích vlasti hrdinských samurajů a překrásných gejš.

[309] Malý příklad viz příloha č. 13.
[310] GLÜCKSELIG, Josef. Naši lidé a svět. In. *Víkend* 3, 1993, č. 45, s. 10.
[311] PNP, inv. č. 11, dopis od nakladatelství Hejda a Zbroj z 10. 2. 1945.
[312] KRAEMEROVÁ, Alice. Na vlnách osudu. in. *Nový Orient*, 1999, č. 6, s. 229.

Japonské pohádky přeložila, nepodařilo se však zjistit přes který cizí jazyk, a doplnila originálním japonským ilustračním materiálem. Vydala je poté vlastním nákladem v knihtiskárně Aloise Koníčka v roce 1924 a protože jejich úspěch nebyl zanedbatelný, došlo k jejich znovu vydání v roce 1943 v nakladatelství J. Rebce.

Převyprávěné japonské pověsti *Z vlasti samurajů. Zkazky z Nipponu starého a nového* vyšly v hezkém, v kůži vázaném vydání v nakladatelství Rudolfa Šimka v roce 1922. Příběhy jsou plné specifických japonských reálií a exotiky, hlavním motivem bývá život samurajů, na jejichž činy byli Japonci vždy velmi hrdí. Kdokoliv měl samurajské předky byl ctěn a synové i dcery rodu byli vychováváni podle přísných pravidel Bušida, etického kodexu, který mezi Japonci přetrval ještě dlouho do moderní doby.

Velmi obsahově bohatá a také krásně ilustrovaná dřevoryty slavných japonských autorů je kniha *Dcery Nipponu*, která byla vydána v nakladatelství Bedřicha Kočího roku 1925. Barbora Markéta Eliášová jedinečně zachytila během svých prvních dvou pobytů v Japonsku (před a po 1. světové válce) změny v životě japonských žen, jejich přerod z žen starého, tradičního Nipponu k ženám Nipponu nového, moderního.

Začátek knihy pojednává o tradiční úloze žen v rodině a zemi, kdy byla opěvována hlavně krása gejš, hrdinství samurajských manželek, poslušnost a obětavost každé japonské ženy a matky. *„Tyto ženy se často lopotily, dovedly býti i otrokyněmi i hrdinně nasazovati svoje životy, dovedly se obětovati úplně pro rodinu, pro domácí krb. Jako dcera obětovala se žena pro otce, jako manželka pro svého muže, jako matka pro svého syna. Celý její život nebyl vlastně ničím jiným, než neustálou obětí.“*[313]

V druhé části knihy o ženách nového Nipponu přibližuje cestu japonských žen za vzděláním, za samostatným povoláním a veřejnou činností. K první ženské univerzitě v Japonsku měla osobní vztah, neboť na ní měla možnost studovat ikebanu a měla zde mnoho přítelkyň, mohla tedy blíže popsat zrod a směřování tohoto ústavu. V oblasti ženských povolání se zaměřila na ty, ve kterých měly ženy největší zastoupení i u nás. Například tedy na učitelství, které zde nebylo nikdy podmíněno celibátem, a na lékařké povolání, na něž se polovina dívek připravovala ve Spojených státech. Mnoho žen, převážně tedy ještě neprovdaných mladých dívek, bylo zaměstnáno na poštách, v písárnách a také jako dělnice v textilních továrnách. Povolání služky bylo v Japonsku lépe ceněné než v Československu, její postavení v rodině a soužití s ní se nedalo téměř srovnávat. Zachytila ale také typická

[313] ELIÁŠOVÁ, Barbora Markéta. *Dcery Nipponu*. Praha, 1925, s. 16.

japonská povolání, jako například česařka, která s moderním Nipponem pomalu vymizela.

Autorka se zajímá také o rodinný život Japonců, od seznámení snoubenců s využitím dohazovače až po výchovu dětí. Výkon jakéhokoliv povolání nezabraňoval ženě se vdát a mít rodinu. To bylo hlavním cílem všech, i těch moderně vychovávaných dívek. V případě těhotenství měly v zaměstnání nárok jen na dovolenou v šestinedělí, poté se mohly opět vrátit do práce, nebo se nadále věnovat jen dětem a domácnosti. Takto volila převážná většina. Zaznamenává i vývoj rodinného práva, které jen zvolna začínalo myslet také na práva žen.

Veřejná činnost japonských žen byla ve 20. letech ještě v plenkách. B. M. Eliášová se osobně setkávala s absolventkami univerzit, či klubem YWCA, sledovala jejich sociální a mírové hnutí. O politickém životě v této době ještě nemohlo být řeči, až roku 1920 byl zrušen zákaz účasti žen v politických stranách. Dále ji zajímaly samozřejmě také japonské spisovatelky a žurnalistky. Nebylo jich v té době mnoho, aktivně se však podílely na ženské emancipaci. S několika žurnalistkami se setkala při poskytování rozhovorů o Československu a o ženském hnutí v něm.

Literatura pro mládež je spíše didaktického charakteru. B. M. Eliášová se snažila mladým předat svoji zkušenost chudého sirotka, jenž dokázal svojí pílí a odhodlaností dosáhnout svého snu, v jejím případě stát se učitelkou. A co víc, chudé děvče z Moravy se vydalo samo do dalekého světa, kde prokázalo samostatnost, poctivost a slušné jednání, se kterým je možné uplatnit se všude ve světě. Svoje cestovatelské zkušenosti, znalost dalekých krajů a cizích národů, využila v míře vrchovaté. Podobné, ne-li stejné, sny a možnosti mají přece všechny děti a mládež světa. To, co mají odlišné - tradice, výchovu a životní podmínky, je to, co mělo mladé české čtenáře nalákat a obohatit.

Nejlépe to lze ukázat na sbírce povídek pro mládež *Okénko do světa*.[314] Snad z každé země, kterou autorka navštívila tu najdeme povídku, která nám ilustruje život v těchto zemích, nechybí zde vždy nějaká pověst či pohádka, ale také čtenáři poskytne jisté ponaučení. Například japonský chlapec Mičio ze staré samurajské rodiny se pílí a láskou k učení dopracuje až ke studiu na vojenské akademii, která mu umožní stát se vlastně „novodobým samurajem“. Korejský chlapec Namsuk naopak udělá svému strýci, jenž mu umožnil studovat, největší radost, když se přidá na stranu odpůrců japonské nadvlády a zasvětí svůj život boji za svobodu své vlasti. Povídka z Austrálie zase připomíná, že děti by měli žít

[314] ELIÁŠOVÁ, Barbora Markéta. *Okénko do světa*. 2. vydání. Praha, 1935.

v sepětí s přírodou a zvířaty, měli by se radovat z krás přírody a být často veselí. Na Novém Zélandu zase původní obyvatelé nabádají své děti k zachovávání své lidové slovesnosti, která nedá zapomenout na statečné činy jejich původních bohů a ochránců. Každá z povídek se zaměřuje na ukázání současného života toho kterého národa, na určitých případech popisuje vlastně obecnou povahu obyvatel a jejich základní životní radosti a strasti, tak jak je B. M. Eliášová na svých cestách poznala. Japonci jsou podle ní učenliví, Korejci zarputilí a hrdí, Australané veselí a hraví, podobně jako původní Havajci volných mravů. V povídce z jižní Afriky, z britských kolonií, poukazuje na nespravedlnost rasových předsudků. Šikovná dívka z míšenské rodiny, na jejímž vzhledu není její původ znát, musí odejít z britské školy, když se veřejně přihlásí ke svému černošskému bratrovi. Musela by zapřít svůj původ, aby mohla vystudovat.

Ve většině románů, jejichž zápletky nám mohou dnes připadat poněkud naivní, se zaměřuje na emancipační témata, hlavně na vzdělávání dívek. Na boj se starými tradicemi a předsudky, které v mnoha východních zemích dlouho bránili obecnému vzdělávání žen. A cesta za vzděláním je pro B. M. Eliášovou téměř totožná s cestou za štěstím.

V knize *Sunea a Kétai*[315] přibližuje čtenářům nelehký život v Koreji, kam až japonská nadvláda přinesla mnohé kulturní a průmyslové vylepšení a novoty, které se jen pomalu uplatňují u chudých obyvatel v horských oblastech. Zde musí malá Sunae bojovat nejprve za své vzdělání, k čemuž jí dopomůže založení misijní školy v jejich vesnici a přijetí křesťanství jejím otcem, ale hlavně proti staré tradici, která velí posílat devítiletá děvčátka na výchovu do domu budoucího ženicha, kde si je budoucí tchýně vychovají k obrazu svému. Dívky jsou takto prodány, rodina za ně dostane určitý obnos, musí žít v cizí rodině a učit se práci v domácnosti i v řemesle. Dětství tímto končí, žádné vzdělání není možné, protože ženy jsou pro Korejce hloupé a nemohou se nic naučit. Sunae se svým bratrem Kétaiem se rozhodnou stát se také učiteli, aby mohli vzdělávat Korejce, učit je znát svoji vlast a využívat veškerý lidský potenciál, tedy i ženy, pro rozvoj země.

V románu o moderní japonské dívce *Hanako*[316] se autorka zaměřila na vylíčení přerodu starého Nipponu v moderní Japonsko na počátku 20. století.[317] Dcera japonského průmyslníka má povoleno studovat na vyšší dívčí škole, aby byla seznámena s cizími jazyky a moderními vědami, ale očekává se od ní poté klasický život poslušné japonské manželky

[315] ELIÁŠOVÁ, Barbora Markéta. *Sunea a Kétai.* 2. vydání. Praha, 1946.
[316] ELIÁŠOVÁ, Barbora Markéta. *Hanako.* Praha, 1944.
[317] Popis Japonska velmi ocenila i dobová recenze Jana Machoňe v Lidových novinách. Srov. PNP, inv. č. 24, recenze z Lidových novin roku 1944.

s mužem, kterého otec vybere, aby se stal pokračovatelem rodu a obchodu. Ona se však zamiluje do českého inženýra, odmítne se vdát a uteče z domova. Otec nakonec najde pro vybraného ženicha jinou manželku, Hanace povolí se vdát, ale jako neposlušnou dceru jí již nechce nikdy vidět. Až narození vnuka a blížící se odjezd dcery do Čech jej obměkčí.

Další romány jsou spíše příkladem konzumní literatury pro dívky, jen zasazené do exotického prostředí Japonska, Jávy, Číny či Indie. Vyskytují se v nich čeští inženýři, jenž nacházejí v dalekých krajích své životní družky nebo moderní dívky různých národů a tradic, které bojují za emancipaci, odkládají klasickou poslušnost rodičům ve střetu s životním štěstím. Například román *Letkyně Armila*[318] vypráví o přátelství české dívky, jejíž otec je pilot, s javánskou princeznou, která je v šestnácti letech první ženou-pilotkou na Jávě. Zde se ukazuje také zaujetí B. M. Eliášové pro moderní techniku jako letadla či zaoceánské lodě. Celkově vždy propagovala nové společenské i technické směry a myšlenkové proudy.

Cesta za štěstím není nikdy jednoduchá a přímá, vždy je potřeba bojovat a nevzdávat se, věřit ve vlastní schopnosti a jít za svým snem. S tím se musela na své životní pouti vyrovnat sama autorka a totéž povětšinou čekalo i na její hrdinky. V tomto je jeden z posledních románů *Huria hledá cestu do nebe*[319] příznačný. Huria, maorská dívka z Nového Zélandu teskní po své mrtvé mamince a rozhodne se ji najít. Tajně vypluje na loďce na oceán, kde by podle pověsti měla najít nebe, avšak brzo ztroskotá. Na moři ji nalezne kapitán japonské zaoceánské lodi, která ji vezme s sebou. Zde dívka poznává nejrůznější spolucestující z Austrálie, Indie, Číny, Bali a Japonska. Povídají si navzájem pověsti svých národů, Huria se začne učit číst a psát. Je velmi učenlivá, poslušná a uctivá, každý ji má rád. Kapitán se rozhodne vzít holčičku k sobě, má zaplnit místo po zemřelé dceři. Cestou k domovu je zastihne zemětřesení, po kterém je Huria v bezvědomí. Po probuzení holčička uvěří, že konečně doputovala do nebe a že kapitánova manželka je její ztracenou maminkou. Takové bylo Japonsko Barbory Markéty Eliášové – ztraceným domovem, který ve skutečnosti nikdy nepoznala.[320]

Barbora Markéta Eliášová zkoušela proniknout nejen do tvorby prozaické a poetické, ale i do dramatu. Již v roce 1909 sepsala veršovanou hru *Světlana*, kterou poté sehrály její žákyně na školní akademii 20. února téhož roku. Obsah díla je vcelku jednoduchý, pojednává

[318] ELIÁŠOVÁ, Barbora Markéta. *Letkyně Armila.* Praha, 1937.
[319] ELIÁŠOVÁ, Barbora Markéta. *Hura hledá cestu do nebe.* Praha, 1947.
[320] HEROLDOVÁ, Helena. Česká žena na cestě do Orientu. Životní příběh cestovatelky Barbory Markéty Eliášové. in. *Dějiny a současnost,* 2005, č. 12, s. 17.

o cestě knížecí dcery Světlany na vrh Laskavín, kde má osvobodit knížete Dobromila a pramen lásky. Tuto krátkou pohádkovou hru doporučila pro žákyně dívčích škol také Eliška Krásnohorská v Ženských listech, oceňuje pěknou, procítěnou mluvu a ušlechtilé, dívčí mysli přístupné ztvárnění.[321]

Hra *Zlomený květ* se inspiruje v japonském prostředí a obohacuje tak jinak sentimentální základ, podobný jako u románu *Hanako.* Toto drama o třech obrazech nalezneme pouze ve strojopise v její pozůstalosti, o jeho vydání a uvedení nemáme informace.[322]

Dále musíme zmínit také její činnost překladatelskou a odbornou. Překládala hlavně z angličtiny, tento jazyk jí byl nejbližší. Za všechno můžeme uvést knihy o jí blízkých tématech, knihu *Cesta ke štěstí a životnímu úspěchu* od Paula Nyssense a *Kouzlo ladné postavy* od Janet Lane o správném držení těla.[323] Přes cizí jazyk, pravděpodobně angličtinu, přeložila jako jedna z prvních v našich zemích japonský román. Byl to román Tokutomi Roky *Hototogisu* (Kukačka), který zapadal do jí blízkého okruhu sentimentální literární tvorby. Vyšel v letech 1898-1899, v anglickém překladu roku 1904 a nakladatelství Šimek vydalo překlad B. M. Eliášové roku 1922 pod názvem *Namikosan.* O jejích znalostech japonštiny není přesně nic známo, v pozůstalosti se dochovaly jen překlady japonských básní v česko – japonském znění, její autorství však není potvrzeno a o jejich vydání nemáme zprávy.[324] Pravděpodobně se uměla japonsky domluvit v každodenním styku, přece jen žila delší dobu přímo mezi Japonci, ale psaný jazyk příliš neovládala. [325]

V pozůstalosti jsou také k nalezení dva strojopisy psané anglicky pod pseudonymem Elma. Jeden se věnuje grafologii a druhý pod názvem *Knowthyself* obsahuje studii věnující se myšlení a je ilustrovaný kresbami hlav.[326] Dokazují nám, jak široký záběr měla Barbora Markéta Eliášová i v ne zcela literární oblasti.

Za zmínku stojí také anglické učebnice, které sestavila hlavně k využití na dívčích

[321] KRAEMEROVÁ, Alice. Na vlnách osudu. in. *Nový Orient*, 1999, č. 6, s. 227.
[322] AkNm, sign. 2/1, Haruko-Chrysantema-Zlomený květ, strojopis.
[323] AkNm, sign. 5/7, konvolut novinových výstřižků s různou tématikou.
[324] AkNm, sign. 3/1, překlady japonské poezie.
[325] KRAEMEROVÁ, Alice. Na vlnách osudu. in. *Nový Orient*, 1999, s. 231. Jen v jednom článku se uvádí, že japonštinu ovládala a přímo tedy přeložila román Hototgisu od Tokutomi Roky pod českým názvem Hanako. Tato informace je však obtížně prokazatelná, důvod je pravděpodobně v celkově jiném zaměření tohoto článku a autora samotného. Srov. ROSTINSKÝ, Joseph N. Diplomatická enkláva Čechů v Japonsku. In. *Estetika* 36, 1999, č. 1-3, s. 38. ISSN 0014-1297.
[326] AkNm, sign. 3/2-3, Elma: Graphology, Elma: Knowthyself.

školách, kde učila. Roku 1909 vydalo nakladatelství Bursík a Kohout její *Cvičebnici anglického jazyka pro školy* a roku 1919 následovala u Edvarda Leschingera *First Reading Book,* jako konverzační pomůcka k této cvičebnici. Zanedlouho byla vydána *Second Reading Book* s výběrem článků z anglických dějiny, filozofie a umění.[327]

[327] Muzeum Brněnska, Muzeum ve Šlapanicích, nezpracováno, First Reading Book.

3. Výpověď cestovního deníku

Nyní nastal čas věnovat se také poslední zahraniční cestě Barbory Markéty Eliášové, kterou podnikla v roce 1929. Jak už jsem zmínila dříve, nezpracovala již tuto cestu ve formě cestopisu, jako ty předchozí, informace o ní můžeme tedy získat pouze přímo z jejích cestovních deníků.[328] Tato cesta byla její nejkratší, trvala jen čtyři měsíce a převážnou část strávila v Japonsku, kde byla již po čtvrté. Bylo jí 55 let, což pravděpodobně ovlivnilo nejen délku cesty. Do zápisků se promítají její četné cestovní zkušenosti, má možnost srovnávat, i její povaha. Dává více prostoru svým názorům, hlavně je pro ni důležité to, jak se k ní lidé chovají. Stále ale zaznamenává i poznatky o životu na lodi, přírodních krásách navštívených zemí i něco z jejich historie a tradic, i když se těmto věcem věnovala i v minulých denících a cestopisech. Popisných pasáží je zde však již minimum. V těchto denících však nalezneme i to, co se v jejích cestopisech dříve objevovalo jen sporadicky, kritiku Japonska a Japonců, jejich srovnání s jinými národy, ze kterého nevycházejí nejlépe.

Nevíme, kdy přesně se B. M. Eliášová vydala na cestu, první zápis v deníku je datován 24. 2. 1929 a popisuje již cestu lodí po Středozemním moři a krátkou zastávku v Port Saidu. Dále japonská loď Kitano Maru stavěla až na Cejlonu v Colombu, dále v Singapuru, Hong kongu a Šanghaji, poté již v konečné stanici v Kyotě. Život na lodi měla autorka vždy ráda, opět si dělala zápisky o spolucestujících a zábavě na lodi. Tentokráte ji nejvíce zaujali mladí Siamané, jejich hudební produkce a láska, kterou projevovali své vlasti. Navštívit Siam ji velmi lákalo: „*Šla bych do Siamu, kdybych měla peníze*!“ [329] A to více, než samotné Japonsko, výrazy touhy po Japonsku bychom hledaly marně. „*Bylo by to lepší než do Japanu – nějak mě přechází chuť na Japonsko, znám je již dosti dobře - škoda těch peněz.“* [330] Tyto pocity v ní vyvolalo hlavně chování Japonců na lodi. Čekala od nich více účasti a projevů přátelství, dokonce zde poznala jednoho profesora, který navštívil Čechy, oni se však bavili jen mezi s sebou. Ani ji nezvali s sebou při vyjížďkách v přístavech, kde loď kotvila, musela tedy chodit sama. A co ji nejvíce pohoršilo, bavili se s prostitutkou, která cestovala III. třídou a vodili ji na palubu II. třídy. Tyto okolnosti tedy pomalu začaly měnit její názory na Japonce. „*Jsem sama mezi Japonci a nevidím, že by mě tu měli nějak rádi. Jim aby stále jen lichotil,*

[328] K této cestě se vztahují dva deníky, jeden od 24. 2. – 22. 5. 1929, AkNm, sign.3/17, I. deník 1929, druhý od 23. 5. – 25. 6. 1929, AkNm, sign. 3/18, II. deník 1929.
[329] AkNm, sign.3/17, I. deník 1929.
[330] Tamtéž.

stále něco japonského chválil, ale sami se nijak o přízeň cizinců neucházejí. Jsou nejraději jen mezi sebou – jak vidět, i já jim tu překážím. Je to pro mne dobrá škola, začnu o nich aspoň jinou notou.“[331] I Číňané vycházejí ze srovnání s Japonci lépe, zdáli se jí, tedy jen ti civilizovaní, upřímnější než Japonci. Oceňoval u nich také jejich podnikavost, byli pro ni takovými „Židy Orientu“, kteří se usadí tam, kde je možnost obchodování. Při zastávce v Šanghaji se ukázaly i kontrasty Orientu, rozdíly mezi bohatstvím a chudobou, mezi obchodními čtvrtěmi a přístavními doky. Největší chudobu pro ni představovaly žebrající děti. *„Jak čínské děti umějí žebrat! Je to neodbytnost přímo brutální, příliš drsnou tvorů tak mladých a smutně dojímajících.*“[332]

26. března již loď zastavila v japonském přístavu a cestovatelka hned pokračovala vlakem do Kyota. Již tehdy byly japonské vlaky pověstné svojí přesností: *„na minutu každý přijede a odjede.*“[333] V Kyotě měla v plánu navštívit trůní sídlo, kde se v minulém roce pořádaly okázalé korunovační slavnosti, a na které se přijížděl podívat snad každý Japonec. *„A nyní se proudy lidí po měsíce chodí na to dívat – vodí sem školní mládež z celé země: tak se vlastně lid vychovává k monarchismu. To má zabránit „nebezpečným myšlenkám“ – jak zde říkají socialismu, stále více se k životu hlásícímu.*“[334]

Z Kyota se vydala jen na krátkou návštěvu Osaky, nejhezčí byl pro ni poslední den v Kyotě, kdy navštívila ústav gejš, kde shlédla tradiční slavnost čanoju a staré tance, dostala v rámci vstupného skvělý čaj i album na památku.

Od začátku dubna poté trávila až do konce května čas v Tokiu. Jen jednou se vydala na výlet do Jokohamy, jinak se pohybovala jen v těsném okolí Tokia na návštěvách u přátel nebo na procházkách za sakurami, které v tomto období kvetly. Nejprve bydlela v Imaširokamu, hotýlku, ve kterém bydlela už při svém prvním a třetím pobytu zde. Měla tedy opět možnost pozorovat změny v Japonsku přímo na každodením životě svých ubytovatelů. Jedna z dcer se například stala typickou „foreign girl“ se zájmem jen o vše evropské, zbytek rodiny však zůstal typicky japonský. I Tokio samo se změnilo spíše jen z vnějšku, kdy po zemětřesení a požáru z roku 1923 bylo znovu vybudováno spíše podle amerického vzoru, uvnitř domovů však převládal stále starý Nippon. Ke konci pobytu se přestěhovala jinam, pravděpodobně do levnějšího hotelu, který byl hned vedle domu její

[331] AkNm, sign.3/17, I. deník 1929.
[332] Tamtéž.
[333] Tamtéž.
[334] Tamtéž.

přítelkyně. Stěhování pro ni nebylo lehké, ale i poté navštěvovala rodinu v Imaširokamu, vztahy tedy zůstaly dobré.

Její dny v Tokiu probíhaly podobným způsobem. Často ráno psala články a fejetony, zvláště když pršelo, které poté posílala do Čech. Korespondovala takto například s Pražským illustrovaným zpravodajem, se Šťastným domovem, Novou Prahou a Národní politikou, a to už během cesty do Japonska. Také japonské noviny o ni měly zájem, několikrát dávala rozhovory a fotografovali ji. Odpoledne se většinou setkávala s přáteli. Hodně času trávila například s rodinou doktora Yanakawy a s doktorem Hondou, které znala již z dřívějších pobytů. Zvláštní je, že v deníků není žádná zmínka o přítelkyních z ženské univerzity, se kterými byla v kontaktu při minulých pobytech. Po přestěhování trávila hodně času s přítelkyní, která bydlela vedle jejího nového hotelu. Přátelé ji často zvali na večeře nebo na výlety do okolí, nejraději však byla, když ji vzali na divadelní představení nebo koncerty. Měla velmi ráda tradiční japonské divadlo, hudbu a tance, byla však otevřená i novým směrům, zvláště v hudbě. Měla radost z možnosti shlédnout představení s jedním z nejslavnějších tradičních japonských herců, stejně jako z koncertu jendoho z prvních japonských symfonických orchestrů. Sama ráda navštěvovala muzea a výstavy ikebany či jiných tradičních umění, navštěvovala také kursy ikebany a ke konci pobytu i bonseki, což bylo vytvážení jakýchsi malých zahrádek. Ráda se účastnila slavností čanoju, ať už veřejných, které se prováděly ve velkých zahradách s více čajovými pavilony pro širokou veřejnost, nebo těch soukromých, při kterých přece jen lépe vynikl původní smysl této slavnosti.

K večerním zvykům patřily návštěvy přítelkyně v sousedství, se kterou poté trávily čas v lázni. Večerní lázně si B. M. Eliášová při svých pobytech v Japonsku velmi oblíbila, byly dobré nejen pro očistu těla, ale také představovaly příjemné místo pro přátelský rozhovor.

Téměř každodenním zvykem byly procházky na poštu, kam nosila své články a korespondenci přátelům. Často si v deníku postěžovala, že jí naopak nikdo nepíše a cítila se kvůli tomu osaměla. Pravidelná byla jen korespondence s přítelem Josefem, který mimo jiné zařizoval předávání článků Pražskému ill. zpravodaji a staral se také o její dům v Roztokách. Posílal ji někdy také časopisy s jejími články, byla velmi zklamaná, když právě v Pražském ill. zpravodaji otiskli její článek až na poslední straně. „*...lístek od Josefa a 4 čísla Zpravodaje. Ale místo radosti zklamání. Jak mně umístili tento první článek z páté cesty světem! Až na nejposlednější místo!*“[335] Příště poslala svůj fejeton raději do Nové Prahy.

[335] AkNm, sign.3/17, I. deník 1929.

Poštovné tvořilo větší část jejích výdajů, které byly jen skromné. I když se z jiných pramenů dozvídáme, že dostala na cestu příspěvek 30 tisíc Kč od ministra zahraničních věcí Edvarda Beneše[336], na stránkách deníku se svěřuje s tím, jak musí šetřit, například jíst jen dvakrát denně, a zapisuje si každý větší výdaj. Neočekávané výdaje například znamenalo vypadnutí dvou plomb, kvůli čemuž musela třikrát navštívit zubaře.

Také se o ni zajímala policie, což při minulých pobytech nikdy nezmiňovala. Tentokráte však byla na pohovoru pravděpodobně víckrát, i když v deníku je pouze jeden záznam. *„Zase obvyklé otázky a mimo to: s kým se stýkám; i to věděl, že jsem byla včera v Yokohamě! Řekla jsem mu, že jsem nepřišla rozházet Japonsko, aby mě dali pokoj – „Nemusíte se bát“ těšil mne. „Nebojím se“ řekla jsem mu; „ale ať se tady policie nebojí mne – já jim nic neudělám.“*[337]

Nepříjemně na ni působily také časté otřesy země, vždy ji vylekaly a připoměly hrozné zážitky z předchozího pobytu.

Pomalu se dostáváme k tomu, co se jako červená niť vine jejími cestovními deníky z posledního pobytu v Japonsku, a to je kritika Japonců. Nejde příliš o kritiku Japonska jako takového, ale jeho obyvatel, jejich charakterů, často typizovaných, jejich zvyků a projevů. Často jde o věci, které jí při prvním pobytu připadaly krásné a dobré a nyní ji spíše obtěžují, ale také o změny v chování Japonců, které měla za následek celková změna ve společnosti. Začala to vnímat citlivěji již na lodi, jak jsem zmínila dříve, a při samotném pobytu v Japonsku se to příliš nezměnilo. Už ji nebavilo jejich stále uklánění a vyžadované lichocení, to, že chtěli slyšet jen hezké věci o Japonsku a o cizí země se většinou nezajímali. Již v cestopise *V Japonsku v dobách dobrých i zlých* si postěžoval na jejich oddalování věcí, na to, že jim velmi dlouho trvá než něco zařídí, a opět se s tím setkala při hledání kursů bonseki, které jí pomohli najít až před odjezdem. Tato japonská vlastnost měla pravděpodovně původ v celkovém nepřikládání významu času, což se projevovalo například i při návštěvách. *„Úžasně unavující jsou ty dlouhé návštěvy zde! Amino san odběhne a zůstane kdesi celou hodinu. To tak dělají všude: nechají návštěvu samu a přece člověka nenechají odejít – Čas zde nemá ceny – A život také ne.“*[338] Přijdou jí zarážející i jiné kontrasty Orientu, pochopení lidí pro krásu květů a zároveň jejich neohleduplnost k sobě navzájem, i jejich pojetí morálky.

[336] AkNm, sign. 1/12, stručný životopis psaný B. M. Eliášovou.
[337] AkNm, sign.3/17, I. deník 1929.
[338] Tamtéž.

„(..) Jinak jsou jako stádo, vrážejí jeden do druhého, šlapou na nohy – ale pro ty květy mají tolik porozumění – kontrasty Orientu. V Osace zavírají taneční síně, jako prý nemorální a celé čtvrti gejš a Yošivar - to je „morální“. “[339] Stejně tak jí přišly pokrytecké oblíbené chrámové slavnosti. „*Chrámek, kolem kterého se to točí je to poslední – někdo se tam ani nepodívá a jde rovnou do uličky atrakcí, kde je plno světel a plno barevných cárů i namalovaných lidí, od křiku už ochraptilých – je to úžasně nechutné.*“[340]

Nejvíce si však všímala změn, které se s Japonci udály od jejího prvního pobytu. Lidé se stali neochotnými pomáhat, pokud potřebovala něco najít ve městě, marně se snažila najít pomoc. Lidé se spíše odvraceli, ty tam byly časy, kdy člověka sami dovedli na potřebné místo. Studenti, kteří takto pomáhali lidem se stali těmi nejhrubějšími lidmi v Japonsku, i jejich úcta ke starším se pomalu vytrácela. Lidskou neochotu poznala například při cestě vlakem do Yokohamy. „*Vozy nacpány – mladí hoši seděli na sedátkách a staré dámy nad nimi vysely na držátkách – jedna s obvázanou hlavou, zřejmě nemocna - a nikdo se nehnul, aby ji pustil sednout. (..) A pustí-li někdo, pak je to děvče nebo žena.*“[341]

Výtky však mohly často pramenit z její celkově větší citlivosti na chování okolí k její osobě. Cítila se dotčena, poku se o ni nikdo nestaral, několikrát si například v deníku stěžuje, když ji nepřijde navštívit přítelkyně a japonští přátelé jí nepíší, myslí opět na stěhování do Imaširokamu pokud se o ni v hotelu nestarají tak, jak by si představovala.

Nakonec však při odjezdu z Tokia poznala podle množství lidí, kteří se s ní přišli rozloučit, jak ji zde měli rádi. A jako při minulých návštěvách při odjezdu doufala, že se opět někdy vrátí, i když při příjezdu myslela, že je to již naposledy.

Zpáteční cesta do vlasti vedla přes Koreu a Mandžusko, Sibiř a Moskvu až do Berlína a odtud již do Prahy. Z Japonska do Korei cestovala lodí, poté již pouze vlakem. Cesta trvala téměř měšíc, zařizovala ji v japonské Tourist Burea a nejprve musela na konsulátech zemí, kterými měla projíždět (Čína, Rusko, Polsko), zařídit víza a jiné nezbytnosti.

V Korei navštívila města Soul, Mukden a Harbin, hlavně pobyt v Mukdenu, kde bydlela u známého doktora Ogawy, se jí líbil a byla by jej ráda prodloužila. Korejci celkově se jí líbili jako klidní, statní a vzpřímení lidé, srovnávala je se stále ohnutými Japonci, u kterých člověk neví, co si myslí. Sdílela s Korejci jejich nechuť k Japoncům, jejich

[339] AkNm, sign.3/17, I. deník 1929..
[340] Tamtéž.
[341] Tamtéž.

porobitelům, přišli jí bližší Evropanům než Japoncům a Číňanům. Byli k ní převážně ochotní, i když jinak byli k cizincům neteční.

I když cestovala s japonskou společností Tourist Bureau, její spolucestující i průvodce společnosti se o ni nezajímali. Pokud cestou měnili vlak, dostalo se na ni vždy až jako na poslední, stejně tak musela čekat i v případě celních prohlídek. *„Japan Turist Bureau zde má 3 lidi: ale všichni se obírají 4 japonskými pasažéry. Dvakrát je žádám o pomoc – marně. Tak si sama obstarávám vše.“*[342] Vlakový personál byl neochotný, nosiči se ji snažili okrást na spropitném. *„A lidé ve vlaku i zřízenci se jenom smáli – Mám dojem, že zde každý člověk lupičem – Číňan, Rus, Japonec. Ten nosič byl Rus.“*[343] Japonští spolucestující se s ní bavili jen když něco potřebovali, například při projíždění Ruskem potřebovali tlumočit. Poznala nevýhody osamělého cestování. *„Je to přece jen těžké, je-li člověk sám. Lidé místo aby byli o to jemnější a laskavější, jsou naopak hrubší.“*[344] Ani Čech, pravděpodobně to byl jistý pan Hora, kterého znala, se k ní nehlásil a dělal, že ji nepoznal. *„Ale takoví jsou Češi v zahraničí. Když má více peněz v kapse, tak se stydí za toho, kdo je nemá. Jede I. třídou a já druhou.“*[345]

Více se jí zalíbila cesta přes Rusko. V dálce bylo vidět zasněžené vrcholky hor, malé dřevěné vesničky s kostelíky a široké pastviny kolem, také cesta kolem Bajkalského jezera byla plná hezkých vyhlídek. Rusové, pro ni vždy „bolševici“, se jí zdáli lepší než Asiaté. *„Až posud mám doejm, že bolševici jsou čestní a příjemní lidé – mnohem lépe se mezi nimi žije než mezi Asiaty.(..) Japonci jsou hravé kočky: buď se lísají nebo škrábou. Číňani jsou jako vytesáni z kamene.“*[346] Lidé v Rusku jí přišli veselejší a muži šarmantnější. Až během cesty lépe poznala také chudobu vesnic kolem tratě a při nákupech potravin ,při stavění vlaku poznala nejen jejich ochotu, ale také vypočítavost, když ji jedna žena nechtěla vrátit peníze. Také cestování ruským vlakem nebylo nejpohodlnější, byla v něm zima, jídlo bylo drahé a jednou jí z něho bylo dokonce špatně. Raději tedy kupovla potraviny ve stanicích jako ostatní, mohla aspoň prohodit pár slov s prodavači, ve vlaku si neměla s kým promluvit. Při přestupu v Omsku dostala dokonce vlastní kupé, což ji potěšilo. *„Jsou ke mně velmi šarmantní, ti bolševici.“*[347]

Rázem se však její mínění změnilo, když se k ní dvakrát během cesty pokusili dát muže. *„Debatuji s nimi: že prý to jinak nejde, když nepřijde žena, že dají muže. Do*

[342] AkNm, sign. 3/18, II. deník 1929.
[343] Tamtéž.
[344] Tamtéž.
[345] Tamtéž.
[346] Tamtéž.
[347] Tamtéž.

uzavřeného oddělení cizího muže k cizí ženě! To je tedy přece jen bolševické Rusko. V celém světě jinak by to nebylo možné!"[348] Nepříjemnosti pokračují při zastávce v Moskvě, kdy ji zavřeli ve vagónu a neměla možnost si prohlédnout město. V kupé se sešla s Rusem, který jí přišel jako gentleman, pochybovala, že byl bolševik, a Polkou, která nebyla příliš vstřícná. *„Včera vypadala jako zosobněný kyselý okurek. Polka! Jak Slované se mezi sebou nemají rádi! Vůbec je málo lásky mezi lidmi dnes. (..) Svět hrubne – jen materialistické zájmy nabývají vrchu – o zjemnělost duševní není dbáno."* [349] Cestu přes Rusko dovršily ještě nepříjemné celní prohlídky na ruských i polských hranicích, kde si člověk musel nechat „prohrabat" zavazadla a ještě za to zaplatit.

Poslední úsek cesty z Polska do Berlína jí byl opět znepříjemněn a to Angličankami se dvěma dětmi v jejím kupé. *„Jak tam budu spát, to nevím. A na mne se dívají jako na vetřelce. (..) Ale co ty dvě děcka dělají! To je křiku až uši zaléhají. (..) Mám opravdu smůlu na této cestě. Ani v jednom vlaku to nebylo bez trampot. (..) Zde, když bych si mohla trochu odpočinout po té špinavé Rusi, tak zase ta anglická cikáňata tu vřeští."*[350] Nakonec tedy jedinou pozitivní zkušeností z cesty vlakem z Korei do Berlína byla celní prohlídka na německých hranicích, kdy nechtěli ani otevřít žádný její kufr.

Poslední zápis v deníku ze dne 25. 6. 1929 končí nastoupením cesty v „pěkném, *čistém a pohodlném vlaku ku Praze."*[351]

Při rozboru cestovního deníku se nám tedy B. M. Eliášová ukazuje i poněkud v jiném světle, jako nedůtklivá dáma, choulostivá na jednání okolí k její osobě. Musíme však brát v potaz, že okolnosti, které jí třeba při první cestě, kdy byla mladá a plná očekávání, nepřipadaly důležité, ji v 55 letech mohly obtěžovat a činit cestování nepohodlným. Také je pravdou, že po této zkušenosti se již na cesty nevydala, a možná právě celkově negativní dojmy z této cesty byly důvodem, proč ji již literárně nezpracovala.

[348] Tamtéž.
[349] AkNm, sign. 3/18, II. deník 1929..
[350] Tamtéž.
[351] Tamtéž.

Závěr

Na počátku mého bádání bylo hlavním cílem seznámit se více s osobou naší první samostatné cestovatelky Barbory Markéty Eliášové a rozšířit i dále povědomí o ní. Zároveň mě zajímal fenomén ženského cestování obecně. Pro období středověku a raného novověku jsem pátrala hlavně po důvodech, které přiměly ženy vydat se na cestu za hranice své země. Pro 19. století, kdy cestování žen již nebylo tolik nezvyklé, vyvstávaly spíše otázky po způsobu cestování, doprovodu, destinacích a samotných příčinách cest. Postupně se můj zájem o tyto dvě oblasti zcela vyrovnal. Zatímco otázky, které se vynořovaly při bádání v pozůstalosti Barbory Markéty Eliášové se mi podařilo až na pár výjimek objasnit, stále nové a nové otázky a podněty mě napadaly při pročítání literatury k tématu ženského cestování.

Oblast ženského cestování sama o sobě zatím nebyla komplexně pojata, pokusila jsem se tedy svojí prací přispět k tomuto tématu spíše v obecné rovině, která by dávala základ pro bádání dalších historiček a historiků. Vycházela jsem převážně z literatury, odkrývání pramenů nechávám na nich. Pro období středověku a raného novověku to nebude zcela snadné, pramenná základna není pro dějiny žen příliš rozsáhlá. Pro oblast náboženských poutí jsou zde k dispozici povětšinou jen kroniky, ale mohou být nápomocná i jiná literární i například výtvarná díla. Ranný novověk a jeho cestovní deníky jsou spíše doménou mužů a žena je více než kdy jindy uzavřena do soukromého prostoru. Nabízí se však hledání prvních případů vlivu osvícenských myšlenek v českých zemích, které by se projevily i ve větším důrazu na ženské vzdělání. Právě s tímto jevem se totiž pojí i počátky vzdělávacích zahraničních cest mladých šlechtičen, které touto cestou ukončily své vzdělávání a vstupovaly do společenského prostoru evropské aristokracie. Od prvních příkladů na konci 18. století (např. Pavlína z Arenbegu) se tento jev postupně rozvíjel až do poloviny 19. století, kdy se stal jevem obecným, zvláště pro přední aristokratické rody (hlavně Schwarzenbergové).

Od poloviny století vstupují do popředí cestovatelky z měšťanských rodin. Pro šlechtičny pravděpodobně již cestování nebylo ničím novým a zajímavým, nebylo tedy tolik potřeba zapisovat si cestovní zážitky, opak však platil pro měšťanské dcery a ženy. Spolu s rostoucím českým uvědoměním tak rostla i touha podívat se do ciziny a vymezit se vůči ní, proto se také v denících často objevuje srovnávání cizího prostředí s tím českým a obecně rakouským.

Na konci 19. století se stále častěji objevují na cestách ženy bez doprovodu rodiny či

manžela, pro které je cestování koníčkem, který má obohatit jejich obzory a přispět celkově k jejich emancipaci, sebevzdělávání a upevnění vlastního sebevědomí. Právě z této části mé práce, ve které jsem se zaměřila na cestovatelky ze středních vrstev, ať už jde o umělkyně a literátky, manželky cestovatelů, učitelky apod., vyvstává mnoho zajímavých jmen. O řadě z nich již vyšly i monografické studie a veřejnost je s nimi obeznámena, i když jejich cestovní aktivity ustupují před těmi uměleckými do pozadí.[352] Zůstávají zde však jména jako Klementina Kalašová, Růžena Holubová, Anna Řeháková, Dora Hanušová či Josefa Humpál-Zemanová, jejichž životní osudy by si zasloužily více pozornosti.

Většina žen, které jsem ve své práci jmenovala, po sobě zanechala vzpomínky na tyto cesty ve formě deníků, cestopisných článků či přímo cestopisů. Z nich můžeme nejlépe rekonstruovat cestovní každodennost a dozvíme se i něco o povaze a zájmech pisatelky. Zvláště články z časopisu Ženské listy (z Ženského světa jich bylo přece jen méně) se ukázaly být zajímavým pramenem, odhalujícím životní rozhled i literární vlohy jejich pisatelek. Celkově jsou ženské časopisy zatím opomíjeným pramenem, informace v nich skryté by mohly ještě více obohatit bádání o ženské otázce na přelomu 19. a 20. století.

Pro každodennost na cestách je určující vývoj dopravních prostředků, se kterými přímo souvisí rychlost a dostupnost cestování. Prvním krokem bylo zřízení poštovních rychlíků, které upřednostnily osobní přepravu, pro ženy, pro které nebyla dostavníková doprava stále to pravé, byl určující až vývoj železnice. S ní přišla rychlost a zlevnění dopravy, na počátku se však o větším pohodlí ještě mluvit nedalo. Ve vlaku byla žena muži rovnocennou partnerkou, dostatek místa umožňoval udržení osobního prostoru, na konci 19. století se již tak úzkostlivě nehledělo na dodržení všech pravidel mravnosti. Stejně tak zvyšující se hygienické standardy zpříjemňovaly ženám chvíle i na cestách. S příchodem železnice odpadalo nepříjemné nocování v zájezdních hostincích, spíše se využívalo ubytování v městských hotelech nebo v soukromí. Celkově se zlepšovala infrastruktura služeb pro cestovatele, díky čemuž můžeme mezi nimi stále častěji vidět i ženy. Však také vycestovat do ciziny už nebylo v době Rakouska-Uherska nijak obtížné, vydávání cestovního pasu nebylo téměř ničím omezováno. Zajímavé bylo pro mě zjištění, že za 1. republiky již nebyla taková svoboda pohybu. Ženám tedy téměř nic nebránilo odhodit své předsudky vůči drahotě nebo nebezpečnosti cestování a vydat se za poznáním. Nejčastějším cílem byly samozřejmě evropské destinace, jen málo žen se nebálo dobrovolně vydat na cestu mimo tento kontinent.

[352] Např. Zdenka Braunerová, Anna Lauermannová-Mikshhová, Marie Červinková-Riegrová.

Barbora Markéta Eliášová byla na počátku 20. století jedna z prvních moderních pracujících a vzdělaných žen a nebála se své vlohy zúročit i za oceánem. Vybrala si zemi pro tehdejší dobu velmi neobvyklou. Nakonec se ale její výběr ukázal jako velmi dobrý, protože v Japonsku našla to, co jí v Čechách vždy chybělo. Spoustu milých přátel a rodinné zázemí, lidi, žijící v souladu s přírodou a s úctou k lidem. Tato dobrá zkušenost ji ponoukala k dalším cestám, na nichž vždy potkala dobré lidi a zhlédla nové překrásné kraje. Ráda se o tyto zážitky podělila i s ostatními, její přednášková činnost byla velmi rozsáhlá a zahrnovala také propagaci Československa v zahraničí.

Hlavně v kontrastu s jejím dětstvím a kořeny, které ji předurčovaly spíše k celoživotní práci na poli či v továrně, vyniká její houževnatost a píle, neoblomné směřování k vytyčenému snu a nezaleknutí se případných překážek. Tyto její vlastnosti jí také pomáhaly v druhé, cestovatelské, etapě života, kdy musela, ne již nejmladší, přestát různá úskalí i nebezpečí cestování. V jejím případě cestování do jisté míry osamělého, zpestřeného jen potkáváním nových přátel ze všech koutů světa. *„Právě ve chvílích osamocenosti vybavují se mi v mysli různé scény zajímavé i krásné, jak procházely před mými zraky kdesi v jiných končinách světa. Vybavují se mi vzpomínky na lidi milé a dobré, s kterými jsem v dalekých krajích uzavřela přátelství.(..) Takové vzpomínky mne zahřívají a činní můj život bohatým.“*[353]

O jejím soukromém životě, mimo cestování, máme jen pomálo informací. Část svého života zasvětila literární tvorbě pro mládež, ve které zúročila právě své životní zkušenosti. Hlavně mladým dívkám vštěpovala důležitost poznání vlastního já, možnosti emancipace a sledování vlastních životních snů.

Stáří bylo pro Barboru Markétu Eliášovou velmi bolestnou etapou života. Zdravotní potíže a finanční tíseň ji nutily k psaní prosebných dopisů přátelům s žádostmi o pomoc, finanční i jinou, což jistě pro osobu zakládající si vždy na své samostatnosti muselo být ponižující.[354] Snad pro ni byly v těchto chvílích útěchou vzpomínky, které jí mohly závidět mnohé současnice i ženy dnešní.

[353] Srov. AkNm, sign. 2/9, životopis Na vlnách osudu, s. 191.
[354] Viz příloha č. 15.

My diploma paper about Barbora Markéta Eliášová and women's traveling in 19th and early 20th century is divided into two parts. The first one focuses to the phenomenon of women's traveling and its development from the medieval ages to the twenties of 20th century. When talking about traveling – I mean journeys done by women from Bohemia outside the Austro-Hungarian Monarchy.

Traveling women in the Medieval Ages are mentioned only in the foreign studies, where the main aims were religious pilgrim journeys to the very far pilgrimage places like the Holy Land, Rome and Santiago de Compostela. Women took part in with fifty percent there. We do not have so much information for the Early Ages. There is only one source – itinerary – that I found, which describes a woman to be a traveling partner of the aristocrat on the diplomatic and breakthrough journey to the Netherlands.

Only 19th century brought us a start of women's traveling in Bohemia. Under the influence of enlightenment, there were young noblewomen traveling abroad more and more Another reasons for traveling could have been times spent in spas and husband accompaniment during his diplomatic journeys. From the second half of 19th century, we can find some notes about travelers between women from burgess class. There could be women artists as well, searching for an inspiration abroad, but they usually wanted to enforce their talent too. That time women are already not afraid to start travel alone, in most cases followed by lady-companion. The most frequent travelers that time were teachers (emancipated) going for their holiday trips to strengthen their knowledge. Those women were mostly writing their articles to that-times newspapers and magazines to share their experiences. I used those articles as sources for my work too.

The second part is dedicated to the first Czech independent traveler Barbora Markéta Eliášová. I've tried to describe her fruitful and interesting life. As an orphan and poor village child, she made her dream come true and she became a teacher. After that she decided to concentrate to go and search for the luck far away in Japan. She found a second home there and she came back really very glad. Those journeys to Japan were prolonged with thirteen-moths traveling trip via Java, Bali, Australia and South Africa. Upon the experiences she had, she also wrote several travel books. I am introducing the travel books from her fourth journey to Japan, as well as the overview of her literary work, newspapers articles, magazine articles and belles letters for youth that she worked on after her active traveling years until she died.

Seznam pramenů a použité literatury

Prameny

Archív knihovny Náprstkova muzea, pozůstalost Barbory Markéty Eliášové.
Literární archív Památníku národního písemnictví, fond Barbora Markéta Eliášová.

Muzeum Brněnska, Muzeum ve Šlapanicích, fond Barbora Markéta Eliášová, nezpracováno.

Moravský zemský archiv, fond E67, matriky farnosti Šlapanice, č. Mikrofilmu 1849, 1871-1887 – Narození.

Státní okresní archív Brno – venkov, fond N-83 Místní národní výbor Jiříkovice, inv.č. 26a, kronika 1958-1984.

Vydané prameny

ELIÁŠOVÁ, Barbora Markéta. *Rok života mezi Japonci a kolem zeměkoule.* Praha, 1915.
TÁŽ. *Namikosan.* Praha, 1922.
TÁŽ. *Z vlasti samurajů. Zkazky Nipponu starého i nového.* Praha, 1922.
TÁŽ. *Japonské pohádky.* Praha, 1924.
TÁŽ. *Japonsko v dobách dobrých i zlých.* Praha, 1925.
TÁŽ. *Rok na jižní polokouli.* Praha, 1928.
TÁŽ. *Pod Karlem Perglerem. Rok života na československém velvyslanectví v Japonsku.* Praha, 1929.
TÁŽ. *Dcery Nipponu.* Praha, 1935.
TÁŽ. *Okénko do světa.* 2. vydání. Praha, 1935.
TÁŽ. *Letkyně Armila.* Praha, 1937.
TÁŽ. *Na křídlech mládí.* Praha, 1937.
TÁŽ. *Hanako. Román moderní japonské dívky.* Praha, 1944.
TÁŽ. *Sunea a Kétai.* 2. vydání. Praha, 1946.
TÁŽ. *Hura hledá cestu do nebe.* Praha, 1947.
FIKEJZOVÁ, Růžena. *Japonsko očima ženy*. 1. vyd. Praha, 1941.

HLOUCHA, Joe. *Vzpomínky na Japonsko.* Praha, 1908.
HOFFMEISTER, Adolf et al. *Šťastnou cestu.* Praha, 1927.
PANÝREK, D. Ženy a cestování. In. *Zlatá kniha české ženy.* Praha, 1909.

PERTOLDOVÁ, Anna. *S pokraje Indii: hrst vzpomínek z Bombaje a s cest do vnitrozemí*, Praha, 1926.

ŘEHÁKOVÁ, Anna. *Na Sicilii*. Louny,1912.

Edice

KUBEŠ, Jiří (ed.). *Kryštof Václav z Nostic: Deník z cesty do Nizozemí v roce 1705*. Praha, 2004. ISBN 80-9323-822-5

KUHN, Annette (ed.). *Die Chronik der Frauen*. Wien,1993.

LENDEROVÁ, Milena – PLŠKOVÁ, Jarmila. (ed.) *Gabriela ze Schwarzenberga: Krátká cesta životem a Evropou.* Praha, 2006. ISBN 80-86197-63-8

ŠÁMAL, Martin (ed.). *Cestovní deník Zdenky Braunerové (1883).* Roztoky u Prahy, 2003.

Literatura

Barbora Markéta Eliášová. Jiříkovice, 2003. ISBN: 80-239-2469-9.

BLÁHOVÁ, Marie. Možnosti formy cestování ve středověkých Čechách a jejich odraz v soudobé historiografii. in: *Cesty a cestování v životě společnosti. Sborník příspěvků z konference konané 6.-8. září 1994 v Ústí nad Labem*. Ústí nad Labem, 1997, str. 43 – 44. ISBN: 80-7044-136-4

BOROVIČKA, Michael. Češka v zemi vycházejícího slunce. In. *Lidé a země* 53, 2004, č. 2, s. 96-97. ISSN: 0024-2896

DARKEVIČ, Vladislav Petrovič. *Argonauti středověku.* Praha, 1984.

ENGLOVÁ, Jana. Proměny cestování na počátku 19. století ve světle zpráv cestovatelů ze Saska do Čech, in: *Cesty a cestování v životě společnosti. Sborník příspěvků z konference konané 6.-8. září 1994 v Ústí nad Labem*. Ústí nad Labem ,1997, s. 359 – 364. ISBN: 80-7044-136-4

GLÜCKSELIG, Josef. Naši lidé a svět. In. *Víkend* 3, 1993, č. 45, s. 10. ISSN: 1210-1230

GUTH-JARKOVSKÝ, Jiří. *Turistika: turistický katechismus.* Praha, 2003. ISBN: 80-86223-99-X

HLAVAČKA, Milan. *Cestování v éře dostavníku*. Praha, 1996. ISBN: 80-7203-015-9

HOJDA, Zdeněk. "Kavalírské cesty" v 17. století a zájem české šlechty o Itálii. In: *Itálie, Čechy a střední Evropa*: referáty z konference katedry dějin umění a estetiky FF UK. Praha, 1986, s. 216-239.

HONS, Josef. *Velká cesta. Čtení o dráze olomoucko-pražské.* 2. vydání. Praha, 2007. ISBN:

978-80-204-1597-4.

HORSKÁ, Dagmar. *Barbora Markéta Eliášová: Život a dílo české spisovatelky.* Diplomová práce Ústavu etnologie UK. Praha, 2000.

FORMÁNKOVÁ, Pavlína**.** Sny se mohou i plnit, in. *Koktejl* 15, 2006, č. 1, s. 93-97. ISSN 1210-4353.

HEROLDOVÁ, Helena. Česká žena na cestě do Orientu. Životní příběh cestovatelky Barbory Markéty Eliášové. in. *Dějiny a současnost,* 2005, č. 12, s. 14-17. ISSN: 0418-5129

JANÁČEK, Josef. *Ženy české renesance.* 3. vydání. Praha, 1996. ISBN: 80-85946-25-4

JANKA, Otto. *Příběhy českých cestovatelů zapomenutých i nezapomenutých.* Třebíč, 2001, s. 190-192. ISBN: 80-7268-122-2

KOTALOVÁ, Jitka. *Reflexe jinakosti? Šlechtičny na cestách v první polovině 19. století.* Diplomová práce Filozofické fakulty Jihočeské Univerzity, České Budějovice, 2007.

KRAEMEROVÁ, Alice. Na vlnách osudu. in. *Nový Orient*, 1999, č. 6, s. 227-233. ISSN: 0029-5302

KUNSKÝ, Josef. *Čeští cestovatelé, I. Díl*. Praha, 1961.

KVASNICA, Jaroslav Monte. Česká samurajka z Jiříkovic. in. *Dobrodruh* 6, 2002, č. 1, s. 4.

LENDEROVÁ, Milena. *Zdenka Braunerová.* Praha, 2000. ISBN: 80-204-0868-1

TÁŽ. *„A ptáš se, knížko má…“: Ženské deníky 19. století.* Praha, 2008. (v tisku)

LENDEROVÁ, Milena, JIRÁNEK Tomáš, DOUŠOVÁ Hana. *Dějiny každodennosti "dlouhého" 19. století.I. díl: Dějiny hmotné kultury*. Pardubice 2001. ISBN: 80-7194-414-9.

LENDEROVÁ, Milena a kol. *Eva nejen v ráji: Žena v Čechách od středověku do 19. století.* Praha, 2002. ISBN: 80-246-0375-6

LVOVÁ, Sína. Za spisovatelkou B. M. Eliášovou. in. *Lidé a země,* 1958. č. 1, s. 15-21. ISSN: 0024-2896

MARTÍNEK, Jiří – MARTÍNEK, Miloslav. *Kdo byl kdo. Naši cestovatelé a geografové.* Praha, 1998. ISBN: 80-85983-50-8

MERTLOVÁ, Helena. Pětkrát kolem světa. In: *Večerní Praha.* 10. 5. 1956, Praha.

NEUDORFLOVÁ, Marie. *České ženy v 19. století: Úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci.* Praha, 1999. ISBN: 80-902622-2-8

OHLER, Norbert. *Náboženské poutě ve středověku a novověku.* Praha 2002. ISBN: 80-7021-

510-0

TÝŽ.*Cestování ve středověku.* Praha, 2003. ISBN: 80-86022-90-0

PÁNEK, Jaroslav. *Čeští cestovatelé v renesanční Evropě*, ČČH 88, 1990. ISSN: 0862-6111.

POTMĚŠILOVÁ, Magdalena. *Spisovatelka, učitelka, turistka Anna Řeháková a její doba*. Diplomová práce Ústavu etnologie UK, Praha, 2003.

ROSTINSKÝ, Joseph N. Diplomatická enkláva Čechů v Japonsku. In. *Estetika* 36, 1999, č. 1-3, s.36-39. ISSN 0014-1297

ROZHOŇ, Vladimír. *Čeští cestovatelé a obraz zámoří v české společnosti*.Praha, 2005. ISBN 80-84493-18-0

RYCHLÍK, Jan. *Cestování do ciziny v habsburské monarchii a v Československu: Pasová, vízová a vystěhovalecká politika 1848-1989.* Praha, 2007. ISBN: 978-80-7285-081-5.

SAK, Robert. Salon dvou století. Anna Lauermannová-Mikschová a její hosté. Praha, 2003. ISBN: 80-7185-525-1

ŠÁŠÍNKOVÁ, Marcela. Po stopách Barbory Markéty Eliášové. In: *Odraz. Měsíčník Roztok a Žalova*.č. 7, 2006, s. 23.

Internet

HEROLDOVÁ, Hana. *Narativní metody v díle Barbory Markéty Eliášové, cestovatelky po Japonsku a jihovýchodní Asii ve dvacátých letech 20. století.*

URL: <http://gender.ff.cuni.cz/anotace_heroldova.htm> [Cit. 2007-05-15]

SCHUTTE WATT, Helga. *Woman's progress: Sofie La Roche's Travelogues 1787-1788.* URL:<http://www.questia.com/googleScholar.qst;jsessionid=LLwhJP4TLZxXFrlynk4hn2QQQJFzhbXQyGzTVhJ9bLv1177FgjBw!-1087522356?docId=97940362> [Cit.2008-04-20]

TODOROVOVÁ, Jiřina. *Enrique Stanko Vráz.* 20.2. 2006.

URL: <http://www.rozhlas.cz/leonardo/svet/_zprava/223451> [Cit. 2008-06-01]

TURČÍKOVÁ, Jana. *Galerie ženských osobností – Růžena Holubová.* 1. 5. 2006.

URL: < http://www.rozhlas.cz/brno/poradykat/_zprava/242652> [Cit.2008-06-01]

Univerzita Waseda [Cit. 2008-04-01]

URL: < http://cs.wikipedia.org/wiki/Univerzita_Waseda.>

[Cit. 2008-04-01] URL: < http://www.waseda.jp/eng/about/history.html>

Václav Emanuel Mourek [Cit. 2008-03-19]

URL: <http://cs.wikipedia.org/wiki/V%C3%A1clav_Emanuel_Mourek>

Margery Kempe [Cit. 2008-04-06] URL: <http://www.luminarium.org/medlit/margery.htm>

Marie Egyptská [Cit. 2008-04-06]URL: <http://catholica.cz/?id=917>

[Cit. 2008-04-06] URL: <http://www.libri.cz/databaze/jmena/den.php?m=4&d=2>

Jiří a Růžena Baumovi [Cit. 2008-05-27]

URL:<http://www.baum.com.au/Dr_J_Baum/Dr_J_Baum_zoolog_a_cestovatel.html>

Klementina Kalašová [Cit. 2008-05-31]

URL:<http://radnice.roudnicenl.cz/vismo/dokumenty2.asp?id_org=14164&id=17554&p1=9614>

Periodika

Ženské listy 1873-1902

Ženský svět 1897-1909

Seznam příloh

1. **Domovský list Barbory Markéty Eliášové z roku 1942.**
   Archív knihovny Náprstkova muzea, sign. 1/1.
2. **Stránky z cestovních deníků B. M. Eliášové.**
   Obr. A: Cestovní deník z roku 1913. AkNm, sign. 3/4.
   Obr. B: Cestovní deník z roku 1929. AkNm, sign. 3/17.
3. **Portréty B. M. Eliášové.**
   Obr. A: Fotografie z roku 1920. Muzeum Brněnska, Muzeum ve Šlapanicích, fond Barbora Markéta Eliášová, nezprac.
   Obr. B: Fotografie z Austrálie z roku 1926. Muzeum Brněnska, Muzeum ve Šlapanicích, fond Barbora Markéta Eliášová, nezprac.
4. **Fotografie B. M. Eliášové v japonských šatech z roku 1913.**
   Muzeum Brněnska, Muzeum ve Šlapanicích, fond Barbora Markéta Eliášová, nezprac.
5. **Soupis pozůstalosti B. M. Eliášové uložené v Muzeu ve Šlapanicích.**
6. **Obr. A: Pas B. M. Eliášové z roku 1906.**
   AkNm, sign. 1/4a.
   Obr. B: Pas B. M. Eliášové z roku 1923.
   AkNm, sign. 1/4b.
7. **Vysvědčení B. M. Eliášové z univerzitní zkoušky z německého jazyka z roku 1906.**
   AkNm, sign. 1/2.
8. **Fotografie přítele B. M. Eliášové, nedat.**
   AkNm, sign. 1/13-1.
9. **Stránka z dopisu od přítele z roku 1899.**
   AkNm, sign. 1/13-1.
10. **Pozvánka na přednášku B. M. Eliášové z roku 1914.**
    Muzeum Brněnska, Muzeum ve Šlapanicích, fond Barbora Markéta Eliášová, nezprac.
11. **Redakční průkaz Pražského illustrovaného zpravodaje, nedat.**
    AkNm, sign. 1/5.
12. **Fotografie B. M. Eliášové s Evženií Plíhalovou, nedat.**
    Muzeum Brněnska, Muzeum ve Šlapanicích, fond Barbora Markéta Eliášová, nezprac.
13. **Báseň *Quo vadis, Japonsko?* od B. M. Eliášové z roku 1945.**
    AkNm, sign. 1/24-9.
14. **Dopis B. M. Eliášové přátelům, nedat.**
    AkNm, sign. 1/19-1.

Protektorat Böhmen und Mähren.
Protektorát Čechy a Morava.

Land: Morava
Země:

Zahl: 638/42.
Číslo:

Bezirk: Brno-venkov
Okres:

Heimatschein • Domovský list

womit von der Gemeinde
jímž obec

bestätigt wird, daß
potvrzuje, že

Vor- u. Zuname:
Jméno a příjmení: Eliášová Barbora

Beruf:
Povolání: učitelka v.v.

Tag, Monat u. Jahr der Geburt:
Den, měsíc a rok narození: 2.listopadu 1874

Geburtsort:
Místo narození: Jiříkovice, okres Brno-venkov

Stand (ledig oder verheiratet):
Stav (svobodný-á, ženatý, vdaná): svobodná

in dieser Gemeinde das Heimatrecht besitzt,
welches er - sie durch*)
má v této obci právo domovské,
jehož nabyl-a*)

zrozením po matce Apolonie Eliášová erworben hat.
dcery Václava Eliáše z čís. 26. Jiříkovice

V Jiříkovicích, den 27. června 1942.

Für die Gemeinde: Jménem obce:

Gemeinderat — radní

Gemeindevorsteher — starosta

Barbora Eliášová

Eigenhändige Unterschrift des Eigentümers des Heimatscheines.
Vlastnoruční podpis majitele domovského listu.

*) Erwerbungsgründe: 1. Geburt (nach dem V[illegible] — nach der Mutter). 2. [illegible]

*) Důvody nabývací: 1. Zrození ([illegible] — matce). 2. [illegible]

Z. C. 1201 Alle Rechte vorbehalten. Nachdruck verboten. — Verlag der Landeszentrale der mährischen Gemeinden, Städte und Bezirke in Brünn. Veškerá práva vyhrazena. Patisk zakázán. — Nákladem Ústředí moravských obcí, měst a okresů v Brně

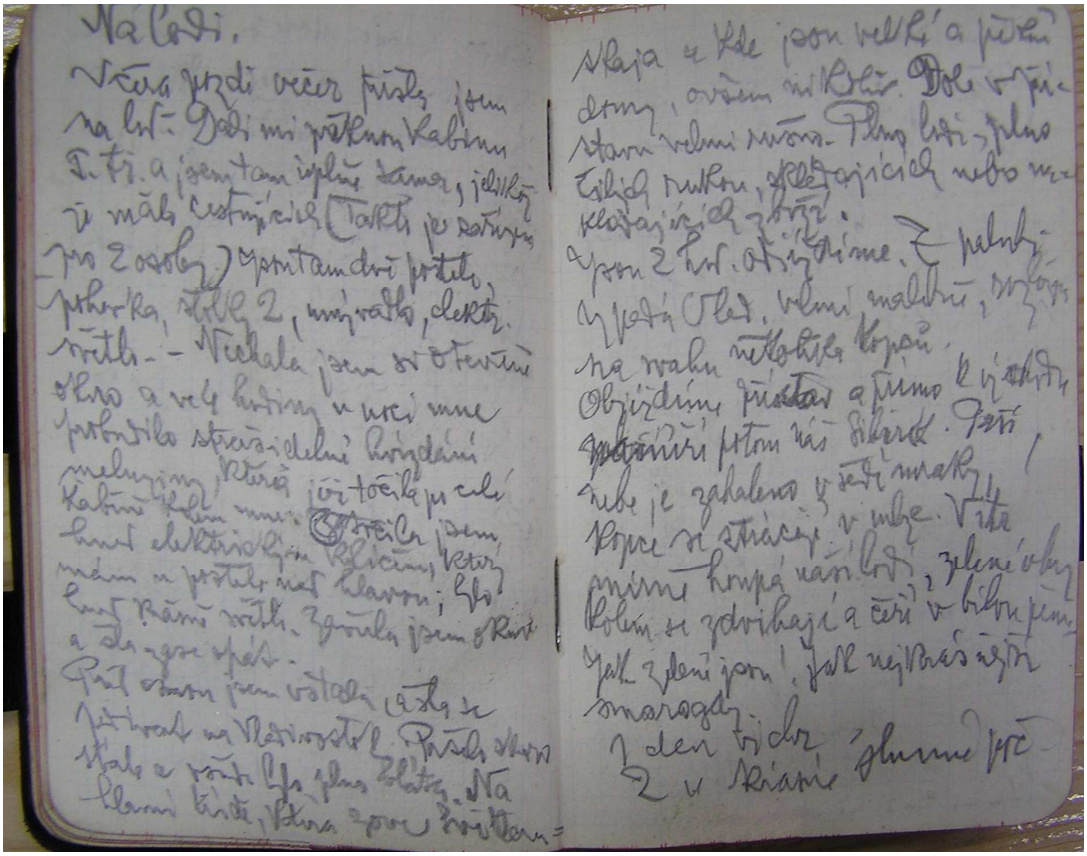

Obr: A

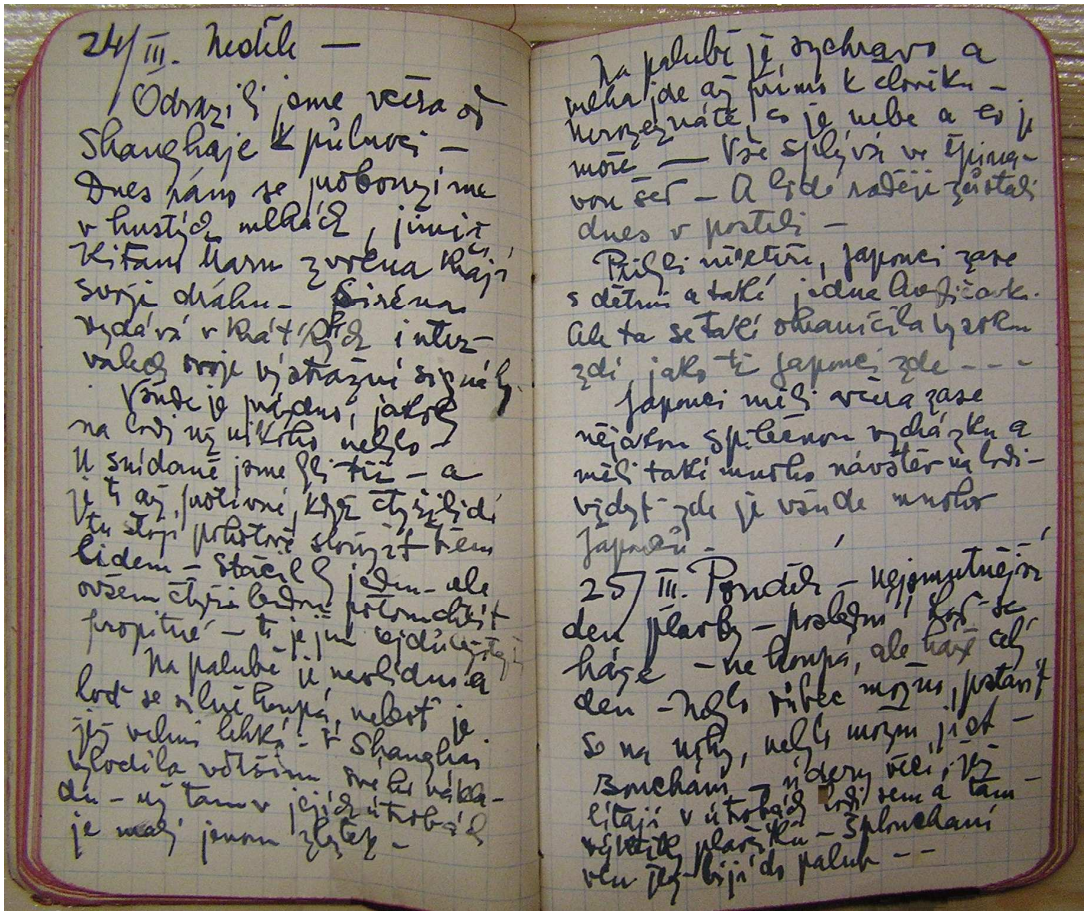

Obr. B

Obr. A

Obr. B

Tokio, 1913.

Pozůstalost uložená v Muzeu ve Šlapanicích

Osobní:
Japonské přání k Vánocům, anglicky, od dr. Ogawy z Korei.
Pohlednice z New Yorku – The Hudson Terminal Buildings – frist school of brain force in the U.S. – anglicko-český pozdrav od L. Vojáčkové-Wetche. 1913.

Vydané prameny:
Kniha *Japonské pohádky* od B. M. Eliášové, Rebcovo nakladatelství v Praze, 1943. Ilustrace Jiří Wowk.
Kniha *Rok na jižní polokouli*, 1928.
Kniha *First Reading Book*, Praha, 1919, tisk Edvarda Leschingra.
Kniha o ženské univerzitě v Tokiu- *Japan Women's University. Its Past, Present and Future*, Tokio, 1912.
Info knížečka o lodi Fušimi Maru.
Výtisk *The Japan Times Weekly*, Tokio, 19.1. 1939
Výtisk *Japan in Pictures*, měsíčník, Vánoční číslo, , 15. 12. 1935.
Výtisk *The Far East*, Tokio, 25. 6. 1921 – anglický časopis
Výtisk časopisu *The Overseas Travel Magazine JAPAN* –Leden 1929, vydáno 1. 12. 1928 v San Francisku
Stránka z japonských novin.
Skladba My Love is Dead – slova Theophile Gautier, hudba Louise Clarke, z Austrálie, dostala přímo od skladatele.
Skladba Hlas Lásky od F. J. Khodla, slova od B. M. Eliášové.
Short Guide to The Borobudur
Turistická mapa centrální Jávy, vydaná v Batavii 1925.
Letáky z přednášek – Rok života mezi Japonci (1914), Zemětřesení v Japonsku (1924), Podruhé v Japonsku a kolem světa (1922)

Fotografie:
Fotografie B.M. Eliášové – 1913, 1920 a nedat.
Fotografie B. M. Eliášové s japonskými přáteli, Tokio, nedat.
Fotografie B. M. Eliášové s japonskými přítelkyněmi, profesorkami z Wasedy, nedat.
Fotka z r. 1919, při návštěvě japon. plukovníka Hirajamy v Praze, B. M. Eliášová s krojovanými dívkami.
Fotografie a pohlednice z Japonska.
Fotografie z Bali.
Fotografie a pohlednice z Austrálie.
Fotografie v deskách – Pangeran Adipati Mangkoenagaran VII. - malajský kníže.

Předměty:
Japonsky vějíř
Zarámovaný diplom z kursu ikebany

Prameny související s Evženií Plíhalovou:
Zarámovaný článek E. Plíhalové Z Čech až na konec světa k 80tým narozeninám B. M. Eliášové
Fotografie B. M. Eliášové s Evženií Plíhalovou
Dopis od E. Plíhalové p. Kociánovi ze Šlapanic. muzea – 14. 7. 1958.

BEI DER RÜCKREISE VISIREN SIE
DIESEN PASS IN DER POLIZEI
— 3 —
Derselbe reiset
in den europäischen Staaten
nach
2
KRONEN
Dieser Pass ist giltig:
Drei Jahre
Prag, am 7 Juli 1906 Czechs.
Im Namen Sr. Excellenz des k. k. Statthalters:
der k. k. Hofrat und Polizei-Direktor:
K. K. POLIZEI-DIREKTION IN PRAG.

Obr. A

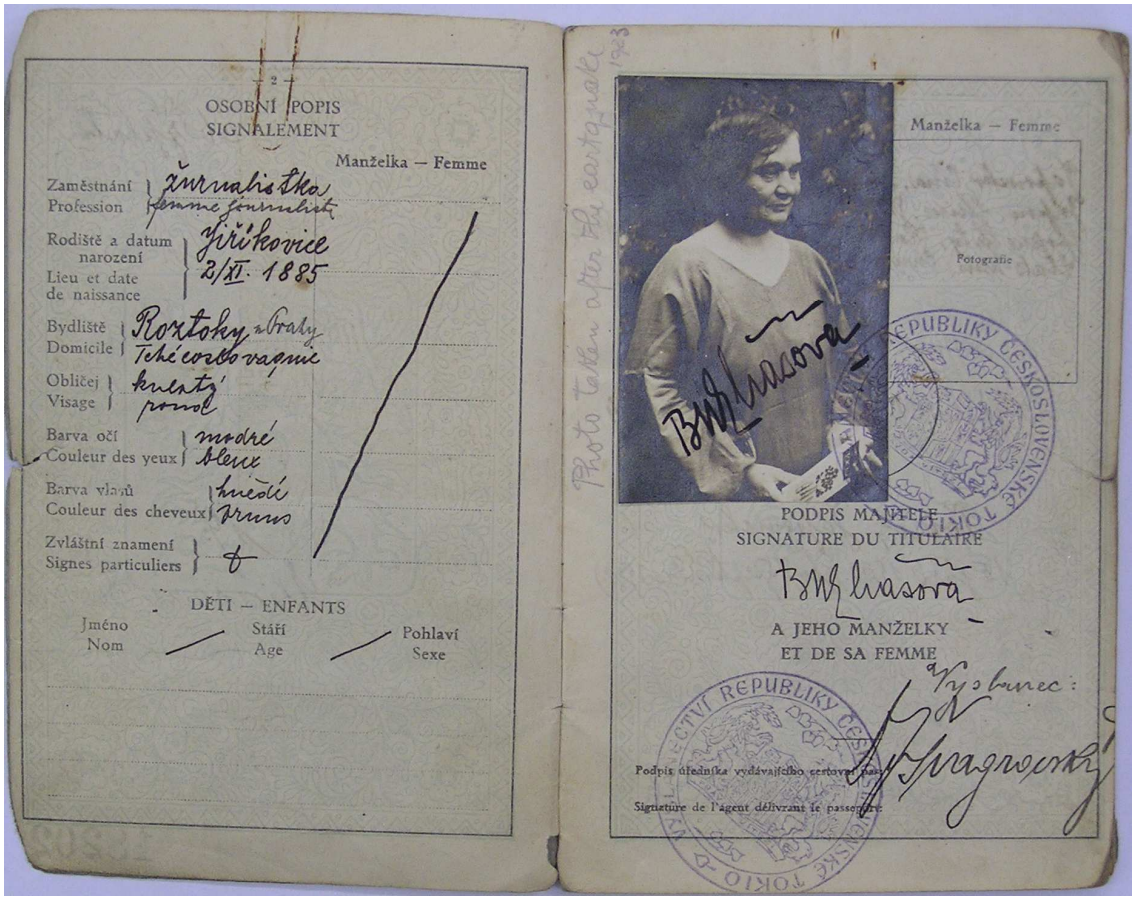
OSOBNÍ POPIS
SIGNALEMENT
Manželka — Femme
Zaměstnání / Profession: žurnalistka / femme journaliste
Rodiště a datum narození / Lieu et date de naissance: Jiřikovice 2/XI. 1885
Bydliště / Domicile: Roztoky u Prahy / Tchécoslovaquie
Obličej / Visage: kulatý / rond
Barva očí / Couleur des yeux: modré / bleus
Barva vlasů / Couleur des cheveux: hnědí / bruns
Zvláštní znamení / Signes particuliers: 0
DĚTI — ENFANTS
Jméno / Nom
Stáří / Age
Pohlaví / Sexe
Manželka — Femme
Fotografie
PODPIS MAJITELE
SIGNATURE DU TITULAIRE
A JEHO MANŽELKY
ET DE SA FEMME
Podpis úředníka vydávajícího cestovní pas:
Signature de l'agent délivrant le passeport:

Obr. B

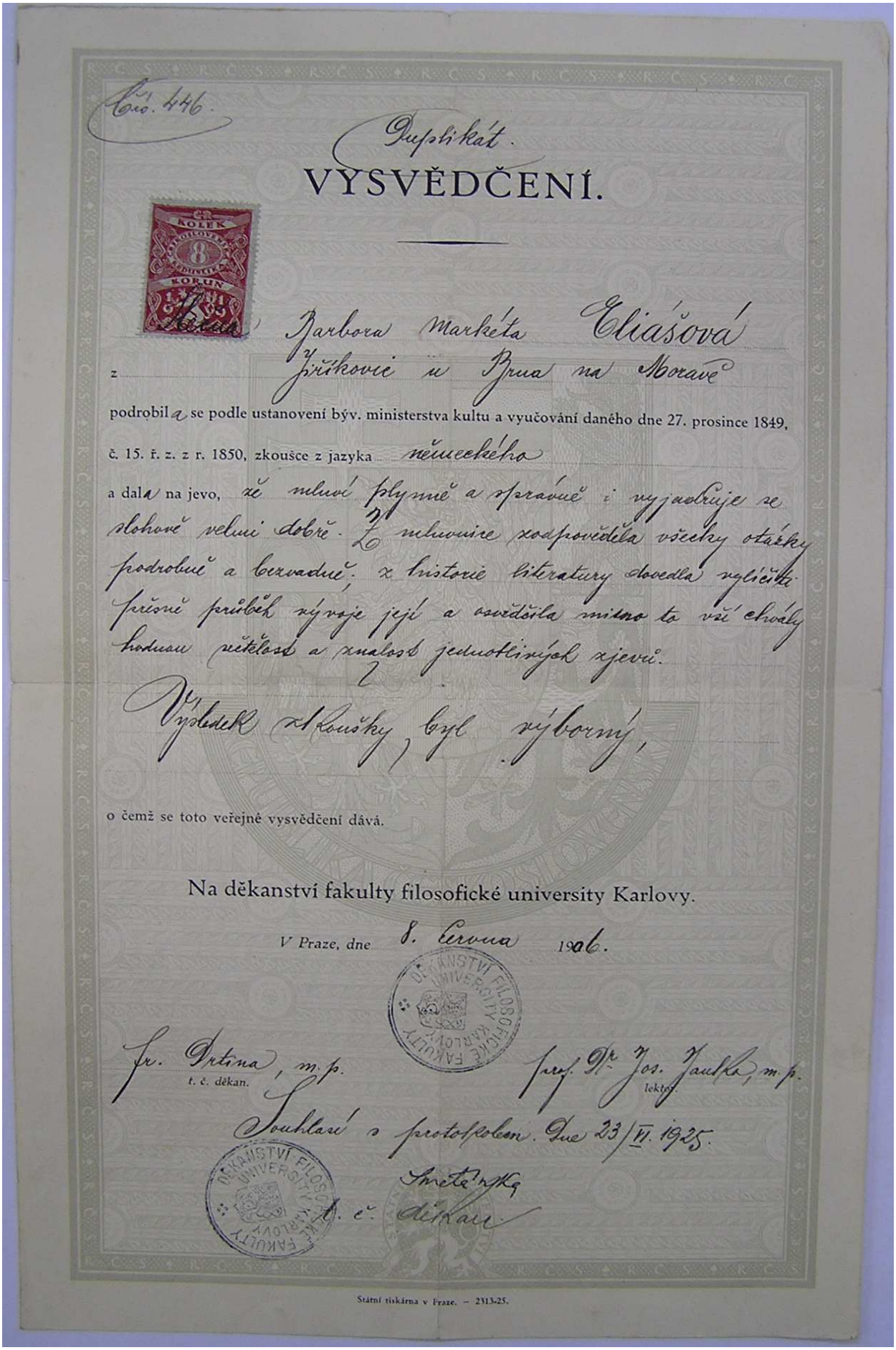

Čís. 446.

Duplikát.

VYSVĚDČENÍ.

KOLEK 8 HALÉŘŮ OSM KORUN

z Barbora Markéta Eliášová
Příkovic u Brna na Moravě

podrobil a se podle ustanovení býv. ministerstva kultu a vyučování daného dne 27. prosince 1849, č. 15. ř. z. z r. 1850, zkoušce z jazyka německého a dala na jevo, že mluví plynně a správně i vyjadřuje se slohově velmi dobře. Z literatury zodpověděla všechny otázky podrobně a bezpečně; z historie literatury dovedla vyličiti přesně průběh vývoje její a osvědčila mimo to vždy chvály hodnou četbou a znalost jednotlivých zjevů.

Výsledek zkoušky byl výborný.

o čemž se toto veřejné vysvědčení dává.

Na děkanství fakulty filosofické university Karlovy.

V Praze, dne 8. června 1906.

DĚKANSTVÍ FILOSOFICKÉ FAKULTY UNIVERSITY KARLOVY

Fr. Drtina, m. p.
t. č. děkan.

Jos. Jauker, m. p.
lektor

Souhlasí s protokolem. Dne 23/VI. 1925.
Smetánka
t. č. děkan.

DĚKANSTVÍ FILOSOFICKÉ FAKULTY UNIVERSITY KARLOVY

Státní tiskárna v Praze. — 2313-25.

Atelier Rafael

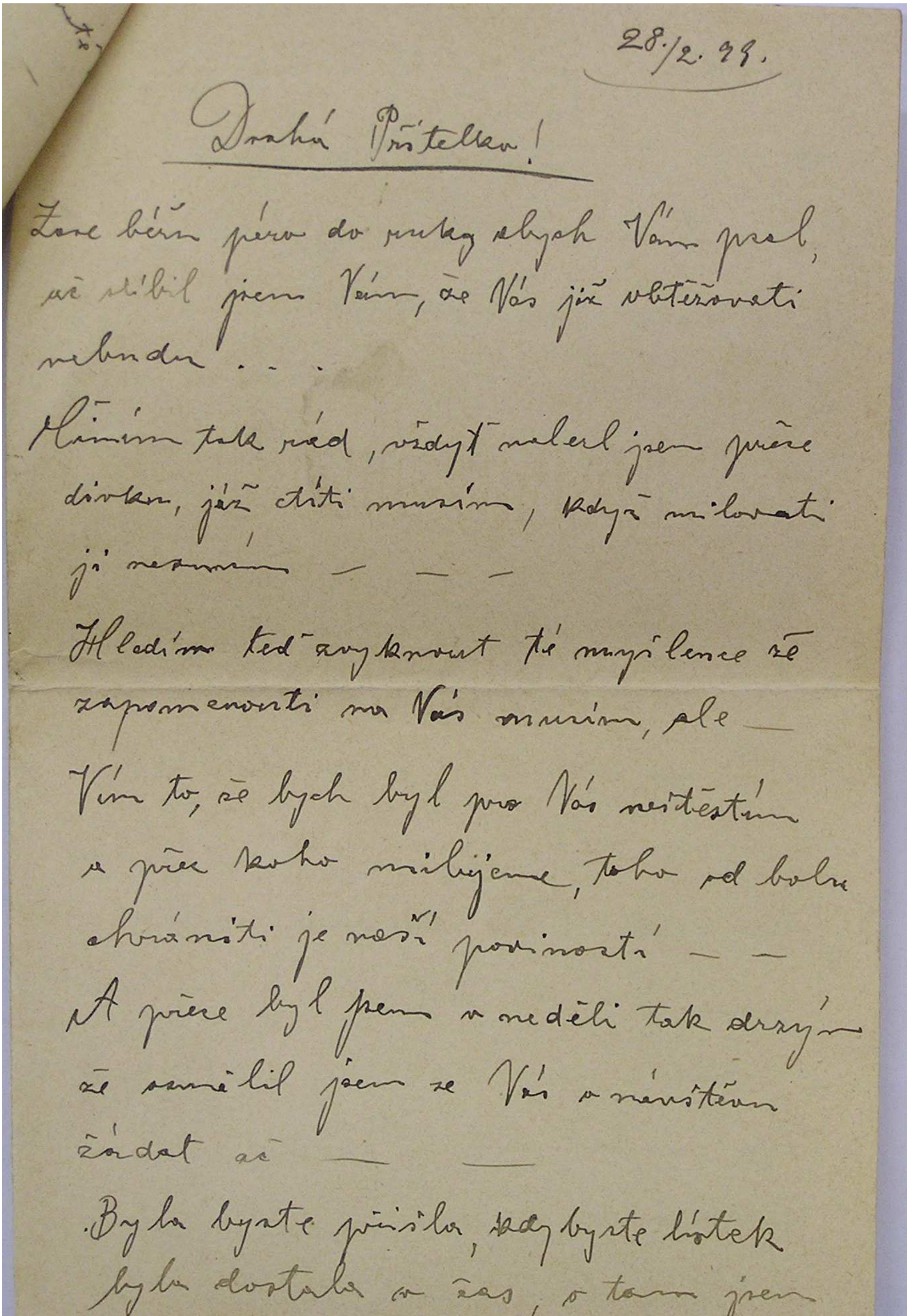

28./2. 39.

Drahá Přítelko!

Zase beru péro do ruky abych Vám psal, ač slíbil jsem Vám, že Vás již obtěžovati nebudu! . . .

[illegible] tak rád, vždyť nalezl jsem přece dívku, jíž ctíti musím, když milovati jí nesmím — — —

Hledím teď zvyknout té myšlence že zapomenouti na Vás musím, ale —

Vím to, že bych byl pro Vás neštěstím a přece koho milujeme, toho od bolu chrániti je naší povinností — —

A přece byl jsem v neděli tak drzým že osmělil jsem se Vás o návštěvu žádat ač — —

Byla byste přišla, kdybyste lístek byla dostala v čas, a tam jsem

Dámské odbory

NÁRODNÍ JEDNOTY SEVEROČESKÉ

a

NÁRODNÍ JEDNOTY POŠUMAVSKÉ

pořádají

veřejnou přednášku

Sl. B. M. ELIÁŠOVY, učitelky, první české cestovatelky kolem světa

Rok života mezi Japonci

(se světelnými obrazy)

v pondělí dne 6. dubna 1914 o ½8. hod. večerní ve velkém sále Národního domu na Král. Vinohradech

ve prospěch českých menšin.

Sl. B. Eliášová, vyhovujíc dávné svojí touze, odcestovala do Japonska, a pobyvši tam plný rok jako učitelka řečí, poznala Japonsko, zejména pak domácnost japonskou po stránkách dosud neznámých.

Křeslo 1 K., I. místo 70 h., II. místo 50 h., místo k stání 30 h., studenti na legitimaci 20 h.

Předprodej vstupenek:

Václav Moora, Král. Vinohrady, Purkyňovo nám. „na Valdeku“, trafika „na Valdeku“, Purkyňovo nám., Marie Pavlousková, Václavské náměstí, obchod krajkami, Valašská tržnice, Myslíkova ulice.

Knihtiskárna J. Rokyta v Praze.

FRAMES'

Railway Passengers Assurance Co.

REDAKČNÍ PRŮKAZ

CARTE D'IDENTITÉ DE RAPPORTEUR

Redakce časopisu

PRAŽSKÝ ILL. ZPRAVODAJ

PRAHA II.,
Václavské nám. 42.
Telefon 1464.

Rédaction du magazin

PRAGUE II.,
Václavské nám. 42.
Téléph. 1464.

Pan Mme M. B. Eliášová
Monsieur
journaliste et écrivaine
adresa PRAGUE
adresse Tchécoslovaquie.

jest oprávněným zpravodajem Pražského Ill. Zpravodaje. Redakce žádá zdvořile úřady, příslušné orgány, jakož i zástupce tisku, aby jmenovaného v jeho úkolech laskavě podporovali.

est rapporteur autorisé de Pražský Illustrovaný Zpravodaj. La rédaction a l'honneur de prier les autorités ainsi que les membres de la presse de bien vouloir lui aider dans l'accomplissement de sa mission.

Redakce :

La directeur :

Příloha číslo 12

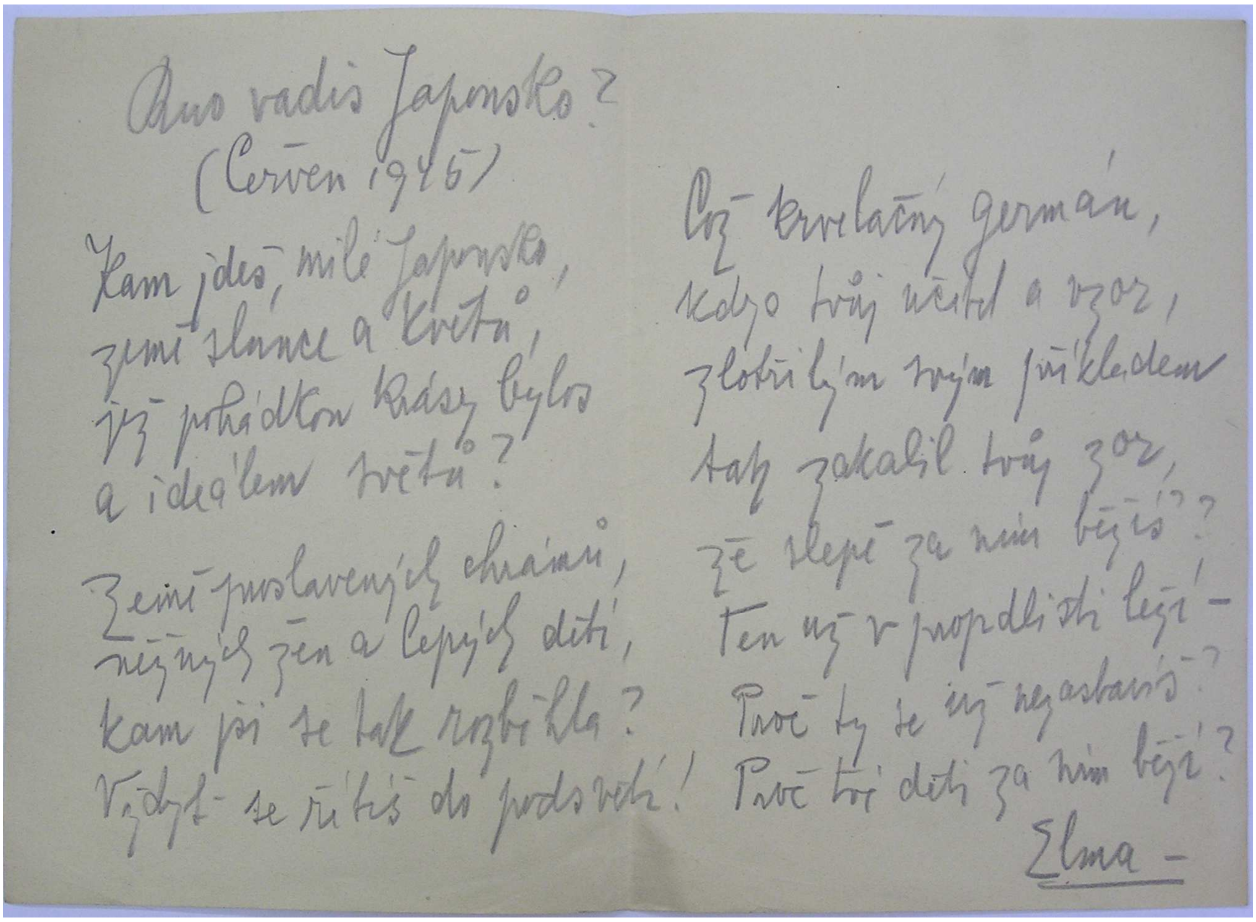
Quo vadis Japonsko?
(Červen 1945)

Kam jdeš, milé Japonsko,
zemi slunce a květů,
jež příkladem krásy bylo
a ideálem světů?

Zemi proslavených chrámů,
něžných žen a lepých dětí,
kam jsi se tak rozběhla?
Vždyť se řítíš do podsvětí!

Což krvelačný germán,
kdys tvůj učitel a vzor,
zlotřilým svým příkladem
tak zakalil tvůj zor,
že slepě za ním běžíš?
Ten už v propasti leží –
Proč ty se už nezastavíš?
Proč tvé děti za ním běží?

Elma –

Drazí přátelé !

Stále marně čekám , že se někdy někdo z Vás přijde na mne podívat . Je to velmi zlé s mým zdravím ,stále den ode dne horší . Kromě ostatního - těžkého kloubového revmatismu se všemi potížemi - , trpím již dlouho těžkou bronchitidou a rozedmou plic a nemohu se dovolat lékařského přispění. Ve středisku jsou asi hodně přetíženi , takže marně již přes dva měsíce prosím o pomoc . Celé noci nespím pro velmi bolestné ~~křečové~~ záchvaty .

Poněvadž nemohu již dlouho být sama, ošetřuje mně jak Vám známo již po léta Evženka, ale ta je nyní také vážně nemocna , musela jít do důchodu a klesá pod tím vším .

Neznáte nějakého lékaře , který by byl ochoten mne navštívit aby to příliš mnoho nestálo ,neboť mám výdaje jednak se sestrou která mne chodí masírovat , jednak platím ženu , která u mne přespává vždy dvě noci týdně , aby mohla Evženka jít domů a odpočinout si .

Jevili jste dříve účast na mých osudech a můj život nemůže už být dlouhý . Prosím Vás tedy snažně o další nějakou účast .

Srdečně Vás zdraví

Z ta Betty